

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER MODELİ'NE
TEMELLENDİRİLMİŞ AKRAN ZORBALIĞI
DANIŞMANLIK PROGRAMI'NIN ETKİNLİĞİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

DOKTORA TEZİ

Kadriye DEMİR

HEMŞİRELİKTE DOKTORA PROGRAMI

Ankara, 2021

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER MODELİ'NE
TEMELLENDİRİLMİŞ AKRAN ZORBALIĞI
DANIŞMANLIK PROGRAMI'NIN ETKİNLİĞİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

DOKTORA TEZİ

Kadriye DEMİR

HEMŞİRELİKTE DOKTORA PROGRAMI

Ankara, 2021

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne Temellendirilmiş
Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın
Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Kadriye DEMİR

Doktora Tezi

Tez Savunma Sınav Tarihi: 25/01/2021

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Sibel Küçük

Jüri Üyeleri
Prof. Dr. Naime Altay
Doç. Dr. Sena Kaplan
Doç. Dr. Sibel Küçük
Dr. Öğretim Üyesi Evrim Kızılar
Dr. Öğretim Üyesi Zübeyde Çalışkan

Okuduğumuz ve Savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Doktora derecesi için
gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Prof. Dr. Seyfullah Oktay ARSLAN

Enstitü Müdürü

Bu tezin bir Doktora derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını
tasdik ederim.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışlarımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

25/01/2021

Kadriye DEMİR

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, emekleri için danışmanım Doç. Dr. Sibel Küçük'e, tez izlem komitesi üyelerim Prof. Dr. Naime Altay ve Dr. Öğretim Üyesi Evrim Kızıler'e, tez savunma sınavı jüri üyelerim Doç. Dr. Sena Kaplan ve Dr. Öğretim Üyesi Zübeyde Korkmaz'a, verilerin toplanması sürecinde desteklerini sunan Hacı Celal Oto ve Hacı Lütfiye Altay Ortaokulu müdürleri ve öğretmenlerine, araştırmaya katılan çok değerli çocuklar ve ailelerine, manevi desteklerinden ötürü Prof. Dr. Ebru Kılıçarslan Törüner'e, Doç. Dr. Esra Karaca Çiftçi'ye, Dr. Arş. Gör. Çiğdem Sarı, Arş. Gör. Dilek Ulutaşdemir, Arş. Gör. Perver Karşıgil'e, tasarım ve baskı sürecinde desteklerini sunan Yeşim Bencan'a, eğitim hayatımın her aşamasında sabrı ve desteği ile yanımda olan başta eşim Onur Demir ve bana yaşama sevinci veren biricik oğlum Doruk Demir olmak üzere canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	4
1.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	4
1.3. Araştırmadaki Değişkenler.....	5
1.4. Araştırma Terminolojisi.....	5
1.5. Araştırmadaki Sayıtlar.....	5
2.GENEL BİLGİLER.....	6
2.1. Okul Sağlığı ve Akran Zorbalığı.....	6
2.2. Akran Zorbalığı Türleri	8
2.3. Akran Zorbalığı Yaygınlığı.....	9
2.4. Akran Zorbalığındaki Roller.....	11
2.4.1. Zorba Çocuklar.....	11
2.4.2. Mağdur Çocuklar.....	12
2.4.3. Zorba/Mağdur Çocuklar.....	13
2.5. Akran Zorbalığında Cinsiyete ve Yaşa Bağlı Değişkenler.....	13
2.6. Akran Zorbalığının Okul Çağı Çocukları Üzerine Etkileri.....	14
2.7. Akran Zorbalığı Önleme ve Müdahale Çalışmaları.....	16
2.7.1. Genel Önleme Programları.....	16
2.7.2. Hedef Gruba Yönelik Önleme Programları.....	18
2.8. Akran Zorbalığı ve Empati İlişkisi.....	19

2.9. Akran Zorbalığı ve Zorbalığa Yönelik Biliş Düzeyi İlişkisi.....	20
2.10. Akran Zorbalığı ve Öfke Kontrolü İlişkisi.....	20
2.11. Akran Zorbalığında Hemşirelik Rollerini.....	21
2.12. Hildegard Elizabeth Peplau'nun Kişiler Arası İlişkiler Modeli.....	25
2.12.1. Modelde Kullanılan Kavramlar.....	25
2.12.2. Modelde Tanımlanan Psikodinamik Hemşirelik Süreci.....	27
2.12.3. Modelde Tanımlanan Hemşirelik Rollerini.....	29
2.13. Kişiler Arası İlişkiler Modeli'nin Akran Zorbalığı Danışmanlık Programına Uyarlanması.....	30
3.MATERYAL ve YÖNTEM.....	34
3.1. Araştırmanın Şekli.....	34
3.2. Araştırmanın Yapılacağı Yer ve Özellikleri.....	34
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	35
3.4. Araştırmaya Dahil Edilme Kriterleri.....	39
3.5. Araştırmanın Etik Yönü.....	39
3.6. Veri Toplama Araçları.....	40
3.6.1. Sosyodemografik Bilgi Formu.....	40
3.6.2. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (AZBÖ).....	40
3.6.3. Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği (ÇİZİBÖ).....	43
3.6.4. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği (ÇEİEÖ).....	43
3.6.5. Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu (AİÖKDF).....	44
3.7. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın İçeriğinin Geliştirilmesi ve Kullanılacak Eğitim Tekniklerinin Belirlenmesi.....	45
3.8. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne Temellendirilmesi.....	58
3.9. Araştırmanın Uygulama Basamakları.....	65

3.9.1. Covid-19 Pandemisi Sebebi ile Araştırmada Değişiklik Yapılması.....	65
3.9.2. Araştırmanın Ön Uygulaması.....	68
3.9.3. Araştırmanın Uygulanması.....	69
3.10. Verilerin Değerlendirilmesi.....	72
3.11. Araştırmadaki Sınırlamalar.....	73
4.BULGULAR.....	74
4.1. Müdahale ve Kontrol Grubundaki Çocukların ve Ebeveynlerin Özellikleri ile Çocukların Anne, Baba, Arkadaş, Öğretmen İlişkilerine Yönelik Tanımlayıcı Bulgular.....	74
4.2. Müdahale ve Kontrol Grubundaki Çocukların Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği, Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği ve Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu Puan Ortalamalarına Yönelik Bulgular.....	80
5.TARTIŞMA.....	89
5.1. Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği Bulgularının Tartışması..	90
5.2. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Bulgularının Tartışması.....	92
5.3. Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu Bulgularının Tartışması.....	95
6.SONUÇ ve ÖNERİLER.....	101
6.1. Sonuçlar.....	101
6.2. Öneriler.....	104
7.KAYNAKLAR.....	105
8.EKLER.....	120
Ek-1. Araştırmanın Güç Analizi Sonucu Belirlenen Örneklem Büyüklüğü.	120
Ek-2. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Komisyon İzin Yazısı I...	121
Ek-3. Aydın İl Milli Eğitim Müdürlüğü Kurum İzinleri Yazısı.....	122
Ek-4. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Komisyon İzin Yazısı II.	123

Ek-5. Örneklemin Belirlenmesi İçin Kullanılan Katılımcı Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	124
Ek-6. Katılımcı Bilgilendirilmiş Onam Formu I (Müdahale Grubu).....	125
Ek-7. Katılımcı Bilgilendirilmiş Onam Formu II (Kontrol Grubu).....	126
Ek-8. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Kullanım İzni.....	127
Ek-9. Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği Kullanım İzni.....	128
Ek-10. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Kullanım İzni.....	129
Ek-11. Sosyodemografik Bilgi Formu.....	130
Ek-12. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği.....	132
Ek-13. Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği.....	134
Ek-14. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği.....	135
Ek-15. Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu.....	136
Ek-16. Başarı Belgesi.....	137
Ek-17. Eğitsel Eşleştirme Oyunu Kartları.....	138
Ek-18. Empati Demonstrasyonu.....	140
Ek-19. Akran Zorbalığı Demonstrasyonu.....	142
Ek-20. Örnek Olay Senaryoları.....	144
Ek-21. Örnek Olay Senaryoları İçin Esinlenen Kaynaklar.....	149
Ek-22. Eğitsel Duygu Bulmacası Oyununda Kullanılan Duygu Haritası....	150
Ek-23. Öfke Kontrolü Videosu-İçerik.....	151
Ek-24. Yazılı ve Görsel Eğitim Materyallerinin Uygunluğu Uzman Görüşü Formu.....	152
Ek-25. Eğitsel Eşleştirme Oyunu Kartlarının Uygunluğu Uzman Görüşü Formu.....	153
Ek-26. Örnek Olayların İçerik ve Analizlerinin Uygunluğu Uzman Görüşü Formu.....	154
Ek-27. Empati Demonstrasyonu İçin Yazılı ve Görsel Eğitim Materyallerinin Uygunluğu Uzman Görüşü Formu-Kapsam Geçerlik İndeksi.....	155

Ek-28. Akran Zorbalığı Demonstrasyonu İçin Yazılı ve Görsel Eğitim Materyallerinin Uygunluğu Uzman Görüşü Formu-Kapsam Geçerlik İndeksi.....	156
Ek-29. Eğitsel Eşleştirme Oyunu Kartlarının Uygunluğu Uzman Görüşü Formu-Kapsam Geçerlik İndeksi.....	157
Ek-30. Örnek Olayların İçerik ve Analizlerinin Uygunluğu Uzman Görüşü Formu-Kapsam Geçerlik İndeksi.....	159
Ek-31. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Kişiler Arası İlişkileri Modeli'ne Uygunluğu Uzman Görüşü Formu.....	160
Ek-32. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Kişiler Arası İlişkileri Modeli'ne Uygunluğu Uzman Görüşü Formu-Kapsam Geçerlik İndeksi...	161
Ek-33. ÖZGEÇMİŞ.....	162

ÖZET

Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne Temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Araştırma Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın zorbalık yapan 11-12 yaş çocuklardaki etkinliğinin incelenmesi amacıyla müdahale-kontrol gruplu ön test-son test deneysel desende yapılmıştır.

Araştırmanın örneklem grubunu, tabakalı örnekleme sonrası randomize belirlenen iki farklı ortaokulda 5. ve 6. sınıfa devam eden Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Zorba Davranış Gösterme puanı okul ortalamasının bir standart sapma üstünde olan çocuklar (müdahale grubu/n=29; kontrol grubu/n=32) oluşturmuştur. Müdahale grubundaki çocuklara danışmanlık programı 2 yüz yüze ve 5 online bireysel görüşme ile 26 günde uygulamıştır. Müdahale grubundaki zorba çocukların akran zorbalığı biliş düzeyini arttırmak, empati becerilerini geliştirmek, arkadaşlık ilişkilerini iyileştirmek ve öfke kontrollerini arttırmak için danışmanlık programı kapsamında yaş dönem özelliklerine uygun içerik geliştirilmiş ve çeşitli eğitim teknikleri (beyin fırtınası, eğitsel oyun, demonstrasyon, örnek olay analizi, video izletimi) kullanılmıştır. Veriler Sosyodemografik Bilgi Formu, Çocuklar için Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği, Çocuk ve Ergenler için Empati Ölçeği, Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu ile toplanmıştır. Veri toplama araçları, müdahale grubundaki çocuklara Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın başında ve sonunda, kontrol grubundaki çocuklara ise 26 gün ara ile uygulanmıştır.

Araştırmada, müdahale grubundaki çocukların kontrol grubundaki çocuklara göre ÇİZİBÖ puanlarının düştüğü, ÇEİEÖ ve AİÖKDF puanlarının arttığı saptanmıştır ($p<0.05$).

Zorbalık yapan 11-12 yaş çocuklarda Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın etkin olduğu belirlenmiştir. Hemşirelerin savunucu, danışman, lider, eğitici gibi rolleri ile zorbalık yapan çocukların büyüme gelişmelerini desteklemek için yaş dönem özelliklerine uygun olarak, farklı eğitim tekniklerinin kullanıldığı, model temelli, bireysel danışmanlık ve eğitim programları geliştirmeleri önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, danışmanlık programı, hemşire, kişiler arası ilişkiler, model, Peblau

ABSTRACT

Evaluation of the Effectiveness of the Peer Bullying Consultancy Program Based on the Interpersonal Relations Model

The research was conducted in experimental design with intervention-control group and pretest-posttest in order to examine the effectiveness of the Peer Bullying Consultancy Program, is based on the Interpersonal Relations Model, on 11-12 years old children who are bullying.

The sample group of the study consisted of children (intervention group/n=29; control group/n=32) were attending 5th and 6th grades in two different randomized designated secondary schools after stratified sampling, had high Peer Bullying Determination Scale Bully Behavior. The PBCP was implemented to the children in the intervention group in 2 face-to-face and 5 online individual interviews in 26 days. To increase the peer bullying cognition level, to develop empathy skills, to improve friendship relations, to increase anger control of children who are bullying in intervention group, content suitable for age characteristics was developed within the scope of PBCP various training techniques (brainstorming, educational game, demonstration, case study, video watching) used. The data were collected using Sociodemographic Information Form, the Bullying Related Cognitions Scale for Children, the Empathy Scale for Children and Adolescents, Friendship Relations and Anger Control Assessment Form. Data collection tools were applied to the children in the intervention group at the beginning and at the end of the PBCP, and to the children in the control group with an interval of 26 days.

In the study, children in the intervention group had lower scores on the BRSC; had higher scores on the ESCA and FRACAF than the children in the control group ($p<0.05$).

It has been determined the PBCP based on the IRM is effective for children aged 11-12 who are bullying. It is recommended nurses develop model-based, individual counseling and training program in which different educational techniques are used in accordance with the age characteristics to support the growth, development of children who are bullying within their roles such as advocate, consultant, leader.

Keywords: Peer bullying, consultancy program, nurse, interpersonal relations, model, Peblau

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development / Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
KAİM	: Kişiler Arası İlişkiler Modeli
AZDP	: Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı
PBCP	: Peer Bullying Consultancy Program
IPM	: Interpersonal Relations Model
AZBÖ	: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği
ÇİZİBÖ	: Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği
BRCSC	: Bullying Related Cognitions Scale for Children
ÇEİEÖ	: Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği
ESCA	: Empathy Scale for Children and Adolescents
AIÖKDF	: Arkadaşlık İlişkileri Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu
FRACAF	: Friendship Relations and Anger Control Assessment Form
SBF	: Sosyodemografik Bilgi Formu
AYBÜ	: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
PDR	: Psikolojik Danışman ve Rehber
KGO	: Kapsam Geçerlik Oranı
KGİ	: Kapsam Geçerlik İndeksi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil.2.1. Kişilerarası İlişkiler Modeli'nin Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'na uyarlanması.....	33
Şekil 3.1. Örneklem seçim şeması.....	38
Şekil 3.2. Zorbalıkla ilişkili özelliklere yönelik belirlenen eğitim konuları için AZDP uygulamaları.....	47
Şekil 3.3. Araştırmanın planlanan ve Covid-19 sonrası düzenlenen aşamaları.....	67
Şekil 3.4. Araştırmanın akış şeması.....	71

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Müdahale ve kontrol grubu ortaokullarda 5. ve 6. sınıfa devam eden öğrencilerin sınıf, cinsiyet ve AZBÖ alt boyutlar toplam puanlarına göre dağılımları.....	37
Tablo 3.2. AZBÖ toplam madde korelasyonları.....	42
Tablo 3.3. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın görüşme içeriği ve eğitim planı.....	55
Tablo 3.4. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş hemşirelik süreci.....	62
Tablo 3.5. Akran zorbalığı danışmanlık programı uygulama takvimi.....	72
Tablo 3.6. Araştırmada değerlendirilen parametreler ve istatistiksel analizler.....	73
Tablo 4.1. Çocukların tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı ve gruplar arası karşılaştırılması.....	75
Tablo 4.2. Çocukların ebeveynlerinin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı ve gruplar arası karşılaştırılması.....	77
Tablo 4.3. Çocukların anne, baba, arkadaş ve öğretmen ilişki özelliklerine göre dağılımı ve gruplar arası karşılaştırılması.....	79
Tablo 4.4. Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği puanlarının grup içi ve gruplar arası karşılaştırılması.....	81
Tablo 4.5. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği puanlarının grup içi ve gruplar arası karşılaştırılması.....	83
Tablo 4.6. Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu puanlarının grup içi ve gruplar arası karşılaştırılması.....	85

1.GİRİŞ

Okul, çocukların hayata hazırlanmalarında temel oluşturan akran ilişkileri ve bu ilişkilerin daha sonraki hayatı etkilemesi bakımından önemli bir kurumdur (1). Okul yaşantısında çocukların akranları ile yaşadıkları problemler arasında akran zorbalığı önemli bir yere sahiptir (2). Okul yıllarında zorbalık, akran bağlamında şiddetin en yaygın şekillerinden biridir (3).

Okullarda akran zorbalığının dünya genelinde yaygınlığı UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) verilerine göre %10-65 arasında değişmekte, akran zorbalığı %35, akran mağduriyeti ise %36 oranında görülmektedir (4,5). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD) ülkelerinde akran zorbalığı sıklığının 15 yaş düzeyindeki öğrencilerde %25, Türkiye’de ise %19 olduğu bildirilmektedir (6). Çocuklarda zorbalık davranışları özellikle ortaokul döneminde artmaya başlamakta (6,7,8) ve lise yıllarının sonlarına doğru azalma eğilimine girmektedir (9). Türkiye’de ortaokul öğrencilerinin yaklaşık %7’sinin zorba, %12’sinin mağdur olduğu, %39’unun bir şekilde akran zorbalığından etkilendiği ve ortaokul öğrencileri arasında akran zorbalığının oldukça yaygın bir sorun olduğu bildirilmektedir (10). Beşinci sınıfa devam eden çocuklar sıklıkla seyirci, sekizinci sınıfa devam eden çocuklar ise zorba/mağdur grubunda yer almaktadır (11). Özellikle dördüncü sınıftan beşinci sınıfa geçişte akran mağduriyetine uğrama oranı artmaktadır (8). Bu sınıf grubu çocukların okul, arkadaş, öğretmen değişimi yaşamaları ve ergenliğe geçiş döneminde olmaları akran zorbalığına uğrama risklerini arttırmaktadır (12). Ortaokul dönemi çocuklarının artan riskleri nedeniyle akran zorbalığının olumsuz etkilerinden korunmaları ve erken dönemde akran zorbalığına yönelik müdahalelerin planlanması ve uygulanması önerilmektedir (13).

Çocukların akran zorbalığına dahil oldukları roller değişebilmektedir (9). Akran zorbalığı döngüsünde ilk sırada zorba çocuklar gelmektedir. Akran zorbalığı döngüsünde zorba çocuklarla birlikte mağdur, seyirci ve zorba/mağdur çocuklar yer

almaktadır (14). Zorba veya mağdur olma olasılığının genellikle yaş, fiziksel görünüm, cinsiyet, güç dengesizliği, sosyal statü, popüler olma, psikolojik üstünlük ve anne-baba eğitimi gibi kişisel ve sosyodemografik özelliklerle ilişkili olduğu bildirilmektedir. Zorba çocukların empati, sosyal beceri, öfke yönetimi konusunda zayıf oldukları ve zorbalıkla ilgili yanlış bilişsel şemalara sahip oldukları bilinmektedir (15-30). Mağdur çocukların ise fiziksel olarak daha az gelişmiş, görünümlerinden mutsuz, kaygılı, öz güvenleri düşük ve sosyal olarak izole edilmiş çocuklar olduğu belirtilmektedir (28,31,32).

Akran zorbalığının okul çağı çocukları için ciddi sonuçları olduğu ve zorbalığına maruz kalan çocukların yaşlıtlarına göre daha fazla sağlık problemi yaşadığı bilinmektedir (11,33). Zorba ve mağdur çocuklarda depresyon, anksiyete belirtileri, düşük benlik saygısı, yalnız hissetme, yeme ve uyku alışkanlıklarında değişiklik, etkinliklere ilgi duymama gibi duygusal ve davranışsal problemler, yetişkinlik döneminde daha yüksek oranda suç işleme ve psikiyatrik rahatsızlık yaşama gözlenebilmektedir (32,34-40).

Akran zorbalığının çocukların empati ve biliş düzeyleri, öfke kontrolleri ile ilişki olduğu bilinmektedir. Empati becerisi sosyal duyarlılık, yardımlaşma ve diğer sosyal davranışları arttırarak saldırganlık ve zorbalığı azaltmaktadır. Genel olarak zorba çocukların empati eğilimlerinin düşük olduğu ve empati becerisinin arttırılması ile şiddet kullanımının azaltılabileceği bildirilmektedir (20,41-43). Çocukların ebeveynleri, akranları gibi etkileşim halinde oldukları bireyler ile zayıf kişiler arası ilişkiler geliştirmesi olumsuz bilişsel şemaları oluşmasına ve zorbalık riskinin artmasına neden olabilmektedir (5,15,27). Yanlış şemalarla zorbalık davranışların normalleştirilmesi akran zorbalığının artarak devam etmesi ile sonuçlanmaktadır (27). Çocuk ve ergenlerin diğer duygularla birlikte öfke duygularını yetişkinler kadar anlama ve yönetme becerilerinin olmadığı ve çocukluk döneminde öfke ile baş etmenin zor olduğu bildirilmektedir (23). Zayıf öfke kontrolünün ise saldırganlık ve öfke davranışı gösterme risklerinin yüksek olduğu bilinmektedir (24-26). Çocukların öfke kontrol seviyelerinin artmasının zorba davranışların azalması ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (44). Çocukların empati ve bilişsel düzeylerinin yükseltilmesinin akran zorbalığı ve diğer şiddet davranışlarının azaltılmasına katkı sağlayacağı belirtilmektedir (23,27,39).

Zorbalığın çocuklar üzerindeki kalıcı ve yıkıcı etkileri ülkemizde ve dünyada akran zorbalığına olan dikkatin artmasına neden olmuştur (45). Zorbalık önleme programlarına duyulan ilgi ve talebe rağmen, çocuklara yönelik akran zorbalığını önleme ve zorbalığa müdahale etmek için özel olarak tasarlanmış programların etkinliğini test eden az sayıda çalışma bulunmaktadır (46). Akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmalar genellikle okul geneline yönelik müdahale ve koruma programlarından oluşmaktadır (47-53). Okul geneline yönelik geliştirilen programların etkinliği kabul edilmekle birlikte bireysel uygulamaları kapsayacak müdahalelere gerek olduğu belirtilmektedir (30,54). Çocukların bireysel ihtiyaçlarına yönelik sosyal, bilişsel ve ahlaki faktörleri hedef alan özel eğitimler vasıtasıyla akran zorbalığı ile mücadele edilmesinin kolaylaşabileceği vurgulanmaktadır (30,54,55). Literatürde akran zorbalığının baş rolünde olan zorba çocuklar ile yaş dönem özellikleri dikkate alınarak geliştirilen programların bireysel uygulamalar ile desteklendiği ve geliştirilen programların etkinliğinin incelendiği araştırmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (30,54). Akran zorbalığı mağduru çocuklara yönelik önleme müdahale programları sıklıkla kullanılırken zorba çocuklara yönelik az sayıda program olduğu bildirilmektedir. Zorba çocukların okul yaşantısında mutlu arkadaşlık ilişkileri geliştirmeleri konusunda desteklenmesi önerilmektedir (29).

Pediatric hemşireleri, okullarda akran zorbalığı yapan çocukların tespit edilmesi ve gerekli müdahalelerin uygulanmasında çocuk merkezli, büyüme ve gelişmeyi destekleyen yaklaşımlar sergilenmesi açısından önemli bir konuma sahiptirler. Akran zorbalığı yapan çocuklara hemşirelik kuramları rehberliğinde, sistematik yaklaşılması önerilmektedir (56). Bu bağlamda daha önce suça itilmiş bir çocuğun (57) ve uyum sorunu yaşayan bir ergenin (58) hemşirelik bakımında kullanılan ve Hildegard E. Peplau tarafından geliştirilen Kişilerarası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın zorbalık yapan 11-12 yaş çocuklarda etkili olacağı düşünülmektedir. Bu model hemşire-zorba çocuk etkileşiminin nasıl olacağı konusunda diğer modellere göre daha açıklayıcıdır. Danışmanlık programının akran zorbalığı yapan çocuklara özel ve gelişim dönem özellikleri dikkate alınarak geliştirilmesi, bireysel görüşmeye dayalı olması ve kuramsal çerçeve ile sınırlandırılması bu araştırmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Çalışma sonuçlarının akran zorbalığı yapan çocuklar için zorbalığa

yönelik doğru bakış açısı kazandırma, empati becerisi, öfke kontrolü ve olumlu arkadaşlık ilişkileri geliştirmeye yönelik eğitim içerikleri ve kullanılacak öğretim teknikleri konusunda özellikle okul hemşireleri başta olmak üzere okul çocuğu ile çalışan ilgili diğer profesyonellere ihtiyaç duyulan bilgileri ve yaklaşımları sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırma;

Zorbalık yapan ortaokul çocuklarında Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne (KAİM) temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın (AZDP) etkinliğinin değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.

1.2.Araştırmanın Hipotezleri

H_{1.1} Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'na alınan çocukların son-test Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarına göre düşer.

H_{1.2} Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'na alınan çocukların son-test Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarına göre artar.

H_{1.3} Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'na alınan çocukların son-test Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarına göre artar.

1.3.Araştırmadaki Değişkenler

Bağımsız Değişken: Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın uygulanmasıdır.

Bağımlı Değişken: Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği (ÇİZİBÖ), Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği (ÇEİEÖ), Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu (AİÖKDF) puan ortalamalarıdır.

1.4.Araştırma Terminolojisi

Bu bölümde bu araştırmadaki bazı kavramların işevuruk tanımı yapılacaktır.

Zorba Çocuk: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Zorba Davranış Gösterme alt boyutundan yüksek (ortalama puanın 1 standart sapma üzeri) puan alan 11-12 yaş çocuktur.

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı: Bu program müdahale grubundaki çocuklara uygulanmıştır. Programın akışı ve içeriği, hemşirelik kuramcılarından Hildegard E. Peplau tarafından geliştirilen Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiştir. Program içeriği ve kullanılan öğretim teknikleri araştırmacı tarafından 11-12 yaş grubu çocuklara uygun olarak geliştirilmiş ve uzman görüşü alınmıştır. Program içeriğinde; akran zorbalığı, empati becerisi, öfke kontrolü ve arkadaşlık ilişkilerine yönelik konular yer almaktadır.

1.5.Araştırmadaki Sayıtlar

Bu araştırmada kontrol altına alınamayan değişkenlerin (aile yapısı, sosyal ve fiziki çevre özellikleri gibi) müdahale ve kontrol grubunu aynı oranda etkilediği ve sonucu anlamlı derecede değiştirmedeği kabul edilmiştir.

2.GENEL BİLGİLER

Bu bölümde okul sağlığı ve akran zorbalığı, akran zorbalığında hemşirelik rolleri ve Kişiler Arası İlişkiler Modeli ile ilgili temel konulara ve ilgili alt başlıklara yer verilmiştir.

2.1.Okul Sağlığı ve Akran Zorbalığı

Okul sağlığı hizmetleri; öğrencilerin ve okul personelinin sağlığının değerlendirilmesi, geliştirilmesi, sağlıklı okul yaşamının sağlanması ve sürdürülmesi, öğrenciye ve dolayısıyla topluma sağlık eğitiminin verilebilmesi için yapılan çalışmaların tümüdür. Okul sağlığı öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul personelinin ruhsal, bedensel ve sosyal açıdan tam bir iyilik halinde olmalarını hedeflemektedir (59).

Eğitim-öğretim amacıyla bir araya gelen okul çağındaki çocuklar, içinde bulundukları okul atmosferinde kendilerine özgü bir takım davranış kalıpları sergilemektedirler. Bu özelliğiyle bakıldığında sosyal yaşamın küçük bir bölümünü oluşturan okul ikliminde kaliteli bir eğitim - öğretim faaliyetinin sürdürülebilmesinde çocukların sağlıklı ilişkiler içinde olması ve kendilerini güven içerisinde hissetmeleri önemlidir. Ancak zaman zaman çeşitli nedenlerle çocuklar arasında sağlıklı ilişkilerin kurulmasını engelleyen şiddet ve saldırganlığın sistematik olarak kullanımını içeren istenmeyen davranışlar görülebilmektedir. Şiddet ve saldırganlığın sistematik olarak kullanımı öğrencileri çok yönlü olarak etkileyen bir problem olan akran zorbalığını ortaya çıkarmaktadır (10).

Günümüzde hayatın her alanında şiddet olayları toplum sağlığını tehdit etmektedir. Toplumun önemli kurumlarından olan okullarda da şiddet olaylarının artarak devam etmesi kaygı verici boyutlara ulaşmaktadır (60). Çocukluk çağında şiddet, hem yaşam boyunca fiziksel ve sosyal gelişimi etkileyebilecek hem de şiddetin nesiller arası aktarımına sebep olmaktadır (7). Dolayısıyla, başta okullar olmak üzere toplum hayatındaki şiddet olaylarının çözümüne yönelik araştırmalara olan ihtiyaç artmaktadır (60,61).

Çocuklar büyüdükçe akranlarıyla daha fazla zaman geçirmekte ve akran etkileşimleri daha fazla önem kazanmaktadır. Akranlar sosyalleşme için önemlidir ancak aynı zamanda önemli bir stres kaynağı olabilmektedir (40). Okul bağlamında, akran zorbalığı çocuklar ve gençler arasında en yaygın şiddet türüdür (3). Zorbalık ve diğer saldırgan davranışlar arasında örtüşen özellikler olmasına karşın bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Ancak bu iki kavram sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır (62). Saldırganlık, içinde şiddet unsurları içeren, yöneldiği birey üzerinde kırııcı, engelleyici ve örseleyici amaçlar barındıran, kişinin ruhsal ve psikolojik durumunu ifade eden bir olgudur. Şiddet ise saldırganlık durumunun eyleme dökülmüş halidir (63). Okullarda şiddet saldırganlıktan türetilmiş olup diğer bireyleri inciten ve tehdit eden kabul edilemez bir sosyal davranıştır (61). Zorbalık ise, güç farklılığını ve zarar verme niyetini içeren tekrarlanan olumsuz eylemler olarak tanımlanmakla birlikte (40,62) çocuk ve ergenlerin yaşamlarıyla açık ve yakın ilgisi olan bir alanı oluşturmaktadır (64).

Akran zorbalığı kavramı ilk olarak 1993'te Daniel Olweus tarafından literatüre kazandırılmıştır. Kısaca "gücün sistematik olarak kötüye kullanılması" şeklinde tanımlanan (65) akran zorbalığı, kendini savunmada zorlanan bir çocuk veya ergenin, tekrarlayan biçimde bir veya daha fazla akranı tarafından kasıtlı olarak yapılan rahatsız edici davranışlara maruz kalmasıdır. Akran zorbalığı aynı yaş veya aynı yaş döneminde olan akranlar arasında meydana gelmektedir (66,67).

Zorbanın amacı mağduru kontrol altına almak, korkuya neden olmak ve/veya mağdura zarar vermektir (67). Bir davranışın zorbalık olabilmesi için kasten zarar verme maksatlı saldırgan davranışlar olması, eylemin sürekli olması, zorbalık uygulayan ile zorbalığa maruz kalan arasında fiziki ya da psikolojik bakımdan güç dengesizliğinin olması olmak üzere üç esas ölçüte sahip olması gerekmektedir (17,68).

2.2.Akran Zorbalığı Türleri

Akran zorbalığı uygulanma şekli bakımından “doğrudan ve dolaylı” olarak iki kategoride incelenebilmektedir. Doğrudan zorbalık, "yüz yüze" gerçekleşen açıkça saldırgan bir davranış olmakla birlikte fiziksel ve sözel zorbalık olmak üzere iki alt türü bulunmaktadır. Fiziksel zorbalık çimdikleme, itme ve dürtme, yumruklama ve tekme atma, dayak gibi kasıtlı bedensel yaralamaları, genellikle fiziksel zorbalığın eşlik ettiği sözel zorbalık ise ve aşağılayıcı sözler, söylentiler yayma, sözlü alay, ad takma gibi davranışları içermektedir. Dolaylı (ilişkisel) zorbalık, diğer kişiye duygusal olarak zarar vermeyi amaçlayan, sosyal olarak manipülatif saldırgan davranış biçimlerini içermektedir. Dolaylı zorbalık sosyal izolasyon, dedikodu, gruptan dışlanma, reddedilme gibi tehditler ile kendini göstermektedir (66,67,69).

Akran zorbalığı türleri dolaylı veya doğrudan olmasının dışında yaygın olarak beş türde incelenmektedir. Bunlar; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, ilişkisel zorbalık, mala zarar verme ve siber zorbalık olarak sıralanmaktadır (66,67,69).

Fiziksel zorbalık, karşıdaki kişinin canının yanmasına, yaralanmasına ya da ölümüne neden olan, kasıtlı olarak yapılan zorbalık davranışı ya da davranışlarıdır. Bu davranışlar; kulak çekme, oturacağı yere rahatsız edici bir cisim koyma, oyun alanını terk etmeye zorlama, ısırma, omuz, dirsek, kafa atma, başını duvara veya sıraya vurma, tekme atma, çelme takma, herhangi bir cisimle vurma, tokat atma, yumruk atma, kafaya vurma, enseye vurma, tükürme, kesici aletlerle saldırma veya korkutma, ateşli ve patlayıcı silahlarla saldırma ya da korkutma şeklinde sıralanabilir (66,67,69).

Sözel zorbalık, herhangi bir kişiye yönelik olarak sistemli ve sürekli bir biçimde yapılan, kişinin benliğini, psikolojik ve sosyal gelişimini, ruhsal bütünlüğünü etkileyen olumsuz yargılar, atıflar ya da sözel davranışlardır. Bu davranışlar; bedensel özellikleriyle alay etme, dış görünüşüyle dalga geçme, konuşma tarzı, aksanı ya da şivesiyle alay etme, adı ya da soyadıyla dalga geçme, küçük düşürücü isimler (lakap) takma, küfür etme, kaba ve çirkin sözlerle hitap etme, sözel olarak tehdit etme, hakaret etme şeklinde sıralanabilir (66,67,69).

İlişkisel zorbalık, mağdurun itibarına ve ilişkilerine yönelik olan zorba davranışlardır. Direkt ilişkisel zorbalık mağdurun akranlarıyla ilişki kurmasını engellemek veya onları görmezden gelme şeklinde, dolaylı ilişkisel zorbalık ise mağdur ile ilgili dedikodu yayma, uygunsuz görüntülerin yayılması şeklinde olabilmektedir (66).

Mala zarar verme, bir kişinin özel eşyalarına kasıtlı olarak zarar vermektir. Bu zorbalık davranışı; eşyalarını ya da yiyeceklerini zorla alma, kantinden zorla bir şeyler ısmarlatma, para ya da eşyalarını çalma, eşyalarına kasıtlı olarak zarar verme, defter ya da kitaplarını karalama ya da üzerlerine kötü şeyler yazma, ödünç alınan para ya da eşyayı geri vermeme şeklinde olabilmektedir (66,67,69).

Siber zorbalık, günümüz modern toplumlarında geleneksel zorbalığa ek olarak ortaya çıkmıştır ve bilgisayar, cep telefonu, tablet benzeri elektronik aletlerle bir akrana karşı yapılan saldırgan ve zarar verme amaçlı davranışlar olarak tanımlanmaktadır (64). Geleneksel zorbalıktan farklı olarak siber zorbalıkta mağdur ve zorba arasında güç farklılığı bulunması gerekmemektedir (67). Siber zorbalıkta, tekrarlama unsurunun mevcut olması gerekmez, çünkü sosyal medyada kamuya açık bir yayın potansiyel olarak birçok kişi tarafından görülebilmektedir (45).

2.3.Akran Zorbalığı Yaygınlığı

Akran zorbalığının yaygınlığı ile ilgili çalışma sonuçları farklılıklar göstermektedir. Özellikle çalışmalarda kullanılan anketlerin özellikleri sonuçları değiştirebilmektedir. Örneğin; soru anketlerindeki zaman aralığı (geçen ay, geçen dönem gibi), sıklık (bir kez, iki kez gibi) ve zorbalık türleri (bazı anketlerde siber zorbalık dahil olmayabilir) birbirinden farklı olabilmektedir. Dolayısıyla, çalışmalar arasında karşılaştırma yapmak ve yaygınlık oranlarını net bir şekilde belirtmek zorlaşmaktadır (3,65,70). Yapılan bir metaanaliz çalışması hem siber zorbalık hem de diğer zorbalık türleri için ölçüm yaklaşımlarında daha fazla fikir birliğine ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (71).

Yüksek gelirli ülkelerde akran zorbalığı yaygınlığını inceleyen kapsamlı araştırmalar mevcut iken, orta ve düşük gelirli ülkelerde dar ölçekli ve az sayıda araştırmalar yapılmıştır (27). OECD'nin Okullarda Zorbalık Ne Kadar Problem? raporuna göre Türkiye'de 15 yaş düzeyindeki öğrencilerin %19'u ayda en az birkaç kez akranları tarafından fiziksel ya da sözel şiddete maruz kalmaktadır. Türkiye, OECD'nin %19'luk ortalamasına benzer tablo elde ederken Hong Kong, Letonya, Dominik Cumhuriyeti, Malezya, Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, Tunus ve Tayland gibi birçok ülkede bu oran %25'in üzerine çıkmaktadır. En düşük oran Tayvan, Güney Kore, Hollanda, İrlanda ve Portekiz'e aittir (6). Bir derleme çalışmasında, çocukların yaklaşık %20-25'inin zorbalık ile doğrudan ilişkili olduğu (zorba, mağdur, zorba/mağdur) bildirmiştir. Batı ülkelerinde yapılan büyük çaplı çalışmalar, çocukların %4-9'unun zorbalık yaptığını ve okul çağındaki çocukların %9-25'inin zorbalığa zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir (72). Tunus'ta ortaokulda akran zorbalığı yaygınlığını araştıran bir çalışmada katılımcıların % 11,7'si mağdur, % 7,8'i zorba, % 3,2'si zorba / mağdur ve % 75,5'i seyirci olarak sınıflandırılmaktadır (73). Türkiye'de ortaokullarda akran zorbalığının yaygınlığının incelendiği yakın tarihli bir araştırmada, öğrencilerin yaklaşık %7'sinin zorbalık yaptığı ve yaklaşık %12'sinin mağdur olduğu bildirilmiştir. Toplamda öğrencilerin % 39'unun akran zorbalığından etkilendiği ve akran zorbalığının ortaokul öğrencileri için yaygın bir sorun olduğu vurgulanmıştır (10). Dünyada ve ülkemizde akran zorbalığı olayları yaygın olarak görülmektedir ve artarak devam etmektedir.

Akran zorbalığı yaygınlığı ülkeler ve bölgeler arasında değişiklik göstermektedir. Zorbalığı kimin yaptığı (aynı sınıftaki arkadaşları veya başka sınıftaki öğrenciler), zorbalığın gerçekleştiği yer (sınıf, oyun alanı) ve zorbalık türleri (sosyal, fiziksel, siber) açısından doğu ve batı ülkeleri arasında önemli kültürel, ırksal ve dilsel farklılıklar bildirilmiştir (27). Zorbalık türlerine göre görülme oranları değişebilmektedir. Yapılan bir araştırmada, en sık maruz kalınan ve yapılan zorbalık şeklinin sözel zorbalık ve fiziksel zorbalık olduğu belirtilmiştir (74).

2.4.Akran Zorbalığındaki Roller

Çocuklar zorbalığa farklı rollerde dahil olabilmektedir. Akran zorbalığında zorba ve mağdurun dışında seyirci ve zorba/mağdurlar bulunabilmektedir (9,14,69). Zorbalık yapan çocuk ya da grup zorba (bully), zorbalığa maruz kalan çocuklar mağdur (victim) ve hem zorbalık yapan hem de zorbalığa maruz kalan çocuklar zorba /mağdur (bully/victim), zorbalığa şahit olan çocuklar ise seyirci olarak tanımlanmaktadır (75).

Etkili zorbalık önleme ve müdahale stratejileri için mağduriyet ve zorbalığın risk ve koruyucu faktörlerinin tanımlanması önem taşımaktadır (76). Bazı çocukların mağdur olma olasılıklarını kısmen belirleyen (örneğin, sorunları içselleştirme ve akran desteği eksikliği) veya zorbalık davranışına (örneğin, dışsallaştırma sorunları) dahil olan bazı özellikler bulunmaktadır (14,77). Kanıtlar, zorbalığa karışmanın herhangi bir içselleştirme ve dışsallaştırma sorunuyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Akran zorbalığının başlangıcı ve seyri, bireysel ve sistemik faktörlerden etkilenmektedir. Zorbalık olgusunu açıklamaya çalışan belirli teoriler geliştirilmiştir. Gerek sistem teorileri (sosyal-ekolojik teori, aile sistemleri teorisi gibi) gerekse bireysel düzeydeki teoriler (genetik, sosyal-bilişsel teori, gelişimsel psikopatolojik teori gibi) zorbalığı tek başına açıklamaya yetmemektedir. Bununla birlikte zorbalık döngüsündeki ana karakterler ile ilgili belirli özellikler tanımlanmıştır (30).

2.4.1.Zorba Çocuklar

Zorbalık davranışını meşrulaştırmak için çeşitli ahlaki çözme mekanizmaları kullanmaktadır (78). Bir diğer bakış açısı ile zorbalık yapan çocuklar istediklerini elde etmek için hem sosyal hem de zorlayıcı stratejiler kullanan bistratejik kontrolörler olarak görülmektedir (79). Zorbalık bir tür saldırgan davranış olduğundan, bireyin genel saldırganlık eğiliminin (sürekli saldırganlık) zorbalık ile ilişkili olması şaşırtıcı değildir. Saldırganlığı ve diğer insanlara karşı düşük empati düzeylerini destekleyen tutum ve bilişlere sahip olmak hem genel saldırganlık hem de zorbalık ile ilişkilidir (80).

Düşük akademik başarısı ve zayıf öfke yönetiminin zorbalık davranışı ile ilişkili olduğu bildirilmektedir (26,69). Zorba çocuklar zayıf sosyal becerilere sahip, benlik saygısı düşük, zayıf sosyal bilgi işleme becerisi olan, akran grubunda düşük sosyal duruş ve diğer uyum sorunları olan bireyler olarak belirtilmektedir (3,69). Ayrıca, zorba çocuklarda narsisizm ile uyumlu bir hak duygusu ve çirkin duygusal özelliklerin (empati ve utanç eksikliği ile karakterize) zorbalık ile ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (81,82).

Zorba çocuklar zorbalık yaparken farklı motivasyonlara sahip olabilmektedir (30,79). Zorba çocuklar baskınlığa değer vermekte ve genellikle bunu elde etmektedir (3). Pek çok sınıf arkadaşı tarafından kişisel olarak sevilmemelerine rağmen, zorbalar akranları arasında popüler, güçlü ve havalı olarak algılanabilmektedir (82). Ek olarak zorbalar genellikle akran ağlarının merkezi üyeleridir ve arkadaşları bulunmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde zorba çocuklar arkadaşlarının kendi davranışlarını desteklemelerini isteyebilmektedir (83).

Akran zorbalığına dahil olmanın duygusal-davranışsal sorunlarla belirgin olarak ilişkili olduğu ve akran zorbalığında aile ikliminin önemli olduğu bildirilmektedir (84). Zorba çocuklar ebeveynlerini otoriter ve cezalandırıcı olarak algılama eğiliminde ve diğer çocuklardan daha az aile bağlılığı bildirirken ailelerini destekleyici olarak algılamamaktadır (3,85).

2.4.2.Mağdur Çocuklar

Akran zorbalığında mağduriyet akran etkileşimlerinde ortaya çıkan, kişilerarası travma oluşturan kronik bir stres etkeni (86) ve aynı zamanda akran reddi, düşük akran kabulü, çok az arkadaşı olan veya hiç olmayan ve olumsuz arkadaşlık kalitesi gibi kişilerarası zorluklardır (3,14). Sabırsız, kendine güveni olmayan, itaatkar, utangaç, endişeli, fiziksel olarak zayıf ve akran grubuna kabul edilmeyen çocukların zorbalık mağduru olma ihtimali yüksektir. Bu çocuklar, zorba çocuklar için hedef haline gelebilmektedir (3).

Mağdur çocukların koruyucu arkadaşlara sahip olması risk faktörleri ve mağduriyet arasındaki ilişkiyi anlamlı kılmaktadır (3). Mağdur çocukların daha çok diğer mağdur akranlarıyla ilişki kurma eğiliminde olduğu bildirilmektedir (87). Aşırı korumacı ebeveynleri olan çocukların mağduriyet yaşama riski yüksek olduğu belirtilmektedir (88).

2.4.3.Zorba/Mağdur Çocuklar

Akranları tarafından büyük ölçüde reddedilmekte ve hem dışsallaştırıcı hem de içselleştirici problemler göstermektedirler. Bu çocuklar kötü muamele ve ihmal edici ebeveynlik ile karakterize edilen en olumsuz ev ortamına sahiptirler ve reaktif saldırganlıkta yüksek puan almaktadırlar (14,88). Zorba/mağdurların öfke ve nefretinin kendi mağdurluk deneyimlerinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (89). Mağdur ve zorba/mağdur çocukların istismar, ihmal, uyumsuz ebeveynlik gibi olumsuz ebeveynlik davranışlarına maruz kalma olasılığı yüksektir (88). Ayrıca zorba/mağdur çocukların empati becerisi ve okulu sevme oranlarının düşük olduğu belirtilmektedir (73).

2.5.Akran Zorbalığında Cinsiyete ve Yaşa Bağlı Değişkenler

Akran zorbalığında cinsiyet ve yaşa bağlı değişkenler bulunmaktadır. Cinsiyet normları, zorbalık davranışına rehberlik edebilecek kız ve erkek çocukların davranışlarına ilişkin normatif toplumsal beklentilerdir (90). Yapılan bir meta-analiz çalışmasında, erkekler ve kızlar arasında ilişkisel mağduriyet açısından anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte, erkeklerin kızlara göre daha fazla doğrudan fiziksel mağduriyet yaşadıkları bildirilmiştir (3,65,91). Erkeklerde fiziksel zorba davranışlar, kızlarda ise sözel zorba davranışlar daha sık görülmektedir (6,28,66). Siber zorbaların erkek olma olasılığı daha yüksektir (45). Siber zorbalıkta, cinsiyet farklılıkları çalışmalar arasında önemli ölçüde farklılık gösterir, ancak nispeten, kızlar siber zorbalık ve mağduriyete daha fazla dahil olabilirler (65). Buna rağmen,

Kljakovic ve Hunt (2016) tarafından yapılan son meta analizde cinsiyet, mağduriyet veya zorbalık için önemli bir belirleyici olarak tanımlanmamıştır (77).

Cinsiyete bağlı diğer bir değişiklik, erkeklerin ve kızların zorbalıkla ilişkili inançlarında görülmektedir. Örneğin, erkekler başkalarına zorbalık yapmayı kızlara göre daha eğlenceli bulduklarını ve zorbalığa tanıklık ederken daha fazla heyecan duyduklarını ve kurban için üzülme ve yardım etme olasılıklarının kızlarla karşılaştırıldığında, daha düşük olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca, kurbanın kendisine yapılanı hak ettiğine inandıklarını belirten erkeklerin sayısı kızların sayısına daha fazladır (75).

Zorbalık yaygınlığı ve türleri yaş grupları arasında farklılık göstermektedir (3). Yaşla birlikte zorbalık davranışının hafif bir artış gösterdiği bildirilmektedir (14). Akran zorbalığı yapma ve zorbalığa maruz kalma sıklığı özellikle çocukluktan ergenliğe geçiş döneminde artmaktadır (6,7). Zorbalık davranışı ortaokul yıllarında artarak zirve yapamakta ve lise sonuna kadar azalma eğilimi göstermektedir (9). Ortaokul çocuklarında erken dönemde akran zorbalığına yönelik müdahalelerin planlanması ve uygulanması önemlidir. Literatürde ergenler ile yapılmış farklı araştırmalar mevcuttur (48,49,92). Ancak, ergenlik öncesi 10-12 yaş okul çağı çocukları ile ilgili araştırma oldukça sınırlı sayıdadır (56, 93).

2.6.Akran Zorbalığının Okul Çağı Çocukları Üzerine Etkileri

Çocukluk dönemindeki zorbaca davranışlar, normal gelişimin parçası olarak kabul edilmiştir. Ancak, araştırmalar sonucunda birçok ülkede zorbaca davranışların okul çağında ve ergenlik döneminde madde kullanmak ve erken yaşta cinsel deneyim yaşamak gibi davranışlardan daha önemli bir problem olduğu sonucuna ulaşılmıştır (3,17). Eski zorbalar ve mağdurlar için uzun vadeli sonuçların yakın zamandaki meta analizleri, bu tür sorunlara dahil olmanın zararsız ve öylesine bir okul sorunu değil, aynı zamanda topluma büyük maliyetler getiren ciddi uyum ve halk sağlığı sonuçları olan bir şey olduğuna ikna edici kanıtlar sunmaktadır (94). Hem kurban hem de zorba olmak risk faktörleridir (64). Zorbalık, zorbalar ve mağdurlar için olumsuz sağlık sonuçları getirmekte ve şahit olan çocuklar üzerinde de olumsuz etkiler

gözlemlenebilmektedir (40). Mağduriyet veya zorbalık davranışlarına tekrar tekrar dahil olmak çocukların mevcut ve gelecekteki fiziksel, psikolojik, ilişkisel ve genel durumunu ciddi şekilde etkilemektedir (76).

Akran mağduriyeti, akran etkileşimleri bağlamında meydana gelen, sayısız olumsuz psikolojik ve sosyal uyum problemleriyle ilişkili kronik bir stres etkidir. Zorbalık, vücudun stres yanıtlarını değiştirerek inflamatuvar yanıtlarda uzun süreli artışlara yol açabilmektedir (86). Yapılan bir çalışmada çocukluk çağında akran zorbalığına uğrayan kişilerin ruh sağlığının yetişkinlik dönemine kadar uzun süre boyunca olumsuz etkilendiği kanıtlanmıştır. Bu olumsuz etki tıpkı ailenin çocuğa kötü muamelesi sonucu yaşanan psikolojik sorunlar kadar önemli bulunmuştur (40).

Akran zorbalığı mağduru çocuklar duygusal sıkıntı, depresyon, anksiyete, sosyal izolasyon, düşük benlik saygısı veya öfke gibi duyguları düzenlemekte güçlük çekmekte ve artan duygusal reaktivite, utanç ve suçluluk yaşayabilmektedir. Özellikle mağduriyetin süresi ve yoğunluğu bu olumsuz sonuçların şiddetini arttırabilmektedir (45,86). Ayrıca, zorbalık mağdurları uykusuzluk, baş ağrısı, karın ağrısı, sindirim sorunları, düzensiz beslenme alışkanlıkları, baş dönmesi, cilt problemleri ve ekstremitelerde lokalize ağrı dahil olmak üzere birçok somatik problem yaşayabilmektedir (10,45). Akran zorbalığı mağduriyetinin üzüntü, azalmış benlik saygısı, utanç, korku, intihar düşüncesi, öfke, acı hissi, yalnızlık, güçsüzlük, çaresizlik ve karışıklık duygularına neden olduğu bildirilmiştir (95). Ek olarak, zorbalığın mağdurlarının ergenlik döneminde kendine zarar verme veya intiharı düşünme riski önemli ölçüde artmaktadır (40).

Zorbalık, mağdur ve zorba çocuklar için okuldan kaçınma/reddetme, madde kötüye kullanımı ile sonuçlanabilmektedir (10,40). Zorbalık yapan çocukların, silah taşıma, madde bağımlılığı, cinsel taciz gibi yüksek riskli davranışlarda bulunma olasılıkları daha yüksektir. Zorbalık davranışı, suç işleme riskini artırmaktadır. Zorbalık, kendine zarar verme ve intihar davranışı ile güçlü ilişkiler göstermektedir. Hem zorbalık yapan hem de mağdur olan çocuklarda ileriki hayatlarında duygusal bozukluklar ve kişilik bozuklukları riski yükselmektedir (39,40). Akran zorbalığına dahil olan çocuklar yüksek riskli çocuk olarak değerlendirilmektedir (96).

Zorbalık, okul başarısını da etkilemektedir. Okulda devamsızlığın artmasına ve öğretmenlerde motivasyon azalmasına yol açtığı için düşük akademik performans nedeni de olabilmektedir (10,45). Lise öğrencilerinin %27.7'si okullarında zorbalığın 'çok' ciddi bir sorun olduğunu, %54.7'si okulda yaşanan zorbalıklardan çok rahatsız olduğunu, %21.3'ü zorbalar yüzünden okula gelmekten korktuklarını belirtmiştir (74).

2.7.Akran Zorbalığı Önleme ve Müdahale Çalışmaları

Son yıllarda farklı akran grubu düzeylerini hedefleyen okul temelli zorbalıkla mücadele programları geliştirilmiş ve değerlendirilmiştir (12,47-53). Okullarda akran zorbalığını önleme çalışmalarının amacı; zorbalığı önleme, var olan zorbalık davranışlarına müdahalede bulunma ve zorbalık döngüsünde yer alan çocuklara okul ortamında destek verilmesidir (97). Bu anlamda okul genelinde tüm öğrencileri kapsayan genel önleme/müdahale programları ve hedef gruba yönelik uygulanan amaçlı programlar geliştirilmiştir (39).

2.7.1.Genel Önleme Programları

Zorbalığa ilişkin üzerinde en sık çalışılan ve kullanılan önleme yaklaşımları okul genelinde ve sınıf düzeyinde olumlu davranış geliştirme ve sosyal-duygusal beceriler öğretmeye yöneliktir. Özellikle zorbalık davranışına odaklanan müdahale yaklaşımları da bulunmaktadır (39). Bunların yanı sıra Amerika, Avrupa ve İskandinav ülkelerinde ücretsiz destek hatları da akran zorbalığına yönelik hizmet vermektedir (97). Akran zorbalığını önlemek ve durdurmak için kullanılan tüm okula yönelik müdahale programları daha çok öğrenciler, okul çalışanları ve aileler üzerinde odaklanmaktadır (66).

Olumlu Davranışsal Müdahaleler ve Destek Programları

Olumlu davranışsal müdahaleler ve desteklerin olduğu akran zorbalığı önleme programları hem personeli hem de öğrencileri kapsayan okul çapında uygulanan bir model olarak açıklanabilir. Uygun sosyal davranışlar geliştirmeye yardımcı stratejiler yoluyla genel yaşam kalitesini iyileştirmeye odaklanan bir

yaklaşımıdır. Okuldaki tüm öğrencileri kapsamaktadır. Özellikle mağdur olmaya açık dezavantajlı kişilere yönelik nasıl davranışlar beklendiği konusunda küçük grup etkinlikleri yapılmaktadır. Bu uygulamalarda amaç, cezalandırıcı yöntemlerin uygulanmasından ziyade öğrencilere davranışsal sorunların giderilmesinde destekleyici, düzeltici ve yardımcı olabilmektir (98). Olumlu davranışsal müdahalelerin ortaokullarda uygulanması; ofis disiplin başvurularının azalmasına, okul ortamının iyileştirilmesine, öğrenci-öğretmen ilişkilerinin iyileştirilmesine, sözlü ve fiziksel saldırganlığın azalmasına katkı sağlamıştır (39,98).

Sosyal-Duygusal Destek Programları

Sosyal-duygusal beceriler öğretmeye yönelik olan akran zorbalığı önleme programları okullarda öğretme ve öğrenmenin güçlü sosyal, duygusal ve akademik bileşenleri olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Bu yaklaşım ile akran zorbalığındaki kişilerarası süreçler yapıcı bir şekilde ele alınmaktadır (39,99). Espelage ve arkadaşlarının yaptığı bir dizi çalışma sonucunda sosyal-duygusal öğrenme ile zorbalık türlerinde azalma olduğu belirtilmiştir (100-102).

Olweus Zorbalık Önleme Programı

Zorbalık önleme programlarından en bilindik olanı Olweus Zorbalık Önleme Programıdır (39,97). Program, mevcut zorbalığı azaltmayı, yeni zorbalık problemlerinin gelişmesini önlemeyi ve okullarda akran ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (12). Tüm sınıf seviyelerinde kullanım için Dan Olweus tarafından tasarlanan program dört bileşenden oluşmaktadır. Okul düzeyindeki bileşenler, zorbalıklara karşı okul kurallarının getirilmesinin yanı sıra komite toplantıları, personel eğitimi ve tartışma grupları oluşturmaya odaklanmaktadır. Sınıf düzeyinde bileşenler, zorbalıklara karşı okul kurallarının uygulanmasına ve grup içi ilişkileri tartışmak için düzenli sınıf toplantılarına odaklanır. Bireysel düzey bileşenler, zorbalık meydana geldiğinde yerinde zorbalık ve personel müdahalelerine katılan öğrencileri denetlemeyi amaçlamaktadır. Topluluk düzeyinde bileşenler, okul programını desteklemek için toplum katılımını ve ortaklığını kapsar (12,103). Olweus Programının sistematik değerlendirmeleri, öğrencilerin zorbalık ve diğer antisosyal davranış raporlarında (örneğin, kavga, okuldan kaçma) önemli düşüşler ve

ilkokul ve ortaokullarda okul ikliminde iyileştirmeler olduğunu ortaya koymuştur (104).

KiVA (Kiusaamista Vastaan/Zorbalığa Karşı)

Finlandiya merkezli KiVA programı, sınıf materyalleri ve öğrenciler ve öğretmenler arasındaki tartışmaları, öğrencilerin zorbalık önleme becerilerini uygulayabilecekleri bilgisayar oyunlarını, disiplin stratejilerini ve ebeveynlerin zorbalığa karşı mücadele bilgilerini içermektedir (105). KiVa programının 1-9. sınıf öğrencilerinde seyirci rolündeki çocukların güçlendirilmesiyle akran mağduriyetinin azalmasına katkı sağladığı bildirilmiştir (105-106).

2.7.2.Hedef Gruba Yönelik Önleme Programları

Akran zorbalığı ile mücadelede tüm okulda uygulanan müdahale stratejilerinin aksine öğrencileri daha az damgalayacak ve bireysel ihtiyaçlara yönelik verilecek sosyal-bilişsel ve ahlaki faktörleri hedef alan eğitimlerin potansiyel gücüne vurgu yapılmaktadır (30,54,55). Okul geneline yönelik müdahale programlarının etkinliğini kabul edilmekle birlikte bu müdahalelerin bireysel uygulamaları da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği bildirilmektedir (2,30,54).

Zorbalık davranışı ile mücadele etmek özellikle bu davranışları sergileyen çocuklara yönelik belirli uygulamaları gerektirmektedir. Bu çocuklara yönelik amaçlı görüşmeler yapılması ve temel ayrıcalıkların kaybı gibi disiplin cezalarının uygulanması söz konusu olabilmektedir (107,108). Etkili disiplin uygulamalarının zorbalık davranışı için sadece beklenen sonuçları değil aynı zamanda büyüme, beceri geliştirme ve prososyal davranışın öğretilmesi için fırsatları da içermesi gerekmektedir (109). Zorbalık yapan çocuklarda bilişsel, sosyal, duygusal öğrenme uygulamaları yaparken yargılamayan bir yaklaşımın sergilenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (39). Zorbalık yapan çocuklar ile yapılacak bireysel uygulamalara yön verecek olan yaş dönem özellikleri dikkate alınarak geliştirilen programların etkinliğinin incelendiği araştırmalara ihtiyaç duyulduğu bildirilmektedir (2,30,54).

2.8.Akran Zorbalığı ve Empati İlişkisi

İnsan ilişkilerinde bireyin karşısındakini anlama potansiyeli olarak tanımlanan empati, kişiler arası iletişimin temel kavramlarından biridir. Kısaca empati, bir insanın, kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun açısından bakması, karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir (110).

Empati yeteneği çocuklukta gelişmektedir. Bebekler diğer insanların duygularına ve yüz ifadelerine tepki vermektedir. Bu durum, empati eğiliminin doğuştan gelen bir potansiyel olduğu ve eğitim yoluyla geliştirilebileceği düşüncesini doğurmuştur. Empati, 8-10 yaş arasında geç çocukluk döneminde karmaşık bilişsel aktiviteler sonucu ortaya çıkmaktadır. Soyut düşünmenin gelişmiş olduğu 10-12 yaş preadölesan dönemdeki çocuklar tanımadığı kişilere de empati duyabilmektedir. Çocuklar, empati becerisinin gelişimi için rol model olacak ve destekleyici yaklaşım sergileyecek yetişkinlere ihtiyaç duymaktadır (111).

Empati becerisinin sosyal duyarlılık, yardımlaşma ve diğer sosyal davranışları arttırdığı, saldırganlık ve zorba davranışları azalttığı bildirilmektedir. Zorbalık yapan çocukların empati eğilimlerinin düşük olduğu kabul gören bir anlayıştır. Empati becerisinin artırılması akran zorbalığına yönelik geliştirilen sosyal-bilişsel müdahalelerin hedeflerindendir. Empatik becerileri gelişen çocukların, şiddete başvurmadan önce kendilerini mağdurun yerine koyarak onu anlamaya çalışmaları ve daha az saldırgan davranışları beklenmektedir (20-41-43).

Empati becerisinin kız çocuklarında erkek çocuklarından daha yüksek bildirilmektedir (16,18). Düşük empati becerisi kız çocuklarında dolaylı zorbalık davranışları ile erkek çocuklarında ise fiziksel zorbalık davranışları ile ilişkili bulunmuştur (112). Ortaokul ortamında yaşanan zorba davranışların olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için çocukların empati becerisi ve okul ortamında arkadaşları ile sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmeleri konusunda desteklenmesi önerilmektedir (41).

2.9.Akran Zorbalığı ve Zorbalığa Yönelik Biliş Düzeyi İlişkisi

Çocukların hem ebeveynleri hem de arkadaşları ile zayıf kişilerarası ilişkiler geliştirmesi yanlış bilişsel şemalar oluşturmalarına sebep olabilmektedir. Bu şemalar çocukların hem kendileri hem de başkaları ile ilgili olumsuz otomatik düşünceler geliştirmesi ile sonuçlanabilmekte (5) ve öğrencilerde zorba davranış gösterme açısından risk teşkil etmektedir (5,15,27).

Zorbalık yapan öğrenciler kendi haksız istek ve eylemlerini ahlaki olarak gerekçelendirme yoluyla haklı göstermeye çalışmaktadır. Örneğin ‘çalmak’ eylemi ‘ödünç almak’ olarak nitelendirebilmekte ve örtülü dil kullanarak davranış normalleştirebilmektedir. Zorbalık yapan öğrenciler avantajlı karşılaştırma yaparak (hırsızlık, adam öldürmenin yanında ne ki gibi), sonuçları çarpıtarak (sonuçta kimse ciddi anlamda zarar görmedi gibi), suçu atfederek (bana yan baktığı için bu davranışı hak etti gibi) kendi davranışlarını savunabilmektedir. Ahlaki çarpıtmalar veya zorbalığa yönelik bilişsel yanlış yapılanmalar olarak betimlenen bu durum akran zorbalığının artarak devam etmesine sebep olmaktadır (27).

Yüksek zorbalık davranışı ile ilişkili bulunan ahlaki çarpıtmalar veya zorbalığa yönelik bilişsel yanlış yapılanmalar ile mücadele edilmelidir. Bu anlamda, çocukların zarar veren davranışlarının olumsuz sonuçlarını görebilmeleri sağlanmalıdır. Çocukların okul yaşantısında kabul edilmeyen zorbalık davranışları hakkında bilgilendirilmesi ve davranışlarının sorumluluklarını üstlenmelerinin sağlanması ile sadece akran zorbalığı değil diğer şiddet davranışları da azaltılabilecektir (27).

2.10.Akran Zorbalığı ve Öfke Kontrolü İlişkisi

Duyguların, bireylerin karşılaştıkları değişen koşulları değerlendirmelerini ve bunlara tepki vermelerini sağlayarak insan işleyişini düzenleyen uyarlanabilir tepkiler olduğu düşünülmektedir. Öfke gibi olumsuz bir duygu bile kişinin hedeflerine ulaşması için motivasyon ve enerji sağlayarak işlevsel bir amaca hizmet edebilmektedir. Duyguların, insan işleyişini düzenleyebilmesi için belirli bir düzeyde olması ve kontrol edilebilmesi gerekmektedir. Özellikle öfke gibi olumsuz

duyguların kontrol edilemeyen düzeylere ulaşması istenmeyen yıkıcı davranışlar ile sonuçlanabilmektedir (44).

Çoğu yetişkin öfkeyle başa çıkmak için gerekli olan duygusal anlayış ve başa çıkma becerilerine sahipken, çocuklar ve ergenler öfke duygularını ve diğer duyguları yeterince anlama ve yönetme becerilerine sahip olamayabileceğinden çocuklukta öfkeyle baş etmek zor olabilmektedir. Öfke duygusunu yönetememe okul hayatında istenmedik yıkıcı davranışlara sebep olabilmektedir (23). Öfke kontrolü zayıf ve saldırgan olan öğrencilerde zorba davranış gösterme riski yüksek bulunmuştur (24-26).

Öfke kontrolü uygulamalarının akran zorbalığı ile mücadelede önemli olduğu bildirilmiştir (23). Yapılan bir araştırmada, öfke kontrol seviyelerinin artması zorba davranışların azalması ile ilişkili bulunmuştur (44). Zorbalık yapan öğrencilerin öfkelerini daha iyi anlayabilmeleri ve doğru davranışı tercih ederek daha iyi arkadaşlık ilişkileri geliştirmeleri için öfke kontrolü eğitimi almaları önerilmektedir (45). Akran zorbalığına yönelik önleme ve mücadele çalışmalarında öfke ve diğer dürtü kontrolü eğitimlerine yer verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Öfke kontrolü eğitiminde çocukların yaş dönem özelliklerine uygun olan içeriği ve yöntemi seçmek önemlidir (23). Zorbalık yapan çocuklara özel programların ve özellikle öfke davranışlarına yönelik girişimlerin etkinliğinin değerlendirildiği araştırmaların yapılması önerilmektedir (39).

2.11.Akran Zorbalığında Hemşirelik Roller

Okul sağlığı hemşireleri okul sağlığı hizmetlerinin önemli bir uygulayıcısıdır. Akran zorbalığı tespit edildiğinde okul hemşireleri ile iletişim kurulması önerilmektedir (45). Okul hemşireleri, okullarda zorbalık ile ilgili konularda kritik öneme sahiptir (114,115). Okulda şiddetin önlenmesi üzerinde çalışan hemşireler, öğrenci organı içindeki güvenilir rolleri nedeniyle ve okul hemşiresi ofisine yapılan ziyaretler nedeniyle diğer okul çalışanları tarafından tanımlanmayan bilgileri sağlayabilmektedir (115). Yapılan çalışmalarda, öğrencilerin okul hemşiresini sıklıkla akran zorbalığı gibi psikososyal nedenlerden dolayı ziyaret ettiği ve özellikle mağdur olan öğrencilerin yardım istediği ilk kişinin okul hemşiresi olduğu

vurgulanmıştır (116,117). Öğrencilerin akran zorbalığı ile ilgili hemşire ile yaptıkları bir görüşmede arkadaşlığın önemine yönelik daha fazla konuşmak istediklerini bildirmişlerdir (114).

Okul sağlığı hemşiresi; bakım verici, eğitici, danışman, vaka yöneticisi, lider, savunucu ve araştırmacı rolleri ile etkinlikler planlayarak akran zorbalığı ile mücadelede görev alabilirler. Ayrıca ekip üyeleri ile sıkı işbirliği içinde çalışarak hizmetin koordinasyonunu sağlayabilir (56,115,118). Hemşireler, okulda ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili akran zorbalığına yönelik tarama, eğitim ve danışmanlık programlarının uygulaması ve değerlendirilmesi ile ilgili önemli çabalara öncülük edebilir (39). Okul hemşirelerinin okullarda zorbalığı tanımlamak ve bunlara yanıt vermek için kilit oyuncular olması gerekmektedir (119).

Okul hemşireleri ile okul ortamında diğer çalışanlara göre öğrenciler arasında daha yakın bir ilişki bulunmaktadır (115,118). Öğrenciler, kendilerini güvende hissettikleri ve günlük olarak okul hemşiresiyle yüzleşmek zorunda olmadıkları için okul hemşiresine gelip sırlarını emanet edebilmektedirler. Bu nedenle, okul hemşiresinin zorbalık meydana geldiğinde müdahale etmeye hazır olması önemlidir (120). Yapılan bir çalışmada, öğrenciler zorbalığa maruz kaldıklarını başkalarına anlatmanın zor olduğunu, zorbalığa uğradıklarında ve tanık olduklarında çok az şey yaptıklarını veya hiçbir şey yapmadıklarını bildirmişlerdir. Öğrenciler zorbalık konusunda yardımcı olmak için okul hemşiresine öğretmenleri ve ailelerine nazaran daha fazla güvendiklerini ifade etmişlerdir. Bu anlamda zorbalık ile ilgili bilgileri okul hemşiresi ile paylaşmanın daha kolay olduğunu ifade etmişlerdir (114).

Norveç'te okul hemşireleri zorbalık davranışlarının azaltılması amacıyla öğrencilere bireysel danışmanlık yapmaktadırlar. Genel amaç öğrencilerin okul hayatlarında sağlıklı seçimler yapmalarını teşvik etmek, okulda yaşanan akran zorbalığı davranışlarını değerlendirmek, akran zorbalığı sorununa yönelik öğrencilere doğru bakış açısı kazandırmak ve ihtiyaçlara yönelik eğitim, bakım gibi uygulamalarda bulunmaktır (114). Okul hemşirelerinin iyi bir okul ortamını desteklemek adına birincil, ikincil ve üçüncül koruma rolleri kapsamında zorbalık ile mücadele programları geliştirdikleri ve etkinliğini değerlendirdikleri daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır (114).

Birincil Koruma

Okulda akran zorbalığı davranışının ortaya çıkmasını engellemek için birincil koruma kapsamında önlemler almak gerekmektedir (118). Bu amaca ulaşmak için hemşireler;

- Akran zorbalığı ile ilgili bilgi edinir,
- Akran zorbalığının zorba, kurban, zorba-kurban ve seyirci öğrenciler üzerindeki etkilerini bilir, öğrencileri ilgili semptomlar açısından değerlendirir ve gözlemler,
- Risk grubunda bulunan (kilolu, kısa ve zayıf, gözlüklü, konuşma problemi olan vb.) öğrencileri akran zorbalığı açısından değerlendirir ve ekibi bilgilendirir,
- Akran zorbalığı yapan ve zorbalığa uğrayan öğrencileri belirlemek için okul genelinde taramalar yapar,
- Tekrarlayan fiziksel semptomları (karın ve baş ağrısı, uyku ve yeme sorunları vb.) olan öğrenciler ile sık sık devamsızlık yapan, okula gitmek istemeyen, akademik başarısı düşen, kayıp eşyası olan, vücudunda açıklayamadığı morluklar olan öğrencileri akran zorbalığı açısından değerlendirir,
- Öğrencilere zorbalık hakkında konuşabilecekleri güvenli ve rahat bir ortam sağlar ve kayıt tutar,
- Okul yönetimi ile zorbalık üzerine politikalar ve protokoller oluşturmaya katılarak proaktif stratejiler geliştirir,
- Öğrencilere okul ortamında sosyal becerilerini, problem çözme ve başetme becerilerini geliştirecek, çatışma çözüm tekniklerini öğrenmelerini, pozitif kendilik algısı geliştirmelerini (insan olarak değerli olduğu, önemli olduğu duygusunu ortaya çıkarma) destekleyecek sağlık eğitimleri verir,
- Okul personeline ve öğrencilere akran zorbalığı ile ilgili eğitimler yapar ve olumlu arkadaşlık ilişkilerini teşvik eder,
- Okulda akran zorbalığı konusunda edebiyat, drama, tartışmalar ve eğitsel görsel-işitsel materyaller gibi farklı etkinlikler düzenler (56,85,119-123).

İkincil Koruma

Hemşire bu aşamada akran zorbalığının ortaya çıkardığı rahatsızlıkları veya uzun süreli etkilerini azaltmak için erken müdahalede bulunmalı ve temel amacı zorbalığı durdurmak olmalıdır (118). Bu amaca ulaşmak için hemşireler;

- Olayı zorbalık yapan ve mağdur olan öğrenci ile yargılayıcı olmayan yollarla tartışmak için “suçlayıcı olmayan” bir yaklaşım kullanır,
- Olay ile ilgili gerekli bilgileri toplar (ne oldu, nerede, neden ve nasıl oldu, kim dahil oldu, nasıl tepki verildi gibi) ve kayıt eder,
- Zorbalık yapan ve mağdur olan öğrenciye güven verir ve yardım etmek için orada olduğunu bildirir,
- Öğrenciler için gerekli ihtiyaçları belirler ve uygun müdahalede bulunur,
- Sorunun çözümüne yönelik okul idaresi ve izleyen öğrenci grubu ile işbirliği sağlar,
- Yaralanma varsa bakımını sağlar,
- Zorbalık yapan ve mağdur olan öğrencilerin duygularını aileleri ile paylaşmalarını, sorunlarını ifade etmelerini destekler,
- Okulda zorbalık davranışlarının azaltılması için okul idaresi ile güvenli bir ortam oluşturulması yönünde çalışmalar yürütür,
- Hedefe yönelik bireysel ve okul genelinde toplu olan tüm uygulamaları koordine eder,
- İleri düzeyde yardım alma ihtiyacı olan öğrenciyi uygun bakım alacağı sağlık kuruluşuna yönlendirir,
- Yapılan uygulamaların etkinliğini değerlendirir (56,115,121-123).

Üçüncül Koruma

Akran zorbalığı yapan ve mağdur olan öğrencilerin iyileştirilme ve rehabilitasyon süreçlerini kapsar. Bu aşamada hemşireler;

- Öğrenci ve ailelere danışmanlık yapar,
- Öğrencilerin şiddet kullanmadan kendini ifade etmesini ve problem çözme becerilerini kullanmasını destekler,

- Okulda zorbalığı hoş görmeyen bir anlayışın oluşturulmasını sağlar,
- Her öğrencinin akran zorbalığı davranışının sergilenmemesi yönünde sorumluluk alması ve çaba göstermesini teşvik eder,
- Akranlar arasındaki sağlıklı ilişkiyi onarmak için restoratif yaklaşımları
- teşvik ederek öğrencileri destekler (118,123).
-

2.12.Hildegard Elizabeth Peplau’nun Kişiler Arası İlişkiler Modeli

Hildegard Elizabeth Peplau kuramını hemşire hasta ilişkisini geliştirmek adına kaleme almıştır, biyoloji ve davranış bilimlerinden yararlanmıştır (124). Peplau’nun kuramının arka planında humanist ve varoluşçu felsefe yer almaktadır (125). Peblau, II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere’de bir askeri nöropsikiyatri servisinde hizmet vermiştir. Savaş sonrasında psikoloji biliminde hızlı bir ilerleme yaşanmıştır. Peblau da o dönemde Harry Stack Sullivan gibi Amerikan psikiyatrisindeki yeni psikoterapötik hareketin ünlü figürleriyle çalışmış ve fikirlerinden etkilenmiştir. Peplau'nun psikodinamik hemşirelik teorisi, sadece ruh sağlığı için değil, tüm uzmanlık alanları için uygun olarak kabul edilmektedir (126).

Peplau birçok hemşirelik sorununun insan ilişkilerinden kaynaklandığını, bireylerin gelişimlerinin devam edebilmesi ve bu sorunların çözülmesi için hemşirelik girişimlerinin bu yönde planlanması gerektiğine inanmıştır. Ona göre, hemşireler uygulamalarının faydalı ve etkili olabilmesi için kişilerarası ilişkiler konusunda anlayışlarını derinleştirmelidir (124).

2.12.1.Modelde Kullanılan Kavramlar

Modelde insan, sağlık, çevre ve hemşirelik olmak üzere 4 temel kavram tanımlamıştır.

İnsan

Kişiliğin fonksiyonu büyümek ve gelişmektir. Peplau, hastanın kişiliğinin “toplam büyümesi” ile ilgilenir ve kişi kavramı bütünsel bir karaktere sahiptir.

Peplau, kişiyi yaşamda belirli hedeflere ulaşmayı amaçlayan özerk ve rasyonel bir varlık olarak tanımlar. Kişinin bu boyutu, mümkün olduğu kadar kendi yaşamının seyrini belirleme kapasitesine atıfta bulunur. Dolayısıyla, Peplau hemşireliğin insanların bağımlılığını olabildiğince azaltmayı hedeflemesi gerektiğini düşünmektedir (125). Hemşire de bir bireydir. Hemşire-hasta ilişkisi, hemşirenin kendi sorunlarını, endişelerini ve beklentilerini ifade ettiği bir alan haline gelmemelidir. Aksine, hemşire hastayı desteklemeye odaklanmalı ve bu destek hastanın sadece fiziksel ihtiyaçlarına değil aynı zamanda psikolojik ihtiyaçlarına yönelik de olmalıdır (124,127).

Sağlık

Peplau'nun felsefesine göre sağlık her zaman birincil amaç olmuştur. Sağlığı sürdürmek için iki koşul gerekmektedir. İlki gerekli fizyolojik işlevlerin varlığı ikincisi ise kişilik gereksinimlerini karşılayan ve kapasitelerin verimli bir şekilde ifade edilmesini ve kullanılmasını sağlayan kişilerarası koşullardır (127). Birey, bu koşullar sağlandığı zaman kişisel ve toplumsal yaşamda yaratıcı, yapıcı, üretken olabilir ve bu sağlığın önemli bir göstergesidir (126).

evre

evre insan gelişimi için temel gleri kapsar. evre kişiler arası süreç ile yakından ilişkilidir. Kültürü ve değerleri de kapsar. evre fizyolojik, psikolojik ve sosyal öğeleri içerir. Peplau, evreye terapötik ortam olarak yaklaşmıştır. Ortam yapılandırılmış ve yapılandırılmamış öğeleri içerir. İdael bir evre iyilik halini sabit tutmaya yardımcı bir atmosfer içermelidir (124).

Hemşirelik

Günümüzde hemşirelik, insanların iyi kalmasına yardımcı olma yollarıyla daha fazla ilgilenmektedir. Hemşirelik, insanları olduğu gibi kabul etmeyi ve stres zamanlarında yardımı sembolize eder (127). Peplau'ya göre hemşireliğin amacı, “kişiliğin yaratıcı, yapıcı, üretken, kişisel ve toplum yaşamı yönünde ilerleyişini teşvik etmektir” (125). Hemşirelik herşeyden önce bir süreçtir. Bu süreç belirli bir hedefe yönelik terapötik olarak ilerlemektedir. Hemşirelik, hasta olan veya sağlık

hizmetlerine ihtiyaç duyan bir birey ile özellikle yardım ihtiyacını tanıma ve cevap verme konusunda eğitimli bir hemşire arasındaki insan ilişkisidir (127). Hemşirelik, sağlık, refah ve bakım gibi hayati değerleri teşvik etmeye yöneliktir. Bu önemli değerlere ulaşmanın en iyi yolu hemşire - hasta etkileşimidir. Bakımın sağlanması, özellikle hemşire ve hasta arasındaki ilişkide, belirli bir bağlamda ortaya çıkar (125).

2.12.2.Modelde Tanımlanan Psikodinamik Hemşirelik Süreci

Model hemşire-hasta ilişkisine dayalı psikodinamik hemşireliğe odaklanmaktadır. Bu süreçte özellikle terapötik iletişimin önemine vurgu yapmıştır. Hemşire-hasta ilişkisini oryantasyon/tanımlama, tanımlama/planlama, yararlanma/uygulama ve çözülme/değerlendirme süreçleri ile açıklamaktadır (124,127).

Oryantasyon-Tanımlama

Bu aşamada hemşirenin temel amacı güven duygusu geliştirerek terapötik bir iletişim sürecini başlatmaktır. İlk olarak hemşire ve hasta iki yabancı olarak karşılaşır. Hemşire-hasta iletişiminde verilen tepkiler süreci etkilemektedir. Dolayısıyla hemşire önyargılı, yargılayıcı ve beklenti içinde olmayacak şekilde tepkiler vermelidir. Oryantasyon aşamasında soruna yönelik veriler toplanır ve kişinin yaşadığı bu sorunu tam olarak anlaması oldukça önemlidir. Hemşire ve hasta işbirliği içinde sorunu tespit eder (124,127).

Tanımlama-Planlama

Peplau kişinin yaşadığı sorunun tanımlanması ile duyacağı endişenin, sorunun çözülmesi için pozitif bir enerji aracı olarak kullanılabileceğini ifade etmektedir. Kişiyi, yaşadığı sorunu belirlemeye ve değerlendirmeye katılmaya teşvik etmek, kendisini ilgilendiren bir girişime aktif bir ortak olarak dahil etmektir. Bu ortaklık hemşire-hasta iletişiminin demokratik nitelik kazanmasını sağlar (127). Bu aşamada hastanın yardıma ihtiyacı olduğunu farketmesi ve çözüm arayışına girmesi önemlidir. Peplau, hastanın sorunu hakkında genel bir izlenimi olduğunu ifade etmektedir. Hastanın sorunu ile ilgili doğru bir içgörü kazanmasının karmaşık bir

işlem olduğunu vurgulamaktadır. Peplau, kişilerin yaşadığı sorunlar ile ilgili zihinlerindeki boşlukları doldurmasına çoğu zaman bir hemşirenin yardımcı olduğunu ifade etmektedir (124,127). Hastanın duygularını ve sorununu hemşire ile paylaştığı karşılıklı dayanışma aşamasıdır. Peplau'ya göre, sorunlarının çözümünde gülümser, iyimser ve çözüm için yardımcı olan hemşirelerle yüz yüze gelen kişiler kendilerini hemşire ile özdeşleştirir ve neşelilik, iyimserlik ve problem çözme tutumlarını üstlenirler. Bu kişiler sorunları karşısında daha güçlü ve daha az güçsüz hissedeceklerdir. Genellikle “her şey yoluna girecek” hissi vardır (127). Tanılama-planlama aşamasının önemli bir adımı olan hedef belirlemektir. Dolayısıyla, bu aşamanın nihai amacı kendi bakım sorumluluğunu almaya hazır olabilmesi için, hastaya gerekli fırsatları sağlamaktır (124). Hemşirenin hastaya sağladığı bakım, sadece teknik anlamda uzman bir aktivite olarak görülmemelidir. Aksine, Peplau'ya göre, sevecen bir ilişkiyi benimseme insan davranışlarının geliştirilmesine eşlik etmelidir (125).

Yararlanma-Uygulama

Tanımlama aşamasından sonra hastanın ulaşılabilir hizmetleri aldığı yararlanma aşamasına geçilir. Bu aşamada hasta yardım edici çevrenin tamamlayıcı bir parçasıdır. Terapötik ilişki kabul, ilgi ve güven ile devam ettirilmelidir. Taklit, öğrenmeyi mümkün kılar. Ancak bu, hastayla birlikte geliştirilen öğrenme deneyiminde amaç değildir. Yapıcı öğrenme, hastanın durumdaki önemli ipuçlarını algıladığı ve bunlara odaklanabildiği zaman, kendi çabalarıyla ve hemşireden bağımsız olarak kendilerine tepkiler geliştirebildiği zaman gerçekleşir. Hemşire uygun iletişim öğelerini kullanarak hastanın kendi sorumluluklarını almasını kolaylaştırarak bağımsız hareket etmesine yardımcı olur (124,127).

Çözülme-Değerlendirme

Çözülme hemşire-hasta ilişkisinin sonlanma aşamasıdır. Bu aşamada artık hasta kendini hemşireden bağımsız hissedecektir. Çözünürlük, özgürleştirici bir süreçtir. Ancak önceki olaylar zincirindeki olası başarıya bağlıdır (124,127).

2.12.3.Modelde Tanımlanan Hemşirelik Roller

Peplau, hemşire-hasta ilişkisinin aşamalarında hemşirelerin yabancı, kaynak kişi, eğitimci, lider kişi, vekil ve danışman rolleri olma üzere 6 farklı rolünün olduğunu belirtmiştir (124,127).

Yabancı Rolü

Başlangıçta hemşire ve hasta iki yabancı rolündedir. Hemşire bu rolünü oryantasyon aşamasında sergiler. Hemşire önyargılı olmadan hastanın duygu ve davranışlarını anlamaya çalışır (124,127).

Kaynak Kişi Rolü

Hemşire hastanın sorularını cevaplandırır, tedavi ve bakım planını hastaya açıklar. Hemşire bu rolü ile sorunun açığa kavuşmasını sağlayarak yapıcı öğrenmeyi amaçlar (124,127).

Eğitimci Rolü

Eğitim hastanın ne bildiğinden başlar ve bilmek istediklerini içeren şekilde devam eder. Bu rol tüm rollerin birleşimidir. Hemşire hastanın deneyim yoluyla öğrenmesini destekler (124,127).

Lider Kişi Rolü

Hemşire demokratik liderlik sergiler. Hastanın kendisi için yapılan plana aktif katılmasına izin verir. Hastayı gözlemler, sorunu nasıl değerlendirdiğine yönelik veri toplar, hastanın problem çözmeyi öğrenmesine yardım eder (124,127).

Vekil Rolü

Hemşire hastanın diğer insanlar ile arasında benzerlikler ve farklılıklar olduğunu anlamasına yardım eder. Hastanın diğerleri ile olan ilişkisini farketmesi sağlanır. Hastaya özgür karar verme fırsatı sağlanır ve bu durum kişilik gelişimi için

deneyim sağlar. Hasta profesyonel kabul ve ilgi ile kendini değerlendirebilir, kişiliği gelişebilir. Hemşire bu rol ile hastanın otonomisini güçlendirir (124,127).

Danışman Rolü

Hemşirelikte tüm danışmanlık işlevleri hemşire-hasta ilişkisinin amacına göre belirlenir. Hemşire danışmanlık rolüyle hastanın sağlığını olumlu ve olumsuz etkileyen durumları tanımasını sağlar. Böylece öğrenme sağlanabilir. Hemşire gözlem ve etkin dinleme hastanın bilinmeyen yönlerini tanımasını sağlar ve bu oldukça terapötiktir (124,127).

2.13.Kişilerarası İlişkiler Modeli'nin Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'na Uyarlanması

Peplau'nun kuramı humanist ve varoluşçu felsefeye dayanmaktadır. Bu anlamda insan gelişim ve büyüme için temel bir kapasiteye sahiptir. Kişi kendini tanıma, kendini yönlendirme, uyarlama ve dengesini bulma potansiyeline sahiptir (125). Model, hasta hemşire arasındaki iletişimin gelişmesine odaklanan etkileşim ekolü/paradigması sınıfında yer almaktadır. Bu ekol, insanı ve insanların toplumda oynadıkları roller arasındaki ilişkileri vurgular. Hemşire hastasını merkeze alır ve onunla iletişimini geliştirerek yaşanan sorundan anlam çıkarmasına yardımcı olur. Bu ekolde, kişi eşsiz, değerli ve onurludur. Hemşirelik bakımı bireysel gereksinimlere uygun hale getirilir (127). Bu çalışmada, akran zorbalığı yapan çocuklar toplumun eşsiz, değerli bir üyesi olarak kabul edilmiş ve onurunun kırılmadan etkileşim sağlanması için Kişilerarası İlişkiler Modeli rehber alınmıştır.

Peplau'ya göre pediatri hemşireleri, çocukların dönem özelliklerine göre biyolojik gelişimsel ihtiyaçlarını belirleyebilir. Böylece büyüme ve gelişme sürecinde olan çocuk, gelişim süreçlerine yardımcı olacak şekilde desteklenebilir (127). Okul çağı dönemi sağlık açısından özel bir dönemdir. Okul çağı döneminde fiziksel büyüme yavaşlarken, bilişsel büyüme ve gelişme hızlı ilerler, mental ve sosyal ilişkiler gelişir. Okul çağı çocukları için okul ve akran ilişkileri oldukça önemlidir. Günlerinin %30'undan fazlasını arkadaşları ile geçirirler. Akranları

arasında iyi olmaya çalışır, başarılarının ödüllendirilmesini ister (128). Çağdaş toplumlarda arkadaşlığa atfedilen önem küçümsenmez. Mutlu arkadaşlık ilişkileri sosyal bütünleşmenin bir göstergesi ve hem fiziksel hem de zihinsel sağlığın yanı sıra bir mutluluk kaynağı olarak görülür (129). Okul çağı çocuklarının sağlıklı bir gelişim dönemi geçirerek geleceğin sağlıklı yetişkinleri olabilmeleri için olumlu iletişim kurmaları ve akran zorbalığı gibi olumsuz davranışlardan korunmaları gerekmektedir (128). Bu çalışmada, zorbalık yapan 11-12 yaş çocuklarda hem zorbalık ile mücadele edilmiş hem de sağlıklı büyüme gelişmenin desteklenmesi için mutlu arkadaşlık ilişkileri konusunda çocuklar teşvik edilmiştir.

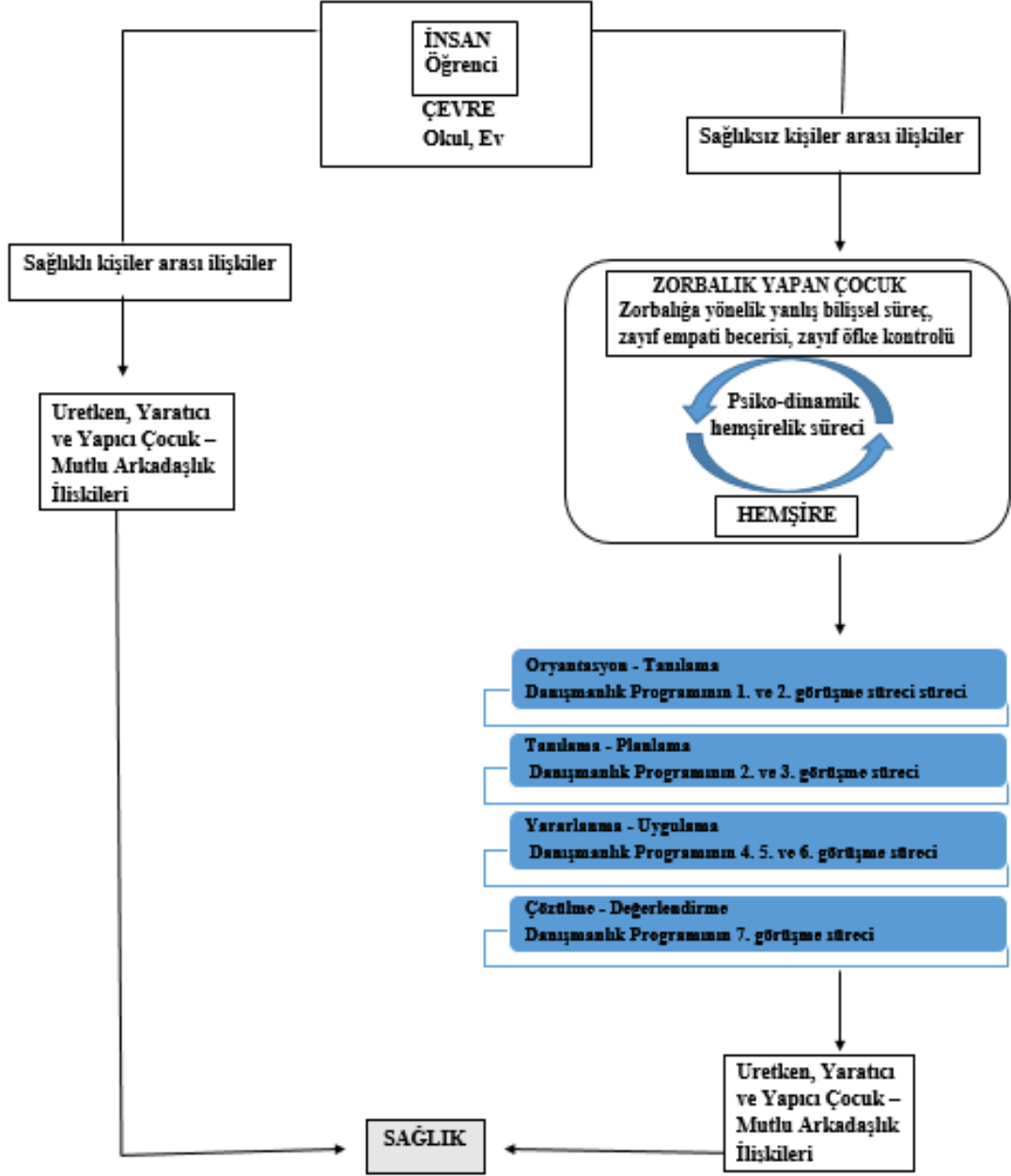
Model, ağırlıklı olarak psikolojik destek ihtiyacı olan çocuklar ile yetişkinlerin bakımında ve danışmanlık hizmetlerinde kullanılmıştır. Kişilerarası İlişkiler Modeli; ergen psikiyatri kliniğinde yatan fiziksel yaralama suçundan soruşturması devam eden bir çocuğun (57), uyum sorunu olan bir ergenin (58) ve Multiple Skleroz hastalarının (130) hemşirelik bakımı ile AIDS hastalarına danışmanlık hizmeti verilmesinde (131) kullanılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı (AZDP) hemşirelik kuramcılarından Hildegard Elizabeth Peplau'nun Kişiler Arası İlişkiler Modeli'nden (KAİM) faydalanılarak geliştirilmiştir. Bu programda hemşire-hasta yerine hemşire-çocuk ilişkisinden bahsedilmiştir. KAIM'ne temellendirilmiş AZDP'nin geliştirilmesindeki varsayımlar aşağıda sıralanmıştır.

1. Kişiliğin fonksiyonu büyümek ve gelişmektir. Akran zorbalığı yapan çocuklar problemin çözümü için gerekli içsel potansiyele/kapasiteye sahiptir.
2. Akran zorbalığı yapan çocuklarda dengeli bir kişilik gelişimi için mutlu arkadaşlık ilişkilerine sahip olmaları önemlidir.
3. Akran zorbalığı yapan çocuğun kendi davranışlarını anlaması, yönlendirmesi ve kendi dengesini bulması için hemşire ile kişiler arası ilişki kurması gerekir.
4. Akran zorbalığı yapan çocuk ile hemşire arasındaki terapötik ilişki sayesinde çocuk uygun gelişimsel düzeye ilerleyebilir.
5. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı ile zorba çocuk için terapötik çevre sağlanır. Bu terapötik atmosfer, çocuğun zorbalığa yönelik doğru bir bakış açısı kazanmasına, zorbalık davranışının çözümüne yönelik olumlu bir tutum

sergilemesine, empati becerisinin gelişimine, öfke kontrolü sağlmasına ve arkadaş ilişkilerini olumlu yönde geliştirmesine yardım eder.

Peplau, kişilerin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının olduğunu ifade etmektedir. Her organizma, ihtiyaçların yarattığı gerilimi azaltmak için çaba göstermektedir. İnsan fizyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda dengesiz bir dengede yaşayan organizmadır. Yaşam, istikrarlı bir denge, yani ölüm dışında asla ulaşılamayan sabit bir kalıp yönünde çaba gösterme sürecidir (125). Peplau'nun modeli psikobiyolojik deneyimlerden etkilenmiştir. Gereksinimler, engellenme, çatışma ve anksiyeteden oluşan psikobiyolojik deneyimler kişiliklerin işleyişini etkiler. Bu deneyimler aynı zamanda yapıcı ve yıkıcı davranışlar ile sonuçlanabilen enerji kaynaklarıdır. Gereksinimleri karşılanmayan, engellenen ve çatışma yaşayan bir kişide gerginlik artar ve anksiyete oluşur. Artan anksiyete kişiler arası ilişkilerde bozulmaya sebep olur (124,127). Faaliyetlerinde engeller yaşayan bir çocuk, bir yetişkinin aksine saldırganlığını doğrudan serbest bırakacaktır. Yetişkinlerde saldırganlık daha sık engellenir, yönlendirilir veya bastırılır (127). Bu bilgiler ışığında, çocuklarda zorbalık davranışının sağlıklı kişiler arası ilişkiler sonucu meydana geldiği ve yine bu davranışların hemşire ile kurulan terapötik kişiler arası ilişki ile azalacağı düşünülmüştür. Şekil 2.1.'de Kişilerarası İlişkiler Modeli'nin Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'na uyarlanması yer almaktadır. Psikodinamik hemşirelik süreci kapsamında yapılan görüşmelerin içeriğine yöntem bölümünde yer verilmiştir.

Şekil 2.1. Kişilerarası İlişkiler Modeli'nin Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'na uyarlanması.

3.MATERYAL ve YÖNTEM

3.1.Araştırmanın Şekli

Araştırma, 11-12 yaş Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Zorba Davranış Gösterme alt boyutu puanı yüksek olan çocuklar ile müdahale-kontrol gruplu ön test-son test deneysel araştırma deseninde yapılmıştır.

3.2.Araştırmanın Yapılacağı Yer ve Özellikleri

Bu araştırma Aydın il merkezinde Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Hacı Celal Oto Ortaokulu ve Hacı Lütfiye Atay Ortaokulu'nda yapılmıştır. Hacı Celal Oto Ortaokulu'nda 2019-2020 eğitim-öğretim yılında; 395'i 5. ve 6. sınıf olmak üzere toplam 846 öğrenci ve 2 rehber öğretmen bulunmaktadır. Tam gün öğretim şekline sahip okulun 22 dersliği ve 38 öğretmeni mevcuttur. Okulda bir kantin, bir kütüphane, bir fen laboratuvarı vardır. Hacı Lütfiye Atay Ortaokulu'nda 2019-2020 eğitim-öğretim yılında; 345'i 5. ve 6. sınıf olmak üzere toplam 1093 öğrenci ve 3 rehber öğretmen bulunmaktadır. İkili öğretim şekli bulunan okulun 22 dersliği ve 64 öğretmeni mevcuttur. Okulda bir kantin, bir konferans salonu, bir fen laboratuvarı ve iki atölye vardır.

Her iki okulun da akran zorbalığına yönelik özel bir programı bulunmamaktadır. Akran zorbalığı ile ilgili sorun/şikayet/olay olduğu zaman öğrenciler rehberlik servisine yönlendirilmektedir. Okulların Psikolojik Danışman ve Rehber (PDR) öğretmenleri sorun yaşayan öğrencileri bir araya getirerek arabuluculuk yapmaktadır. Öğrenciler rehberlik servisinde yüz yüze getirilmekte ve karşılıklı olarak olayı anlatıp, birbirlerinden özür dilemeleri sağlanmaktadır. Öğrencilere bu sorunları tekrar yaşamamak için neler yapabilecekleri konusunda sözel bilgilendirme yapılmaktadır. Ardından, öğrencilere bu sorunların bir daha yaşanmaması ile ilgili sözel uyarı yapılmaktadır. Gerek görüldüğü zaman öğrencilerin ailelerine sınıf öğretmeni aracılığı ile ulaşılmaktadır. Yaralanma gibi

durum mevcut ise aile sağlığı merkezinden, ailelerden Őikayetçi olan varsa veya yasal suç teşkil eden bir durum mevcut ise kolluk kuvvetlerinden destek alınmaktadır. Her iki okulda da akran zorbalığı ile ilgili öğrencilere ve ailelere toplu olarak bilgilendirme amaçlı herhangi bir eğitim faaliyeti yapılmamıştır. Saldırgan öğrencilere yönelik PDR öğretmenleri tarafından öfkelerini nasıl kontrol edebilecekleri konusunda (sakin kalmaya çalıŐmak, ortamdan uzaklaŐmak gibi) sözel bilgilendirme yapıldığı bildirilmiştir.

3.3.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Literatürde; çocukların ilkokuldan ortaokula geçiş yaptığı 10-12 yaş döneminde saldırganlık eğilimlerinin artması ve okul çağı boyunca devam etmesi, 5. sınıfa devam eden öğrencilerde son yıllarda akran zorbalığına maruz kalan öğrenci sayısının ve ilkokuldan ortaokula geçiş döneminde fiziksel, sözel, ilişkisel ve siber zorbalık yaygınlığı arttığının bildirilmesi, bu yaş gurubu ile ilgili çalışmalar yapılması yönünde öneriler bulunmaktadır (8,12,54,93,103). Bu nedenlerle araştırma 5. ve 6. sınıfa devam eden çocuklar ile yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini Aydın il merkezinde Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı 31 ortaokulun 2019-2020 eğitim-öğretim yılında 5. ve 6. sınıfa devam eden ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Zorba Davranış Gösterme alt boyutu puanı yüksek olan tüm zorba çocuklar oluŐurmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, Aydın il merkezinde bulunan ve Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Hacı Celal Oto Ortaokulu ve Hacı Lütfiye Atay Ortaokulu'nun 2019-2020 eğitim-öğretim yılında 5. ve 6. sınıfına devam eden ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (AZBÖ) Zorba Davranış Gösterme (ZDG) alt boyutu puanı yüksek olan çocuklar oluşturmuştur. Örneklem seçimi iki aşamada gerçekteŐirilmiŐtir.

Örneklem seçiminin birinci aşamasında; örneklem grubunun oluŐturulacađı okullar belirlenmiştir. Aydın İli Milli Eğitim Müdürlüğü ve Aydın Muhtarlar Derneği'nden alınan bilgiler doğrultusunda il merkezinde bulunan ortaokullar

öğrenci sayıları ve sosyokültürel düzeylerine göre tabakalandırılmıştır. Örneklemen Aydın İl merkezini nitelik ve nicelik açısından temsil etmesi için benzer sosokültürel özellikte ve öğrenci sayısı 500'ün üstünde olan 7 ortaokul içinden kura ile müdahale grubu ve kontrol grubu için birer okul seçilmiştir. Müdahale ve kontrol gruplarının birbirinden etkilenme oranlarını engellemek için örneklem seçiminde kurada ilk çıkan Hacı Celal Oto Ortaokulu müdahale grubunun taranacağı okul, kurada ikinci çıkan Hacı Lütfiye Atay Ortaokulu kontrol grubunun taranacağı okul olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla müdahale ve kontrol grubunda yer alan çocuklar istenmedik değişkenler açısından denkleştirilmiştir (132).

Örneklem seçiminin ikinci aşamasında; belirlenen okullardaki 5. ve 6. sınıfa devam eden ve AZBÖ ZDG alt boyutu puanı yüksek olan çocuklar belirlenmiştir. Ortaokul 5-6.sınıf düzeyinde eğitim gören Hacı Celal Oto Ortaokulu'nda toplam 363, Hacı Lütfiye Atay Ortaokulu'nda 327 çocuğa AZBÖ uygulanmıştır. Müdahale grubunda yer alacak Hacı Celal Oto Ortaokulu öğrencileri için toplam ZDG alt boyutu ortalama puanı 4,51 ve standart sapması 9,20 olarak hesaplanmış ve ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan (ZDG alt boyutu puanı 14 ve üstü olan) 37 çocuk belirlenmiştir. Kontrol grubunda yer alacak Hacı Lütfiye Atay Ortaokulu öğrencileri için toplam ZDG alt boyutu okul ortalama puanı 4,76 ve standart sapması 8,05 olarak hesaplanmış ve ortalamanın bir standart sapma üstünde puan alan (ZDG alt boyutu puanı 13 ve üstü olan) 32 çocuk belirlenmiştir (Bkz. Tablo 3.1.).

Müdahale ve kontrol grubunda yer alacak minimum çocuk sayısını belirlemek amacıyla güç analizi yapılmıştır. Bu amaçla daha önce Avşar ve Ayaz (2017) tarafından yapılmış olan aynı ölçme aracının kullanıldığı benzer bir araştırmadan elde edilen ZDG puanları referans alınmıştır (93). Alfa (α)=0.05 ve güç ($1-\beta$)=0.90 alınarak yapılan analiz sonucunda her grupta en az 22 çocuğun olması gerektiği hesaplanmıştır (Ek-1). Olası katılımcı kaybı ihtimali göz önünde bulundurularak örneklem oluşturulmasında kontrollü bir seçime gidilmemiş ve ZDG alt boyut puanı ortalamanın en az bir standart sapma üstünde olan ve araştırmaya katılmayı kabul eden tüm çocuklar örneklem grubuna alınmıştır. Müdahale grubunda 3 çocuk araştırmaya katılmayı kabul etmediği için müdahale grubuna 34, kontrol grubuna 32 çocuk atanmıştır (Bkz. Şekil 3.1).

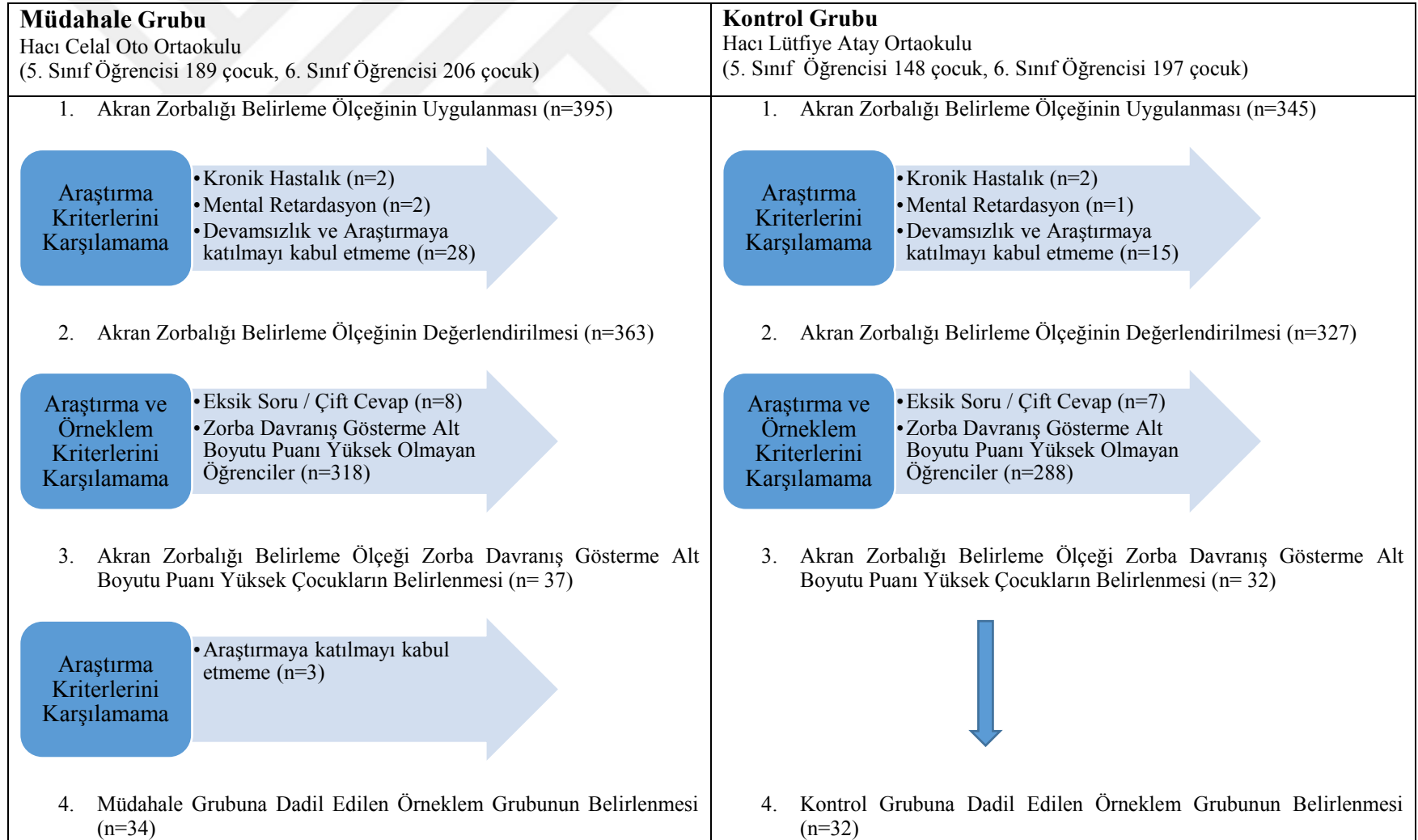
Araştırmanın ön uygulaması müdahale grubunda olan beş çocukla yapıldığından bu beş çocuk örneklem grubundan çıkarılmıştır. Müdahale grubunda 29, kontrol grubunda 32 çocuk ile araştırma tamamlanmıştır. Araştırmaya dahil edilen müdahale ve kontrol grubu çocukların tümü araştırmayı tamamlamıştır.

Tablo 3.1. Müdahale ve kontrol grubu ortaokullarda 5. ve 6. sınıfa devam eden öğrencilerin sınıf, cinsiyet ve AZBÖ alt boyutlar toplam puanlarına göre dağılımları.

	Hacı Celal Oto Ortaokulu (n = 355)		Hacı Lütfiye Atay Ortaokulu (n = 320)		Analiz	
Özellikler	n	%	n	%	X ² *	p
Sınıf						
5. sınıf	170	47.9	135	42.2	2.20	0.137
6. sınıf	185	52.1	185	57.8		
Cinsiyet						
Kadın	171	48.2	130	40.6	3.88	0.149
Erkek	184	51.8	190	59.4		
AZBÖ	ort. ± SS		ort. ± SS		t**	p
1.Alt Boyut Zorbalığa Maruz Kalma	13.15 ± 11.99		8.85 ± 9.52		5.12	0.001
2.Alt Boyut Zorba Davranış Gösterme	4.51 ± 9.20		4.76 ± 8.05		1.46	0.144

* Ki-kare testi

**Student's t testi

Şekil.3.1. Örneklem seçim şeması.

3.4.Araştırmaya Dahil Edilme Kriterleri

Araştırmaya dahil edilme kriterlerini;

- 11 veya 12 yaşında olmak,
- Herhangi fiziksel veya zihinsel bir sağlık sorunu bulunmamak,
- Kronik hastalık tanısının olmaması,
- Ev ortamında internet bağlantısına sahip olmak,
- İnternet erişim için bilgisayar ve/veya telefona sahip olmak,
- AZBÖ ZDG alt boyutu puanı okul ortalamasının en az bir standart sapma üstünde olmak,
- Araştırmaya katılmayı çocuk ve ebeveyninin gönüllü kabul etmesi oluşturmuştur.

3.5.Araştırmanın Etik Yönü

Veri toplama formlarının ve Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın uygulanması için Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ) Etik Kurulu'ndan yazılı onay alınmıştır (AYBÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu / 2019-505 nolu araştırma, 27.12.2019 tarihli toplantı / karar no: 11) (Ek-2). Aydın il merkezinde bulunan müdahale ve kontrol grubu ortaokullarda araştırmanın yürütülebilmesi için Milli Eğitim Müdürlüğü'nden kurum izinleri (14.02.2020 / 74083975-605.01-E.3341859 sayı numaralı araştırma izni) (Ek-3) alınmıştır ve araştırmanın yürütüleceği okullar ile görüşülerek bilgi verilmiştir. Covid-19 pandemisi nedeniyle araştırmanın yüzyüze uygulaması yapılamayacağından araştırma uygulaması online olarak düzenlenmiş ve etik kurul onayı tekarlanmıştır (AYBÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu / 12.08.2020/2020-218/35) (Ek-4).

Araştırmaya katılan çocuklara ve ailelerine araştırma ile ilgili açıklama yapıp sözlü ve yazılı onamları alınmıştır (Ek-5,6,7). Danışmanlık programına dahil olan çocukların bilgileri gizli tutulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçekler ile ilgili yazarlardan elektronik ortamda izin alınmıştır (Ek-8,9,10.). Araştırmanın uygulanmasının ardından kontrol grubunda yer alan ve görüşmeyi kabul eden 15

çocuğa Kişiler Arası İlişkiler Modeline'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı uygulanmıştır.

3.6. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri Sosyodemografik Bilgi Formu (Ek-11), Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (Ek-12), Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği (Ek-13), Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği (Ek-14) ve Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu (Ek-15) ile toplanmıştır.

3.6.1. Sosyodemografik Bilgi Formu (SBF)

Çocuk ve ailesine yönelik tanımlayıcı özellikleri içeren Sosyodemografik Bilgi Formu akran zorbalığı ve kişilerarası ilişkiler ile ilgili faktörler göz önünde bulundurularak literatür incelemesi sonucunda araştırmacı tarafından oluşturulmuştur (31-33,49,66,67,140). Form yaş, cinsiyet, sınıf, anne-babanın öğrenim durumu, çalışma durumu, ailenin gelir durumu, kardeş sayısı, anne, baba, arkadaş ve sınıf öğretmeni ile ilişki, yakın arkadaş sayısı, sınıf ortamı ile ilgili toplam 18 sorudan oluşmaktadır (Ek-11). Formda; çocukların kendi algılarına göre anne, baba, arkadaş ve sınıf öğretmeni ile olan ilişkisini değerlendirmesinde anlaşılır olması açısından ‘çok kötü, kötü, orta, iyi, çok iyi’ şeklinde, okul başarısını değerlendirmede ‘çok düşük, düşük, orta, iyi, çok iyi’ şeklinde likert ölçütleri oluşturulmuştur.

3.6.2. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği (AZBÖ)

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Gültekin ve Sayıl (2005) tarafından geliştirilmiştir (141). Ölçek 27 maddeden oluşmakta ve her maddenin iki alt sorusu bulunmaktadır. Bu sorular “a ve b” olarak nitelendirilmiştir. Ölçekte 1a-27a’ya kadar olan sorular kişilerin akran zorbalığına ne kadar maruz kaldıklarını; 1b-27b arasındaki sorular ise kişilerin akranlarına ne kadar zorba davranışlar gösterdiklerini

belirlemektedir. Ölçekte maddelere verilecek yanıtlar ‘Hiçbir zaman’, ‘Bir kere’ ve ‘Birden fazla’ şeklinde sıralanmıştır. ‘Hiçbir zaman’ yanıtı sıfır puan, ‘Bir kere yanıtı’ bir puan ve ‘Birden fazla’ yanıtı iki puan olacak şekilde değerlendirilmiştir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten her alt boyut için alınabilecek en yüksek toplam puan “54”, en düşük puan ise “0”dır. Cronbach alfa değeri .86 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınan yüksek puan, kişinin akran saldırısına sıklıkla hedef olduğunu veya sıklıkla zorba davranışlar sergilediğini, düşük puan ise akran saldırısına nadiren hedef olduğunu ya da nadiren zorba davranışlar sergilediğini göstermektedir (Ek-12). Ölçek, çocuklarda akran zorbalığını araştıran çeşitli çalışmalarda kullanılmıştır (142,143).

Müdahale grubu okulda 5. ve 6. sınıfa devam eden 355 ve kontrol grubu okulda 5. ve 6. sınıfa devam eden 320 olmak üzere toplam 675 öğrenci için; 27 soru maddesinden oluşan Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği’ne ilişkin iç tutarlılık katsayısı; Zorbalığa Maruz Kalma alt boyutu için 0,93, Zorba Davranış Gösterme alt boyutu için ise 0,92 olarak hesaplanmıştır. Her bir soru maddesinin toplam puan ile pozitif ilişkide olduğu ve bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Örneklem grubunun seçilmesinde müdahale ve kontrol grubundaki okullarda 5. ve 6. sınıfa devam eden öğrencilere Akran zorbalığı Belirleme Ölçeği’nin uygulanması istatistiksel olarak geçerli ve güvenilir bulunmuştur (Bkz. Tablo 3.2).

Tablo 3.2. AZBÖ toplam madde korelasyonları.

Soru Madde No / Zorbalık Şekli	Zorbalığa Maruz Kalma Alt Boyutu		Zorba Davranış Gösterme Alt Boyutu	
	R	P	r	P
1.Vurucu ve kırıcı aletlerle korkutma	0,521	0,001	0,533	0,001
2.Korkutup uzak durmasını sağlama	0,518	0,001	0,606	0,001
3.Çirkin saldırılarda bulunma	0,605	0,001	0,596	0,001
4.Okul yolunda rahatsız etme	0,498	0,001	0,512	0,001
5.Üstünü başını kirletme	0,522	0,001	0,519	0,001
6.Grup halinde rahatsız etme	0,579	0,001	0,595	0,001
7.Yumruk atma	0,613	0,001	0,686	0,001
8.İsim takma	0,580	0,001	0,634	0,001
9.Görünüşle alay etme	0,575	0,001	0,605	0,001
10.Sebepsiz yere alay etme	0,635	0,001	0,611	0,001
11.'Gerzek, aptal' vb. sözler söyleme	0,690	0,001	0,565	0,001
12.Konuşma biçimi ile alay etme	0,434	0,001	0,609	0,001
13.Tekmeleme	0,624	0,001	0,667	0,001
14.Can acıtma	0,703	0,001	0,711	0,001
15.Dövme	0,630	0,001	0,679	0,001
16.Küfür etme	0,683	0,001	0,627	0,001
17.Çelme takıp düşürme	0,589	0,001	0,653	0,001
18.Tükürme	0,544	0,001	0,535	0,001
19. Arkadaşları ile arasını bozma	0,622	0,001	0,534	0,001
20. Arkadaşlarını kışkırtma	0,622	0,001	0,663	0,001
21.Başkaları ile konuşmasına engel olma	0,642	0,001	0,518	0,001
22.Hakkında yalan söyleme	0,687	0,001	0,608	0,001
23.Eşyaları izinsiz olarak alma	0,627	0,001	0,557	0,001
24.Eşyalara bilerek zarar verme	0,629	0,001	0,540	0,001
25.Eşyaları alma	0,597	0,001	0,564	0,001
26.Eşyaları kırıp bozmaya çalışma	0,588	0,001	0,531	0,001
27.Parasını alma	0,495	0,001	0,495	0,001

3.6.3.Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği (ÇİZİBÖ)

Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği Gökkaya ve Sütçü (2015) tarafından çocuklarda akran zorbalığıyla ilişkili bilişsel özellikleri değerlendirme amacıyla geliştirilmiştir (144). Yirmi iki maddelik ölçek 4'lü likert tipinde 'Tamamen doğru', 'Oldukça doğru', 'Biraz doğru', 'Hiç doğru değil' şeklinde derecelendirilmiştir. 'Tamamen doğru' yanıtı 4 puan, 'Oldukça doğru' yanıtı 3 puan, 'Biraz doğru' yanıtı 2 puan ve 'Hiç doğru değil' yanıtı 1 puan olacak şekilde değerlendirilmiştir. Ölçekte ters madde yoktur. Ölçek toplam puanla değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek toplam puan "88", en düşük puan ise "22"dır. Puanlar yükseldikçe zorbalıkla ilgili bilişler artmaktadır. Yani zorbalık normal ve olağan karşılanmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının 0.91 olduğu bulunmuştur (Ek-13). Çocuklar için Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği ortaokul öğrencilerinde zorbalıkla ilgili bilişleri ölçmek ve zorbalığı azaltmaya yönelik ruhsal girişimlerin etkinliğini değerlendirmek için kabul edilebilir düzeyde geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır . Ölçek, ergenlerde zorbalık bilişi-oyun bağımlılığı-empati ilişkisini inceleyen (145), 10-14 yaş grubu çocuklarda zorbalık-sosyodemografik özellik ilişkisini inceleyen (146) bazı çalışmalarda kullanılmıştır. Bu araştırma için Cronbach alfa değeri 0.82 'dir.

3.6.4.Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği (ÇEİEÖ)

Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği'nin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 2013 yılında Gürtunca ve Karakale tarafından yapılmıştır (151). Ölçek 21 maddeden oluşmaktadır (Ek-14). Ölçek, maddelerine 'Evet' veya 'Hayır' şeklinde ikili cevaptan biri verilerek doldurulmaktadır. 'Evet' yanıtı 1 puan, 'Hayır' yanıtı 0 puan olacak şekilde değerlendirilmiştir. Ancak ölçekte yer alan bazı maddeler (2,8,9,14,15,16,17,19,20 ve 21) ters puanlanmaktadır. Bu durumda söz konusu maddelere verilen 'hayır' cevabına 1 puan 'evet' cevabına 0 puan verilmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 21'dir. Ölçekten alınan puan arttıkça empatik eğilim artmakta, düştükçe empatik eğilim azalmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının 0.84 olduğu bulunmuştur (147). Ölçek, ergenlerde zorbalık

bilişî-oyun bağımlılığı-empati ilişkisini inceleyen bir çalışmada kullanılmıştır (145). Bu araştırma için Cronbach alfa değeri 0,753 ‘dir.

3.6.5.Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu (AİÖKDF)

Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu AZDP içeriği göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Form çocukların arkadaşlık ilişkilerindeki mutluluk düzeyleri, mutlu arkadaşlık ilişkilerine yönelik örnek davranış bilgilerini ile öfke kontrolü ile ilgili bilgi ve yeterlilik düzeylerini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu mutlu arkadaşlık ilişkilerine yönelik iki, öfke kontrolüne yönelik üç olmak üzere 5 sorudan oluşmaktadır (Ek-15). Her soru 10 puan olmak üzere formdan toplam 50 puan alınabilmektedir.

Arkadaşlık ilişkileri ile ilgili ilk soru; çocuğun arkadaşlık ilişkilerini öz değerlendirme yöneliktir. Değerlendirmede “çok mutluyum” dan “çok mutsuzum” şıklarının 1’den 10 puana kadar bir puanlama yapması istenmiştir. Ayrıca puanlamayı çocuklar için daha anlaşılır hale getirilmesi için mutsuz yüzden mutlu yüze kadar 10 yüz emojisi kullanılmıştır.

Arkadaşlık ilişkileri ile ilgili ikinci soru; çocuğun mutlu arkadaşlık ilişkilerinde kabul gören davranışları değerlendirmeye yöneliktir. Bu soruda beklendik beş doğru davranışı (arkadaşlar arasında yardımlaşmanın olması, hediye alıp verme, birbirine güzel sözler ile iltifat etme, birbirlerinin farklılıklarına saygı duyma, hatalı bir davranışta bulunduğu zaman birbirinden özür dileme, arkadaşların birbirlerini küçümsememesi, birbirlerinin duygu ve düşüncelerini önemseme gibi) çocuğun yazması istenmiştir. Verilen her bir doğru yanıt için iki puan olma üzere toplamda 10 puan verilmiştir.

Öfke kontrolü ile ilgili üçüncü soru; çocuğun öfke belirtilerini anlamasını değerlendirmeye yöneliktir. Bu soruda beklendik beş öfke belirtisini (ayaklarımı yere

vurmak isteme, bağırmak isteme, hızlı nefes almaya başlama, akıldan kötü düşünceler geçme, kızardığını ve ısındığını hissetme, kalbin küt küt atması gibi) çocuğun yazması istenmiştir. Verilen her bir doğru yanıt için iki puan olmak üzere toplamda 10 puan verilmiştir.

Öfke kontrolü ile ilgili dördüncü soru; çocuğun öfkenin kontrol edileceğini ve nasıl kontrol edileceğini bilme durumunu değerlendirmeye yöneliktir. Bu soruda öncelikle çocuğun öfkenin kontrol edileceğini bilmesi ve sonrasında nasıl kontrol edileceğini yazması istenmiştir. Bu soruda öfkenin kontrol edileceğini belirten çocukların nasıl kontrol edileceğine yönelik davranışları (derin nefes alıp verme, içinden birden ona kadar saymaya başlama, olumlu şeyler düşünmeye çalışma, sakinleşmeye çalışma, daha iyi hissettirecek bir aktiviteye yönelme gibi) yazması istenmiştir. Verilen her bir doğru yanıt için iki puan olmak üzere toplamda 10 puan verilmiştir.

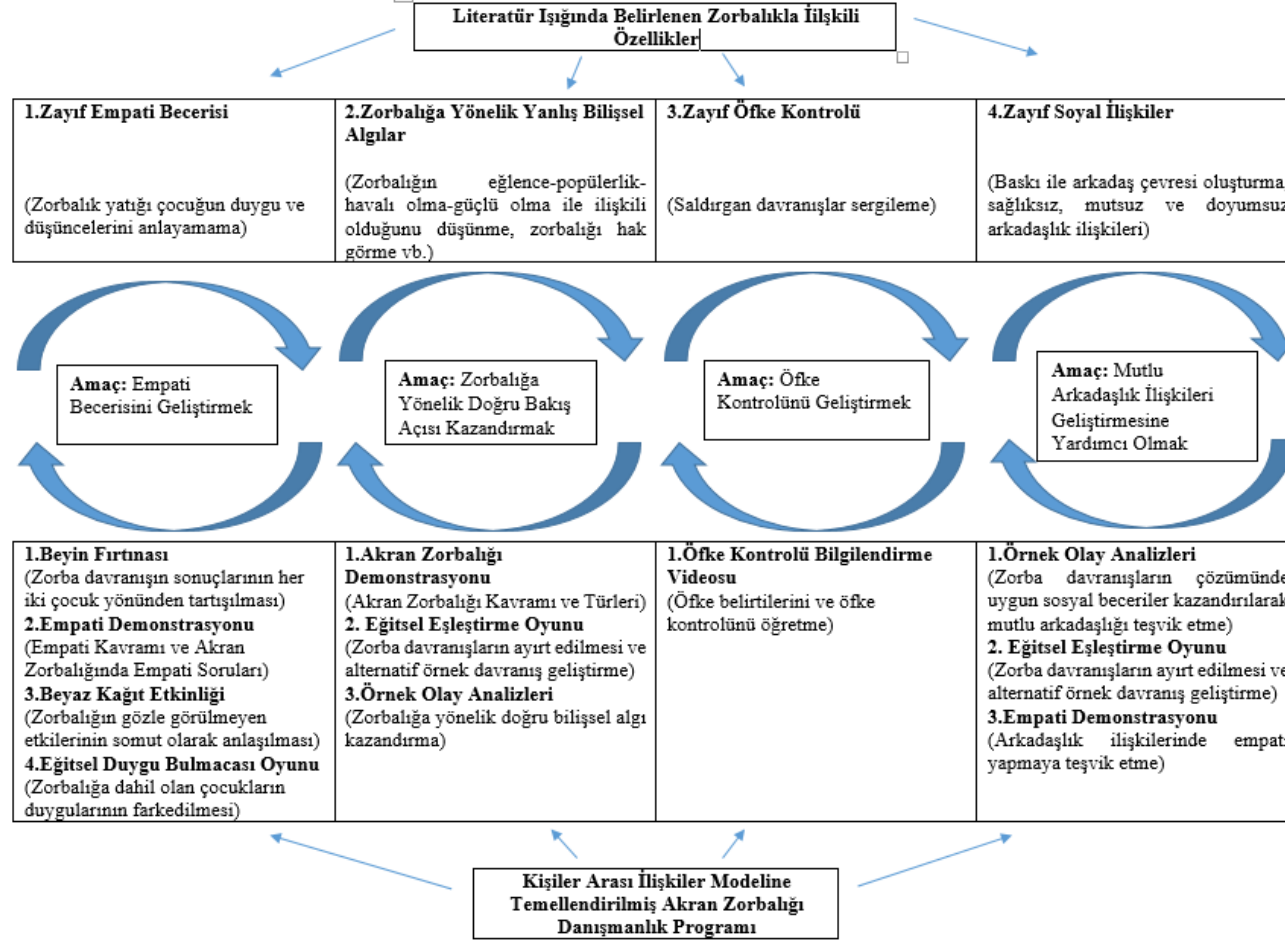
Çocuğun öfke kontrolünü öz değerlendirmesine yönelik beşinci soruda; çocuktan öfke kontrolü konusunda kendisine 1’den 10 puana kadar bir puan vermesi istenmiştir. Değerleirmede çocuğun verdiği puan direkt kullanılmıştır.

3.7.Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı’nın İçeriğinin Geliştirilmesi ve Kullanılacak Eğitim Tekniklerinin Belirlenmesi

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı’nın temel amacı; zorbalık yapan çocuğun empati becerisini geliştirmek, zorbalığa yönelik doğru bakış açısı kazanmasını sağlamak, öfke kontrolünü geliştirmek, mutlu arkadaşlık ilişkileri kurmasına yardımcı olmaktır. Programın içeriği akran zorbalığı yapan çocukların zorbalıkla ilişkili özelliklerinden yola çıkarak desteğe ihtiyaç duydukları konular doğrultusunda ilgili literatür ışığında araştırmacı tarafından oluşturulmuştur (3,17,26,28,30,54,67,80,82,84,134,135). Bu çerçevede hazırlanan eğitim konuları; ‘Empati’, ‘Akran Zorbalığı’, ‘Öfke Yönetimi’ ve ‘Mutlu Arkadaşlık İlişkileri’ olarak belirlenmiştir. Araştırmanın temel hemşirelik sorunu “akran zorbalığı”dır. Programın

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın içeriğinde yer alan eğitim konularının belirlenmesinin ardından kullanılacak eğitim yöntemleri oluşturulmuştur. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı içeriği; resim çizme, beyin fırtınası, Empati Demonstrasyonu, Beyaz Kağıt Etkinliği, Eğitsel Eşleştirme Oyunu, Akran Zorbalığı Demonstrasyonu, Örnek Olay analizleri, Eğitsel Duygu Bulmacası oyunu, öfke kontrolü bilgilendirme videosu eğitim teknikleri kullanılarak uygulanmıştır. Şekil 3.2'de literatür ışığında oluşturulan zorbalıkla ilgili özelliklere yönelik belirlenen eğitim konuları için program içerisindeki eğitim tekniği uygulamaları yer almaktadır.

Şekil 3.2. Zorbalıkla ilişkili özelliklere yönelik belirlenen eğitim konuları için AZDP uygulamaları.

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı (AZDP)'nda kullanılacak eğitim tekniklerinin belirlenmesi öncesinde, araştırmacı pedagojik program geliştirilmesi ile ilgili araştırma yapmıştır. Eğitim teknikleri aşağıda yer alan literatür önerileri dikkate alınarak geliştirilmiştir.

1. Zorbalık konusundaki teorik çerçeve öğrencilerin gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak düzenlenmelidir. Özellikle, 11-12 yaş öğrenciler için ergenlik öncesi aşamada meydana gelen ana değişikliklerle uyumlu olmalıdır.
2. Program içeriği monoton akış olmaması ve dikkati aktif tutmak adına farklı eğitim teknikleri kullanılarak zenginleştirilmelidir.
3. Uygulamalar küçük adımlar şeklinde oluşturulmalıdır.
4. Program öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına cevap verebilmelidir.
5. Öğrenme sürecinde uygun düşünce ve davranışları için öğrenciye uygun pekiştireçler ile geri bildirim verilmelidir.
6. Programın süresi öğrencilerin gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak düzenlenmelidir (54,136-138).

AZDP'nın içeriği ve kullanılan eğitim teknikleri; bireysel ihtiyaçlara cevap vermesi ve hemşirelik bakımının kişiye özel olması nedenleriyle bire bir görüşme şeklinde 11-12 yaş grubu çocukların gelişimsel ve bireysel özelliklerine uygun, monoton eğitim içeriğinden uzak, dikkati aktif tutacak, küçük uygulama adımları, uygun geribildirim içerecek şekilde oluşturulmuştur. Uygulama sırasında çocukların uygun düşünce ve davranışları sonucunda övgü ve tebrik ifadeleri (Örneğin; bravo doğru cevap, tebrik ederim uygun cevabı buldun, mutlu arkadaşlık ilişkileri için istekli olman gurur verici gibi) pekiştireç olarak kullanılmıştır. Programa katılan çocuklara arkadaşlık ilişkilerini iyileştirmede sorumluluk aldıkları için Başarı Belgesi (Ek-16.) verilmiştir. Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne göre hemşire ve çocuğun işbirliği kurabilmesi adına eğitim tekniklerinin interaktif şekilde ilerlemesine özen gösterilmiştir. Kullanılan eğitim teknikleri danışmanlık programındaki akış sırasına göre açıklamaları ile birlikte aşağıda yer almaktadır.

Resim Çizme

Resim, psiko-pedagojik açıdan çocuğu bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, onun zekâ, kişilik, yakın çevre özellikleriyle iç dünyasını yansıtmaya yarayan bir ifade aracıdır. Resim çizmek, çocukların tutum ve duygularının anlaşılmasında kullanılan ucuz ve eğlenceli bir yöntemdir (136). İlk görüşmede resim çizme etkinliğinin tercih edilmesindeki sebepler; öğrenci ile hemşire arasında terapötik iletişimi başlatmak, öğrenci açısından görüşmenin eğlenceli olmasını sağlamak, öğrencinin içgörü kazanmasına yardımcı olmak ve öğrenciyi arkadaşlık ilişkileri konusunda konuşmaya cesaretlendirmektir. Resim çizme etkinliği, birinci görüşme sırasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bu resimler oryantasyon amaçlı olup değerlendirme kriteri olarak kullanılmamıştır.

Beyin Fırtınası

Beyin fırtınası yöntemi çocukların yaratıcı düşünme ve problem çözme becerileri açısından önemli bir eğitim tekniğidir. Beyin fırtınası yaparken öğretmen ve öğrenciler arasında işbirliği sağlanmaktadır. Bu teknikte üretilen düşünceler yargılanmaz (137). Beyin fırtınası tekniğı ile Kişiler Arası İlişkiler Modeline'ne göre hemşire-çocuk işbirliği ve hemşirenin yargılamayan yaklaşımı desteklenmiştir. Ek olarak, davranışçı öğrenme yaklaşımına göre bir davranışın sonucu o davranışın tekrar edilip edilmeyeceğini belirlemektedir (138). Beyin fırtınası tekniğı ile arkadaşlık ilişkilerinde kabul görülmeyen zorbalığın olumsuz sonuçlarının çocuk tarafından farkedilmesi hedeflenmiştir. Çocuğun, akran zorbalığının olumsuz sonuçlarını her iki taraf için de net bir şekilde anladığında çözüm arayışına girebileceğı varsayılmıştır.

Beyin fırtınası uygulamasında araştırmacı, çocuğa uygun ve uygun olmayan arkadaşlık ilişkileri ile ilgili örnek resimler göstermiştir (Ek-17.). İçlerinden uygun olmayan resmi seçmesini istemiştir. Ardından, hemşire ve çocuk 'Akran ilişkilerindeki uygun olmayan ve kabul görmeyen davranışın her iki çocuk için de olumsuz sonuçları neler olabilir?' sorusuna alternatif cevaplar bulmaya çalışmıştır. Bu cevaplardan bazıları; disiplin cezası, okulun değiştirilmesi, yalnız ve istenmeyen arkadaş alma, devamsızlık yapmak, strese bağlı karın ağrısı-uykusuzluk-baş ağrısı-iştahsızlık, fiziksel yaralanma, akademik başarının düşmesi, öğretmenin kızması,

ailelerin kızması ve cezalandırması, okula gitmek istememe, okulda yaramaz diye adının çıkması şeklindedir. Beyin fırtınası ikinci görüşmede Zoom Meeting uygulaması üzerinden yapılmıştır.

Empati Demonstrasyonu

Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı'na göre somut işlemler dönemindeki 11-12 yaş çocuklara eğitim yapılırken düşünme gerektiren konulara yönelik görsel materyallerin kullanımı önemlidir (138). Demonstrasyon tekniği ile çocuğa empati ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Amaç, çocuğun daha fazla duyusuna hitap edebilmek, ilgi ve dikkatini canlı tutmaktır (137).

Yapılan araştırmalarda akran zorbalığı yapan çocukların empati becerilerin zayıf olduğu ve empatik eğilimi arttırmaya yönelik uygulamaların önemi vurgulanmıştır (17,28,67). Bu araştırmada, empati kavramının öğretilmesi amacıyla ilk olarak demonstrasyon tekniği kullanılmıştır. Bu teknik ile, çocuğun akran zorbalığına yönelik doğru bir bakış açısı kazanabilmesi için empati becerisini geliştirmek hedeflenmiştir.

Kişiler Arası İlişkiler Modeline'ne göre çocuğun empati becerisinin geliştirilmesi büyüme ve gelişmesini destekleyerek zorba davranışlarının çözümü konusunda gerekli içsel potansiyelini arttıracaktır. Empati demonstrasyonu, empatinin tanımı, arkadaşlık ilişkileri ve akran zorbalığı ile ilgili empati örneğini içeren üç sorudan oluşmaktadır (139) (Ek-18.). Empati demonstrasyonu ikinci görüşme sırasında Zoom Meeting uygulaması üzerinden yapılmıştır.

Beyaz Kağıt Etkinliği

Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı'na göre somut işlemler dönemindeki 10-12 yaş çocuklara öğretim yapılırken düşünme gerektiren konulara yönelik somut örneklerin kullanımı önemlidir (138). Bu etkinlik ile çocuğun müdahale yoluyla test ederek öğrenmesinin desteklenmesi, akran zorbalığı ile ilgili farkındalığının artması ve empati becerisinin geliştirilmesine yardımcı olunması amaçlanmıştır. Çocuktan bir A4 kağıdını eliyle buruşturması ve sonra tekrar eski haline getirmesi istenmiştir. 'Görüldüğü gibi insanlar da böyledir, yaşadıkları olayların izlerini taşırlar. Biz

baktığımızda bir iz görmesek bile kağıt artık eskisi kadar pürüssüz değildir. İnsanlar da onları inciten birşey olduğunda biz göremesek te içlerinde bu acının izlerini taşırlar.’ şeklinde açıklama yapılmıştır (97). Beyaz kağıt etkinliği ikinci görüşmede Zoom Meeting uygulaması üzerinden yapılmıştır.

Akran Zorbalığı Demonstrasyonu

Piaget’in Bilişsel Gelişim Kuramı’na göre somut işlemler dönemindeki 11-12 yaş çocuklara eğitim yapılırken düşünme gerektiren konulara yönelik görsel materyallerin kullanımı önemlidir (138). Bu eğitim tekniği ile çocuğa akran zorbalığı ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Amaç, öğrencinin daha fazla duyusuna hitap edebilmek ve ilgi ve dikkatini canlı tutmaktır (137).

Çocuğun kabul edilmeyen zorba davranışların ne olduğu konusunda net bir bilgiye sahip olması ve akran zorbalığını normal davranıştan ayırabilmesi amaçlanmıştır. Çocuğa zorbalığın tanımı, türleri ve olumsuz etkilerini ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır (66,67,97) (Ek-19.). Akran Zorbalığı Demonstrasyonu üçüncü görüşmede Zoom Meeting uygulaması üzerinden yapılmıştır.

Eğitsel Eşleştirme Oyunu

Oyun; kişiler arası etkileşimi artırır, çocuğun dikkatini toplamasını sağlar, mantık yürütme becerisini geliştirir, kurallara uymayı kolaylaştırır ve çocuğun kendine güvenini artırarak keşfetmesini sağlar (137). Eğitsel oyun tekniğinin kullanılmasının Kişilerarası İlişkiler Modeli’ne uygun olarak hemşire-çocuk işbirliğini arttıracığı düşünülmüştür.

Bu eğitim tekniği ile, çocuğun yardım etme, destekleme, paylaşma gibi ben merkezci olmayan, başkalarının ve grubun yararını gözeten prososyal davranışları öğrenmesi, mutlu arkadaşlık ilişkileri geliştirmesi konusunda sosyal beceriler kazanması ve örnek davranışlar için güdülenmesi, cesaretlendirilmesi amaçlanmıştır. İlk olarak akran zorbalığı türleri ile ilgili eğitim kartları oluşturulmuştur. Kartlarda zorbalık türü ile ilgili olumsuz davranışlar ve bu davranışlara eş düşen mutlu arkadaşlık ilişkilerindeki örnek davranışlar yer almaktadır (Ek-17.). Her zorba davranış kartının karşısında çocukların prososyal eğilimlerinin desteklenmesi amacıyla uygun olan davranış örnekleri bulunmaktadır. Çocuktan her bir zorbalık

davranışının ilgili bir olumlu davranışı gösteren kart ile eşleştirilmesi istenmiştir. Oyunda çocuğun zorbalık davranışına alternatif olacak kabul edilen örnek bir davranışın olduğunu farketmesi sağlanmıştır. Oyun kartlarının oluşturulması için bir grafik tasarım uzmanından destek alınmıştır. Kullanılan görsel ve açıklamaların 11-12 yaş çocuklara uygun olması konusunda uzman görüşleri alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılarak son şekli verilmiştir. Bu eğitsel oyun materyali ilk görüşmede müdahale grubundaki çocuklara verilmiş ve nasıl oynandığı açıklanmıştır. Eğitsel Eşleştirme Oyunu üçüncü görüşmede Zoom Meeting uygulaması üzerinden ise araştırmacı oyunu çocuk ile tekrar oynamıştır.

Örnek Olay Analizi

Örnek olay yöntemi, belirli bir eğitim konusu ile ilgili gerçek hayatta karşılaşılan problemlerin çözülmesi yoluyla çocukların o konu ile ilgili bilgi, beceri ve tutum kazanmasını sağlamak ve benzer olaylar karşısında daha hızlı ve etkin çözüm yolları bulmalarına yardımcı olmak için kullanılır (137). Bu teknik ile akran zorbalığı ile ilgili 11-12 yaş çocuklar arasında en yaygın karşılaşılan 3 örnek olay üzerinden çözüm yolları tartışılmıştır.

Almanya’da yapılan bir çalışmada, ahlak yeterlilik eğitiminin akran zorbalığı ile ilgili farkındalık yaratmada ve zorbalık davranışlarının azaltılmasında faydalı olacağı vurgulanmıştır (134). Akran zorbalığına yönelik önleyici tedbirler;

- çocuklar ile güven ve benlik saygısını teşvik eden eğlenceli aktiviteler yapmak,
- arkadaşlara nezaket ve saygı ile nasıl davranılacağını modellemek,
- çocukları olumlu dostluklar aramaya teşvik etmek şeklinde belirtilmektedir (45).

Yukarıda yer verilen bilimsel literatür ışığında, örnek olaylar ve analizlerinde yardımlaşma, başkalarına nezaket, saygı, eşitlik, hak, doğruluk gibi temel ahlaki değerlere de yer verilmiştir. Ek olarak, örnek olay analizlerinde eğisel Duygu Bulmacası Oyunu ile uygulama eğlenceli hale getirilmiştir. Çocuğun kendini ifade etmesine fırsat verilmiş ve yargılanmamıştır. Verilen her doğru cevap için benlik saygısı desteklenmiştir.

Örnek olay senaryoları araştırmacı tarafından ilgili hikaye kitaplarından, ilgili makaleler ve basılı kitaplardan, zorbalık yapan ve zorbalığa uğrayan çocuklar ve aileleri, ortaokul öğretmenleri ile yüzyüze görüşmelerden, gerçek olaylar üzerinden uyarlanmış filmlerden esinlenilerek yazılmıştır (Ek-20.,21.). Örnek olay uygulama planı aşağıdaki gibidir:

1. Örnek olayın açıklanması,
2. Analiz için yönlendirici soruların sorulması ve çocuk ile birlikte tartışılması,
3. ‘Sen olsaydın ne yapardın?’ sorusunun sorulması,
4. Çocuğa uygun ipucunun verilmesi,
5. Çocuğun çözüm önerisine yönelik varsa yanlış inanışlarının düzeltilmesi,
6. Örnek olaydan çıkarılan önemli bilgilerin çocuğa sorulması ve vurgulanması.

Birinci örnek olay dördüncü, ikinci örnek olay beşinci ve üçüncü örnek olay altıncı görüşmede çocuk ile interaktif olarak Zoom Meeting uygulaması üzerinden yapılmıştır.

Eğitsel Duygu Bulmacası Oyunu

Çocuğun zorba davranış için duygularına yönelik öz farkındalığını arttırmak, zorbalığa maruz kalan öğrencinin duygularını farketmek, empati becerisini geliştirmek, dikkatini aktif tutmak amaçlanmıştır. Duygu haritası evrensel olarak kullanılan ve geçerli olan emojiler kullanılarak oluşturulmuştur (Ek-22.). Eğitsel Duygu Bulmacası Oyunu dördüncü, beşinci ve altıncı görüşmede örnek olayların analizi sırasında çocuk ile interaktif olarak Zoom Meeting uygulaması üzerinden yapılmıştır.

Öfke Yönetimi Videosu

Çocuğun öfke yönetimi ile ilgili görsel olarak bilgilendirilmesi, daha fazla duyusuna hitap edilebilmesi ve ilgi ve dikkatini canlı tutulması amaçlanmıştır.

Videonun çekiminde 11 yaşında bir erkek çocuğu gönüllü olarak rol almıştır. Video düzenleme programı kullanabilen bir kameraman tarafından video kayda alınıp düzenlenmiştir. Videonun içeriği araştırmacı tarafından oluşturulmuş (139) ve tez izlem komite üyelerinin onamına sunulmuştur (Ek-23). Öneriler doğrultusunda video izletimi sonrasında ‘Öfke kontrol edilebilir bir duygudur.’ mesajının vurgulanması sağlanmıştır. Uygulama öncesi video 10-12 yaşında 2 bağımsız çocuğa

izletilmiş ve anlaşılmayan bir yer olmadığı için değişiklik yapılmamıştır. Öfke Kontrolü Videosu dördüncü görüşmede Zoom Meeting uygulaması üzerinden izletilmiştir.

Program içeriğinin 11-12 yaş çocuklar için uygunluğunun değerlendirilmesi amacıyla Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği alanında 7 öğretim üyesinin uzman görüşleri alınmıştır. Empati ve akran zorbalığı demonstrasyonları, eğitsel eşleştirme kartları, örnek olay içerik ve analizleri ilgili uzman görüşü formları (Ek-24,25,26) ile birlikte uzmanlara gönderilmiştir. Uzmanlar form içerisindeki her bir madde için “Uygun Değil”, “Biraz Uygun / Maddenin uygun şekle getirilmesi gerekir”, “Oldukça Uygun. Ancak ufak değişiklikler gerekli” ve “Çok Uygun” olmak üzere 4’lü likert değerlendirme yapmışlardır. Uzman görüşü alındıktan sonra gerekli düzenlemeler uygulama öncesi yapılmış ve eğitim içeriğine son şekli verilmiştir. Empati ve akran zorbalığı demonstrasyonlarının içerik ve görsel uygunluğu, eşleştirme oyun kartlarının uygunluğu ve örnek olayların içerik ve analizlerinin uygunluğu konusunda uzman görüşleri Davis Tekniği kullanılarak incelenmiştir. Uzman görüşü formlarındaki her bir maddenin Kapsam Geçerlik Oranı ile formlarının toplam Kapsam Geçerlik İndeksi (KGİ) hesaplanmıştır. Uzman görüşü alınan her bir formun KGİ 0,90’ın üzerinde (içerik kapsam geçerlilik açısından yeterli) belirlenmiştir (Ek-27,28,29,30).

Tablo 3.3’te Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı’nın görüşme içeriği ve eğitim planı yer almaktadır.

Tablo 3.3. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın görüşme içeriği ve eğitim planı.

Görüşme No	Görüşmenin Yapılacağı Yer ve Süresi	Görüşme İçeriği	Amaç	Öğrenim Hedefleri	Kullanılacak Öğretim Yöntemi	Kullanılacak Materyaller
1.Görüşme	Ev ziyareti, 30 dakika	-Tanışma -Veri toplama formlarının uygulanması -Resim Çizme Etkinliği	-Terapötik iletişimi başlatmak, -Çocuğun arkadaşlık ilişkisine yönelik içgörü kazanmasını sağlamak	-	-	-A4 kağıdı, -7 renkli boyama kalemi seti, - Eğitsel eşleştirme kartları -AZBÖ -Sosyodemografik Bilgi Formu, -ÇİZİBÖ -ÇEİEÖ -AİÖDF
2.Görüşme	İnternet aracılığı ile Zoom Meeting uygulaması üzerinden, 20 dakika	-Arkadaşlık ilişkileri -Empati Kavramı -Beyaz Kağıt Etkinliği	-Kabul görmeyen arkadaş ilişkilerinin olumsuz sonuçlarını farketmek, -Empati kavramını öğretmek -Çocuğa empati kavramı ile ilgili deneysel bir örnek sunmak	- Çocuğun kabul görmeyen arkadaşlık ilişkilerinin olumsuz sonuçlarından 3 tanesi sıralayabilmesi, - Çocuğun empati kavramını açıklayabilmesi - Çocuğun empati ile ilgili 3 örnek olayı doğru yanıtlayabilmesi - Çocuğun kabul görmeyen arkadaşlık ilişkilerinin gözle görülmeyen olumsuz etkilerinin olduğunu anladığını ifade etmesi	-Soru/Cevap -Beyin Fırtınası -Demonstrasyon -Oyun (Yaparak öğrenme)	-Bilgisayar / Akıllı Telefon / Tablet, -Eğitsel eşleştirme kartları -A4 kağıdı,

Tablo 3.3. (Devam) Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın görüşme içeriği ve eğitim planı.

Görüşme No	Görüşmenin Yapılacağı Yer ve Süresi	Görüşme İçeriği	Amaç	Öğrenim Hedefleri	Kullanılacak Öğretim Yöntemi	Kullanılacak Materyaller
3.Görüşme	İnternet aracılığı ile Zoom Meeting uygulaması üzerinden, 20 dakika	-Akran Zorbalığı -Eğitsel Eşleştirme Oyunu	-Akran Zorbalığı kavramını / türlerini öğretmek -Akran zorbalığına karşı kabul edilebilir uygun bir davranışın olduğunu farketirmek	-Çocuğun akran zorbalığı kavramını açıklayabilmesi -Çocuğun eşleştirme oyunu sırasında zorbalık davranışını normal arkadaşlık ilişkilerinden ayırt edebilmesi -Çocuğun arkadaş ilişkilerinde kabul edilen örnek davranışları sergilemek için istekli olduğunu ifade etmesi	-Demonstrasyon -Oyun	-Bilgisayar / Akıllı Telefon / Tablet, -Eğitsel eşleştirme kartları
4.Görüşme	İnternet aracılığı ile Zoom Meeting uygulaması üzerinden, 20-30 dakika	-Akran zorbalığının 1. örnek olay üzerinden ayrıntılı analiz edilmesi -Eğitsel Duygu Bulmacası Oyunu -Öfke Kontrolü Videosu	-Çocuğa akran zorbalığına yönelik çözümçül bakış açısı kazandırmak -Arkadaşlık ilişkileri ile ilgili yanlış inanışları ortadan kaldırmak -Çocuğa zorbalığa dahil olan kişilerin duygularını farketirmek -Öfke kontrolü ile ilgili bilgilendirmek	-Çocuğun örnek olay analizinde sorulan sorulara çoğunlukla doğru cevap verebilmesi -Çocuğun zorbalığa dahil olan kişilerin duygularını duygu bulmacası görseli üzerinden doğru şekilde belirlemesi -Çocuğun her örnek olaydan çıkan önemli bilgilerden 3 tanesi sayabilmesi -Çocuğun öfkenin kontrol edilebilir bir duygu olduğunu ifade etmesi	-Beyin Fırtınası -Soru / cevap -Örnek Olay -Oyun -Video izletimi	-Bilgisayar / Akıllı Telefon / Tablet, -Eğitsel Duygu Bulmacası Görseli

Tablo 3.3. (Devam) Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın görüşme içeriği ve eğitim planı.

Görüşme No	Görüşmenin Yapılacağı Yer ve Süresi	Görüşme İçeriği	Amaç	Öğrenim Hedefleri	Kullanılacak Öğretim Yöntemi	Kullanılacak Materyaller
5.Görüşme	İnternet aracılığı ile Zoom Meeting uygulaması üzerinden, 20-30 dakika	-Akran zorbalığının 2. örnek olay üzerinden ayrıntılı analiz edilmesi -Eğitsel Duygu Bulmacası Oyunu	-Çocuğa akran zorbalığına yönelik çözümçül bakış açısı kazandırmak -Arkadaşlık ilişkileri ile ilgili yanlış inanışları ortadan kaldırmak -Çocuğa zorbalığa dahil olan kişilerin duygularını farkettermek	-Çocuğun örnek olay analizinde sorulan sorulara çoğunlukla doğru cevap verebilmesi -Çocuğun zorbalığa dahil olan kişilerin duygularını duygu bulmacası görseli üzerinden doğru şekilde belirlemesi -Çocuğun her örnek olaydan çıkan önemli bilgilerden 3 tanesi sayabilmesi	-Beyin Fırtınası -Soru / cevap -Örnek Olay -Oyun	-Bilgisayar / Akıllı Telefon / Tablet, -Eğitsel Duygu Bulmacası Görseli
6.Görüşme	İnternet aracılığı ile Zoom Meeting uygulaması üzerinden, 20-30 dakika	-Akran zorbalığının 3. örnek olay üzerinden ayrıntılı analiz edilmesi -Eğitsel Duygu Bulmacası Oyunu	-Çocuğa akran zorbalığına yönelik çözümçül bakış açısı kazandırmak -Arkadaşlık ilişkileri ile ilgili yanlış inanışları ortadan kaldırmak -Çocuğa zorbalığa dahil olan kişilerin duygularını farkettermek	-Çocuğun örnek olay analizinde sorulan sorulara çoğunlukla doğru cevap verebilmesi -Çocuğun zorbalığa dahil olan kişilerin duygularını duygu bulmacası görseli üzerinden doğru şekilde belirlemesi -Çocuğun her örnek olaydan çıkan önemli bilgilerden 3 tanesi sayabilmesi	-Beyin Fırtınası -Soru / cevap -Örnek Olay -Oyun	-Bilgisayar / Akıllı Telefon / Tablet, -Eğitsel Duygu Bulmacası Görseli
7.Görüşme	Ev ziyareti sırasında, 20-30 dakika	-Kapanış ve teşekkür -Veri toplama formlarının uygulanması -Başarı belgelisinin verilmesi	-Terapötik iletişimi sonlandırmak	-	-	-ÇİZİBÖ -ÇEİEÖ -AİÖKDF - Başarı Belgesi

3.8.Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne Temellendirilmesi

Bu araştırmada Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı (AZDP)'nın içerik akışı Kişiler Arası İlişkiler Modeli (KAİM) rehberliğinde düzenlenmiştir. KAİM'nde tanımlanan psikodinamik hemşirelik sürecindeki uygulamalar ve hemşire-çocuk etkileşimindeki yaklaşım aşağıda yer almaktadır.

Oryantasyon-Tanımlama

Bu aşamada hemşirenin temel amacı çocuk ile terapötik bir iletişim sürecini başlatmaktır. İlk olarak hemşire ve çocuk iki yabancı olarak karşılaşırlar. Güven ilişkisinin kurulması oldukça önemlidir. Dolayısıyla hemşire önyargılı ve beklenti içinde olmadan çocuğa yaklaşmış ve verdiği tepkilerde yargılayıcı olmamıştır (127). Hemşire örneklemin belirlenmesi sürecinde ve ilk görüşmede çocuklar ile iletişim kurarken gülümseyerek ve yumuşak ses tonu ile kendini ifade etmiştir.

Okul çağı çocuklarında akran zorbalığı yaygınlığı belirli dönemlerde artış göstermektedir. Bu artış özellikle ilkokuldan ortaokula geçişte belirginleşmektedir. Bu dönemde yapılacak erken tarama çalışmalarının zorbalığı önlemede ve zorbalığa müdahale edilmesinde oldukça önemli olduğu söylenebilir (45). Hemşire zorba çocukların belirlenmesi aşamasında yargılayıcı olmayan bir yaklaşım sergilemiştir.

Peplau kişilerin kendini gerçekleştirmesinin önemini vurgularken aynı zamanda dengeli bir kişilik gelişimi için arkadaşlığı insan olmanın vazgeçilmez bir yönü olarak görmektedir (125). Zorbalık yapan öğrenciye arkadaşlık ilişkilerine yönelik resim çizdirilerek arkadaşlık ilişkileri ile ilgili içgörü kazanması sağlanmıştır. Peplau, hemşirenin hastasının psikolojik yönünü iyi değerlendirebilmesinin ve iletişim becerilerinin önemini vurgulamaktadır (133). Bu etkinlikteki amaç, oryantasyon sürecinde çocuk ile terapötik iletişimi başlatmak ve çocuğun yaşına uygun, eğlenceli bir uygulama ile arkadaşlık üzerine düşünmesini sağlamaktır.

Peplau sözlü olarak açıklanamayan sezgisel bilginin önemini vurgulamaktadır. Kişinin durumunu iyileştirmek; zihinsel kapasitelerini, insan

kaygılarının hizmetine sunmak anlamına gelir. Bu bağlamda, en önemli beceriler empati yeteneği ve hangi durumda hangi davranışların nasıl sonuçlar doğurabileceğini görebilme yeteneğidir (125).

Zorba çocuk ile arkadaşlık ilişkilerinde kabul edilmeyen bir davranışın sonuçlarına yönelik zorba ve mağdur gözünden beyin fırtınası yapılmıştır. Empati becerisinin geliştirilmesine yönelik Empati Demonstrasyonu ile bilgilendirme (Ek-18) ve Beyaz Kağıt Etkinliği yapılmıştır.

Tanılama-Planlama

Hemşire ve hasta birbirlerini tanıyıp saygı duyabildiklerinde sorunlar çözüme ulaşabilecektir (127). Oryantasyon - tanılama aşamasında hemşire ve çocuk birbirini tanıma fırsatı bulmuştur ve akran zorbalığının problem olarak tanımlanması için gerekli ön hazırlıkları (arkadaşlık ilişkilerinde kabul edilmeyen davranışların sonuçlarına yönelik beyin fırtınası, empati yaparak zorbalığa maruz kalan kişinin duygu ve düşüncelerinin Beyaz Kağıt etkinliği ile anlaşılması) işbirliği içinde gerçekleştirmişlerdir. Tanılama-planlama aşamasında akran zorbalığının çocuk tarafından problem olarak tanımlanması, çocuğun zorba davranışları ayırt edebilmesi, alternatif kabul edilen davranışlara yönelik farkındalık kazanması ve mutlu arkadaşlık ilişkileri kurmak için istekli olması hedeflenmiştir.

Hemşire hasta ile kurduğu ilişkide öğrenme sağlıyorsa faydalı olabilir (129). Bu anlamda, Akran Zorbalığı Demonstrasyonu ile bilgilendirme (Ek-19) ve Eğitsel Eşleştirme Oyunu (EEO) etkinliği (Ek-17) yapmıştır. Terapötik hasta-hemşire ilişkisinde hastanın iç görü kazanması temeldir (127). Dolayısıyla, bu aşamadaki öğretici uygulamalar çocuğun kendi davranışlarına yönelik içgörü kazanmasına yardımcı olmaktadır. Çocuk EEO etkinliği ile, zorba davranışlar yerine mutlu arkadaşlık ilişkileri geliştirebileceği konusunda bilgilendirilmiş ve cesaretlendirilmiştir.

Yararlanma – Uygulama

Peplau yeni kavramların, ilkelerin, davranışların ve problem çözme becerilerinin öğrenilmesi için sorunların incelenmesi ve tartışılmasının

gerekliliğinden bahsetmektedir. Böylece, hemşirelik eğitiminin bir fonksiyonu gerçekleşir ve kişilik gelişimini olumlu yönde desteklenmiş olur (127). Hemşire tanılama-planlama aşamasında akran zorbalığı problemini çocuk ile incelemiş ve mutlu arkadaşlık ilişkileri kurması yönünde cesaretlendirerek çocuğun kişilik gelişimini olumlu yönde desteklemiştir. Hemşirelik, kişiliğin yaratıcı, yapıcı, üretken, kişisel ve topluluk yaşamı yönünde ilerlemesini teşvik etmeyi amaçlayan olgunlaşan bir güçtür (127). Yararlanma-uygulama aşamasında, çocuğun kişilik gelişiminin arkadaşlık ilişkileri yönünde yaratıcı, yapıcı, üretken ve mutlu ilerlemesini teşvik etmek hedeflenmiştir.

Hemşire, günlük kişiler arası problemlerlerin çözümü için çocuklara rehberlik eden ilke ve yöntemleri kullanmalıdır. Hemşirelik işlevleri, çocukları problem çözme becerileri geliştirmeye yönlendirdiklerinde hem eğitici hem de tedavi edicidir (127). Yararlanma-uygulama aşamasında, hemşire ile çocuk arkadaşlık ilişkilerindeki zorbalık olaylarını konu alan 3 Örnek Olay (Ek-20.) üzerinden analiz yapmıştır.

İşbirliğine dayalı ilişki, hemşirelerin ve çocukların problem çözme olanaklarını geliştirir ve ikisi arasında güçlü bağlar kurulmasına yardımcı olur (130). Bir hemşire; gerekli temel bilgileri sunarak, olası alternatifleri önererek ve seçimlerinin sonuçlarını açıklayarak kişinin kendi kararlarını vermesine yardımcı olur (125). Hemşire, bakım verdiği çocuk için endişe duymaz, ona yardımcı olmak için kendini geliştirir (127). Bu anlamda hemşire, programın geliştirilmesi öncesinde arkadaşlık ilişkileri ve akran zorbalığına yönelik araştırmalar yapmıştır. Konuya yönelik yurtdışı ve yurtiçi araştırma raporları incelenmiş, gerçek olaylardan uyarlanmış sinema filmleri izlenmiş, konuyla ilgili bilimsel kitaplar okunmuş, konuyla ilgili çocuk kitapları okunmuş, müdahale ve kontrol grubu ortaokullardaki öğretmenler ile konuya yönelik görüşmeler yapılmış, yakın çevredeki 10-12 yaş çocuklar ile akran zorbalığı deneyimleri konuşulmuştur.

Bu aşamada çocuk yardım edici çevrenin tamamlayıcı bir parçasıdır (127). Hemşire ve çocuk işbirliği içinde örnek olaylar üzerinden; akran zorbalığı probleminin tanımlanması, Eğitsel Duygu Bulmacası oyunu (Ek-22) ile zorbalığa dahil olan çocukların duygularının anlaşılması, problemin çözüm yollarının

tartışılması ve arkadaşlık ilişkilerindeki yanlış bilgilerin yerine mutlu arkadaşlık ilişkilerinin kurulabilmesi için uygun davranışların öğretilmesi şeklinde interaktif görüşmeler yapmıştır. İlk Örnek Olay Analizi sırasında çocuğa Öfke Kontrolü Videosu (Ek-23) izletilmiştir.

Çözülme – Değerlendirme

Bu aşamada artık çocuk kendini hemşireden bağımsız hissedecektir. Çözünürlük, özgürleştirici bir süreçtir, ancak önceki üç aşamanın olası başarısına bağlıdır (127). Çözülme aşamasında hemşire, çocuğa KAİM’ne temellendirilmiş AZDP’nı tamamladığı için Başarı Belgesi (Ek-16) vermiş ve çocuğun zorbalığa bakış açısını, empati becerisini, mutlu arkadaşlık ilişkisini ve öfke kontrolünü ölçekler ve soru formu kullanarak değerlendirmiştir.

Bu araştırmada, Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı’nın akışının ve içeriğinin Kişiler Arası İlişkiler Modeli’ne uygunluğunun değerlendirilmesi amacıyla AZDP’nın KAİM’ne Uygunluğu Uzman Görüşü Formu (Ek-31) ile Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği alanında 7 öğretim üyesinden uzman görüşleri alınmıştır. Uzman görüşleri Davis Tekniği ile incelenmiş ve her bir maddenin Kapsam Geçerlik Oranı (KGO) ile formun Kapsam Geçerlik İndeksi (KGİ) hesaplanmıştır. AZDP’nın akış ve içerik kapsamının KAİM açısından yeterli olduğu belirlenmiştir (KGİ=0.94) (Ek-32).

Tablo 3.4.’de KAİM’ne temellendirilmiş AZDP’nın kuramsal dayanağı ve program kapsamındaki psikodinamik hemşirelik süreci aşamaları açıklanmıştır.

Tablo 3.4. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş hemşirelik süreci.

Modele İlişkin Hemşirelik Süreci Aşaması	Görüşme Sırası	Modele İlişkin Hemşirelik Roller	Modele İlişkin Hemşirelik Yaklaşımı	Uygulama Basamakları
Oryantasyon – Tanılama	1.Görüşme	-Yabancı -Danışman	İlk görüşmede hemşire ve çocuk iki yabancı rolündedir. Hemşire çocuğa önyargılı davranmaz ve zorbalık yaptığı ile ilgili bir ifade kullanmaz. Güven ilişkisinin başlatılması açısından yumuşak ses tonu, uygun göz teması ve sevecan bir yaklaşım sergilenir. Hemşire danışman rolüyle kendi yorumunu katmadan çocuğun resmini gözlemler.	-Hemşire kendini tanıtır ve çocuk ve aileye kendini tanıtmaları için yeterli süre verir. -Çocuğa görüşmelerin amacını ve içeriğini açıklar. -Çocuğa soru sorması için fırsat verir. -İlgili veri toplama formlarını uygulanır. -Hemşire çocuğa A4 kağıt ve 7 renkli boyama kalemi seti verir. Okulda arkadaşları ile ilişkisini anlatan bir resim çizmesini ister. -Çocuk çizdiği resmi anlatır. Hemşire yargılamadan dinler. -Hemşire görüşmenin özetini yapar ve diğer görüşmenin planını açıklar. -Aileye Zoom Meeting programı ile ilgili bilgi verir. -Teşekkür ederek görüşmeyi sonlandırır.
Oryantasyon – Tanılama	2.Görüşme	-Kaynak Kişi -Eğitici	Hemşire beyin fırtınası yaparken çocuğun akran zorbalığını sorun olarak algılamasına yardımcı olacak işbirliğini sağlar. Çocuğun dönem özelliklerini göz önünde bulundurarak eğitim içeriğini belirler. Öğrenmeyi pekiştirecek etkinlikler kullanır.	-Hemşire geçen görüşmenin özetini yapar. -Bu görüşmenin amacını ve içeriğini açıklar. -Hemşire çocuğa uygun olan ve olmayan arkadaş ilişkileri ile ilgili resimleri (eşleştirme kartları) gösterir. -Uygun olmayan resmi seçmesini ister. -Çocuğun seçtiği resim üzerinden yaşanan problemin olumsuz sonuçları ile ilgili hemşire ve çocuk birlikte beyin fırtınası yapar. -Oluşturulan cevaplar kaydedilir. -Hemşire çocuğa empati ile ilgili anlatım yapar. -Hemşire çocuğa 'Beyaz Kağıt' etkinliğini yaptırır. -Hemşire öğrenim hedeflerine ulaşmış olmadığını değerlendirir. -Hemşire görüşmenin özetini yapar ve diğer görüşmenin planını çocuğa açıklar. -Teşekkür ederek görüşmeyi sonlandırır.

Tablo 3.4. (Devam) Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı’nın Kişiler Arası İlişkiler Modeli’ne temellendirilmiş hemşirelik süreci.

Modele İlişkin Hemşirelik Süreci Aşaması	Görüşme Sırası	Modele İlişkin Hemşirelik Roller	Modele İlişkin Hemşirelik Yaklaşımı	Uygulama Basamakları
Tanımlama – Planlama	3.Görüşme	-Kaynak Kişi -Eğitici -Lider	Hemşire çocuğun dönem özelliklerini göz önünde bulundurarak eğitim içeriğini belirler. Öğrenmeyi pekiştirecek etkinlikler kullanır. Bu süreçte işbirliğini sürdürerek eğitimin amacına ulaşmasını sağlar. Hemşire çocuğa arkadaşlık ilişkilerinde örnek davranışlar sergilemesi konusunda cesaret verir, lider olarak umutlandırır.	-Hemşire geçen görüşmenin özetini yapar. -Bu görüşmenin amacını ve içeriğini açıklar. -Hemşire akran zorbalığı ile ilgili kısa bir sunum ile bilgilendirme yapar. -Özellikle hangi davranışların kabul edilemeyeceğini ve nasıl üstesinden gelinmesi gerektiğini bilmenin önemini belirtir. -Hemşire çocuğa eğitsel eşleştirme oyununun nasıl oynandığını açıklar. -Hemşire çocuğa ‘EEO’ etkinliğini yaptırır. -Hemşire öğrenim hedeflerine ulaşmış olup olmadığını değerlendirir. -Hemşire görüşmenin özetini yapar ve diğer görüşmenin planını çocuğa açıklar. -Teşekkür ederek görüşmeyi sonlandırır.
Yararlanma – Uygulama	4.Görüşme	-Danışman -Vekil -Eğitici	‘Örnek Olay’ yöntemi ile hemşire çocuk ile işbirliğini sürdürür. Çocuğa analiz sırasında ipuçları verir. Çocuk açısından örnek olayları çözmeye yönelik bu etkileşim oldukça terapötiktir. Hemşire her çocuğun benzerlik ve farklılıklarına saygı gösterir. Çocuğun kendi fikrini savunma özgürlüğüne dikkat eder. Bu durum çocuğun gelişimini destekler ve otonomisini artırır.	-Hemşire geçen görüşmenin özetini yapar. -Bu görüşmenin amacını ve içeriğini açıklar. -Hemşire çocuk ile 1. örnek olay uygulama planını gerçekleştirir. -Hemşire ‘Eğitsel Duygu Bulmacası (EDB)’ oyununun nasıl oynandığını açıklar. -Hemşire çocuk ile oyunu oynar. -Öfke yönetimi ile ilgili video izletilir. -Hemşire öğrenim hedeflerine ulaşmış olup olmadığını değerlendirir. -Hemşire görüşmenin özetini yapar ve diğer görüşmenin planını çocuğa açıklar. -Teşekkür ederek görüşmeyi sonlandırır.

Tablo 3.4. (Devam) Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş hemşirelik süreci.

Modele İlişkin Hemşirelik Süreci Aşaması	Görüşme Sırası	Modele İlişkin Hemşirelik Roller	Modele İlişkin Hemşirelik Yaklaşımı	Uygulama Basamakları
Yararlanma Uygulama –	5.Görüşme	-Danışman -Vekil -Eğitici	‘Örnek Olay’ yöntemi ile hemşire çocuk ile işbirliğini sürdürür. Çocuğa analiz sırasında ipuçları verir. Çocuk açısından örnek olayları çözmeye yönelik bu etkileşim oldukça terapötiktir. Hemşire her çocuğun benzerlik ve farklılıklarına saygı gösterir. Çocuğun kendi fikrini savunma özgürlüğüne dikkat eder. Bu durum çocuğun gelişimini destekler ve otonomisini artırır.	-Hemşire geçen görüşmenin özetini yapar. -Bu görüşmenin amacını ve içeriğini açıklar. -Hemşire çocuk ile 2. örnek olay uygulama planını gerçekleştirir. -Hemşire çocuk ile ‘EDB’ oyununu oynar. -Hemşire öğrenim hedeflerine ulaşım ulaşılmadığını değerlendirir. -Hemşire görüşmenin özetini yapar ve diğer görüşmenin planını çocuğa açıklar. -Teşekkür ederek görüşmeyi sonlandırır.
Yararlanma Uygulama –	6.Görüşme	-Danışman -Vekil -Eğitici	‘Örnek Olay’ yöntemi ile hemşire çocuk ile işbirliğini sürdürür. Çocuğa analiz sırasında ipuçları verir. Çocuk açısından örnek olayları çözmeye yönelik bu etkileşim oldukça terapötiktir. Hemşire her çocuğun benzerlik ve farklılıklarına saygı gösterir. Çocuğun kendi fikrini savunma özgürlüğüne dikkat eder. Bu durum çocuğun gelişimini destekler ve otonomisini artırır.	-Hemşire geçen görüşmenin özetini yapar. -Bu görüşmenin amacını ve içeriğini açıklar. -Hemşire çocuk ile 3. örnek olay uygulama planını gerçekleştirir. -Hemşire çocuk ile ‘EDB’ oyunu oynar. -Hemşire öğrenim hedeflerine ulaşım ulaşılmadığını değerlendirir. -Hemşire görüşmenin özetini yapar ve diğer görüşmenin planını çocuğa açıklar. -Teşekkür ederek görüşmeyi sonlandırır.
Çözülme Değerlendirme –	7.Görüşme	-Danışman -Kaynak Kişi -Lider	Hemşire çocuğa programı tamamladığı için başarı belgesi verir. Çocuğa arkadaşlık ilişkilerinde başarılı olacağına dair olan inancını belirtir. Aileye ve çocuğa teşekkür edilir.	-Hemşire genel bir özet yapar. -Bu görüşmenin amacını ve içeriğini açıklar. -Çocuk ve ailesine soru sorması için fırsat verilir. Soruları yanıtlanır. -Çocuğa programı tamamladığı için teşekkür edilir ve başarı belgesini verir. -Çocuğa ilgili veri toplama formları uygulanır.

3.9.Araştırmanın Uygulama Basamakları

Bu araştırma;

1. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın içeriğinin ve eğitim tekniklerinin oluşturulması
2. Danışmanlık Programı'nın Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne Temellendirilmesi
3. Örneklem dahil edilecek zorbalık yapan çocukların belirlenmesi amacıyla müdahale ve kontrol grubu ortaokullarda Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ile tarama yapılması,
4. Covid-19 pandemisi sebebiyle tezde değişiklik yapılması, yeniden etik kurul izninin alınması ve belirlenen örneklem grubuna Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'nin tekrar uygulanması
5. Danışmanlık programının ön uygulamasının yapılması
6. Danışmanlık programın uygulanması şeklinde altı aşamada gerçekleştirilmiştir.

İlk üç uygulama basamağı yukarıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu başlık altında 4., 5., ve 6. uygulama basamaklarına yer verilmiştir.

3.9.1.Covid-19 Pandemisi Sebebi ile Araştırmada Değişiklik Yapılması

Araştırmanın örnekleme; etik kurul izni, kurum izni ve çocuk/ebeveyn izinlerinin alınmasının ardından 2019-2020 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde 17–28 Şubat 2020 tarihleri arasında Hacı Celal Oto ve Hacı Lutfiye Atay Ortaokulu'nda AZBÖ ile tarama yapılarak belirlenmiştir. Araştırmanın uygulanması öncesinde 2 Şubat–14 Mart 2020 tarihleri arasında;

- Örneklem grubunda bulunan çocuklar ve ailelerinin onamı alınmış,
- Hacı Celal Oto Ortaokulu'nda Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın uygulanacağı Mutlu Arkadaşlık Atölyesi'nin hazırlıkları tamamlanmış,

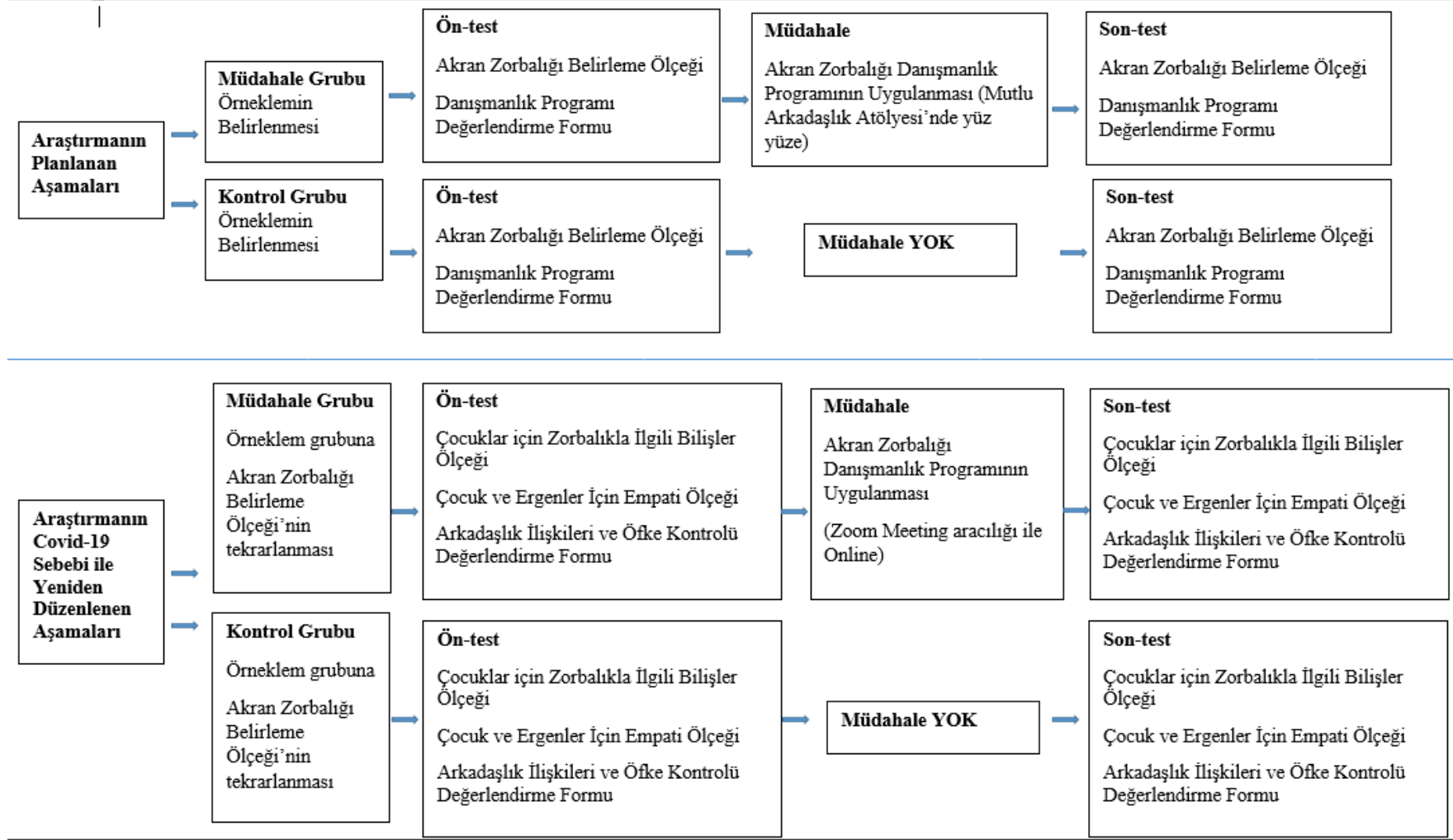
- Müdahale grubundaki çocukların ders programları incelenmiş ve Müzik, Güzel Sanatlar, Beden Eğitimi derslerinde her bir öğrenci için görüşme planı oluşturulmuştur.

Covid-19 Pandemisi sebebi ile okulların yüz yüze eğitimden online eğitime geçmesi sonucu 16 Mart 2020 itibari ile planlanan görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Araştırmanın söz konusu pandemi ve karantinalar sebebiyle durdurulması ve okullarının 2020–2021 eğitim öğretim yılının güz döneminde açılmasının ardından belirlenen örneklem grubu ile devam ettirilmesi Tez İzlem Komitesi üyelerinin önerisi ile kararlaştırılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı 9 Temmuz 2020 tarihinde ‘2020 – 2021 eğitim öğretim yılında okulların uzaktan eğitimle devam edebileceği’ konusunda açıklamada bulunmuştur. Tez İzlem Komitesi üyelerinin onayı alınarak tezde aşağıda sıralanan değişikliklerin yapılmasına

- Örneklem grubunda bulunan çocuklara AZBÖ’nin tekrar uygulanmasına,
- AZBÖ ZDG alt boyut puanı ilk ölçümde belirlenen kesme puanına eşit veya yüksek çocuklar ile araştırmanın devam edilmesine,
- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP’nin online olarak uygulanmasına,
- Ön-test ve Son-test ölçüm araçlarının, program içeriğine uygun şekilde, çocukların zorbalık algısına ve empati becerisine yönelik olacak şekilde değiştirilmesine karar verilmiştir.

Şekil 3.3’de araştırmanın planlanan ve Covid-19 sonrası yeniden düzenlenen aşamaları yer almaktadır.

Şekil 3.3. Araştırmanın planlanan ve Covid-19 sonrası yeniden düzenlenen aşamaları.

3.9.2.Araştırmanın Ön Uygulaması

Araştırmanın ön uygulaması 17 Ağustos–11 Eylül 2020 tarihleri arasında müdahale grubunda bulunan 5 çocuk ile yapılmıştır.

Ön uygulama öncesinde aileler telefon ile aranmış ve görüşmelerin Covid-19 pandemisi sebebiyle internet üzerinden yapılacağı bilgisi verilmiştir. Araştırmaya katılan çocukların ve ailelerinin Zoom Meeting uygulaması ile ilgili bilgi gereksinimi olması ve Kişiler Arası İlişkiler Modeline göre hemşire-çocuk oryantasyonunun ilk görüşmede sağlanması gerekliliği, çocuklara veri toplama formlarının aile etkisi olmadan uygulanabilmesi, resim çizme etkinliğinin uygulanabilmesi ve ailelerin araştırmacı ile tanışmak istemesi sebebi ile ilk ve son görüşmenin yüzyüze olmasına karar verilmiştir. Yüz yüze görüşmede maske, mesafe ve hijyen kurallarına uyulmuştur. Çocuk ve ailesi ile varsa evin bahçesinde kamelyada, eve yakın bir parkta veya evde havalanan bir odada görüşme yapılmıştır. Her çocuk için ayrı boyama kalemi alınmıştır. Araştırmacı yanında yedek maske ve el dezenfektanı bulundurmıştır. Araştırmanın yapıldığı mahalle Hayat Eve Sığar uygulamasında düşük riskli bölgede bulunmaktadır.

Araştırmanın örneklem belirlenmesi sürecinin ardından zaman aşımı olması sebebiyle uygulamaya başlamadan önce çocuklara Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği tekrar uygulanmıştır. Araştırmacı çocukların Zorba Davranış Gösterme alt boyutu puanını hesaplamış ve zorbalık puanı ilk ölçümde hesaplanan kesme puanıyla benzer olduğu belirlenmiştir.

Ön uygulama sonrasında Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı içeriğinde bir değişiklik yapılmamış, görüşme sayısı ve süreleri yeniden düzenlenmiştir. Dördüncü görüşme içeriğinde yer alan örnek olayların analiz edilmesi sırasında çocukların yarım saattan sonra dikkatinin azaldığı gözlemlenmiştir. Örnek olayların daha iyi anlaşılması ve çocukların dikkatinin aktif tutulması amacıyla her örnek olayın farklı bir görüşmede analiz edilmesine karar verilmiştir. Tez İzlem Komisyonu üyelerinin de onayı alınarak, 4. görüşme içeriğinde bulunan 3 örnek olay 4., 5., 6. görüşme şeklinde bölünmüş ve akran zorbalığı danışmanlık programının

toplam 7 görüşme olmasına karar verilmiştir. Ön uygulama sonrasında görüşmelerin birer günlük ara ile planlanmasının ailenin program takibini, çocuğun programa uyumunu ve işbirliğini kolaylaştırdığı belirlenmiştir. Son olarak, 2. görüşme içeriğindeki eşleştirme oyun kartlarının ilk görüşmede her bir çocuğa temin edilmesinin ve nasıl oynanacağını açıklanmasının gerektiği göze çarpmıştır. Çocukların dokunarak, kartları organize ederek ve online görüşme öncesinde deneyerek oyunu oynamasının amaca ulaşmada daha etkili olacağına karar verilmiştir.

Ön uygulama sonrası Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nda yapılan değişiklik nedeniyle araştırma verilerinin değerlendirilmesine müdahale grubundandaki ilk 5 çocuk dahil edilmemiştir.

3.9.3.Araştırmanın Uygulanması

Araştırmanın uygulaması 14 Eylül–10 Ekim 2020 tarihleri arasında yapılmıştır. Uygulama öncesinde, araştırmacı bir günde müdahale grubundaki tüm çocuklara uygulama yapamayacağı ve ailelere gün seçebilme imkanı vermek için çocuklar 2 gruba (1. Grup/14 öğrenci, 2. Grup/15 öğrenci) ayrılmıştır. Her grup ile standart görüşme aralıklarına göre görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler çocuk ve ebeveynlerin uygun oldukları saatler dikkatle alınarak planlanmıştır.

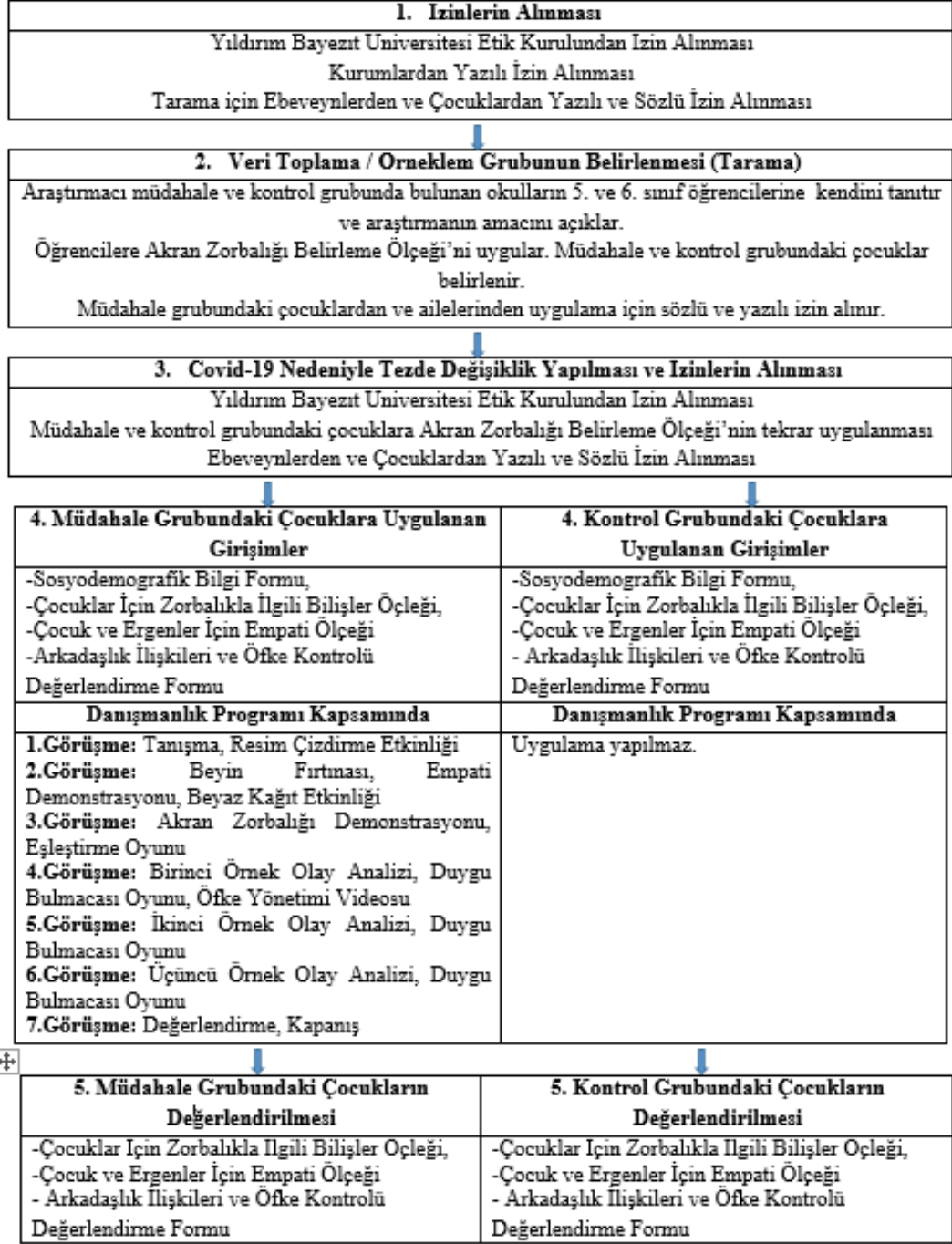
Danışmanlık programı kapsamında müdahale grubunda yer alan çocuklar ile 26 günlük bir sürede toplam 7 görüşme yapılmıştır. Görüşmeler gün aşırı, haftada üç görüşme olacak şekilde yapılarak ilk altı görüşme ilk iki haftada tamamlanmıştır. Yedinci görüşme ise 6. görüşmeden 2 hafta sonra yapılmıştır. Görüşmeler her bir çocuk ile ayrı ayrı yapılmıştır. İlk ve son görüşmeler yüz yüze, iki, üç, dört, beş ve altıncı görüşmeler 'Zoom Meeting' uygulaması üzerinden online olarak yapılmıştır. Müdahale grubuna ön test sonrası Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı uygulanmış ve son test uygulanmıştır. Kontrol grubundaki zorba çocuklara hiçbir girişim uygulanmamış ve müdahale grubu ile paralel şekilde ön ve son test uygulanmıştır. Pazar günü aileler kabul etmedikleri için görüşme planlanmamıştır.

İlk görüşme öncesinde müdahale ve kontrol grubundaki çocukların ebeveynleri ile telefonda görüşülmüş, araştırmanın amacı ve uygulanması ile ilgili bilgi verilerek 1. görüşme için uygun oldukları gün ve saate randevu alınmıştır. İlk görüşmede araştırmacı çocuk ve ebeveynine kendini tanıttıktan sonra çocuğa AZBÖ'ni uygulanmış ve Zorba Davranış Gösterme alt boyutu puanının örneklem seçimine uygun olup olmadığını kontrol etmiştir. Ardından, SBF (3-5 dakika), ÇİZİBÖ (5-10 dakika), ÇEİEÖ (5-10 dakika) ve AİÖKDF'nu (5 dakika) çocuğun doldurmasını istemiştir. Çocuğa bilgilerin gizli tutulacağı konusunda bilgi verilmiştir. Müdahale grubundaki çocuklar form ve ölçekleri doldurduktan sonra ebeveynine Zoom Meeting uygulaması ile ilgili bilgi verilmiş ve programa uyum sağlamalarının önemi vurgulanmıştır. Görüşmeyi bitirmeden önce çocuk ile resim çizme etkinliği yapılmış ve boya kalemleri hediye edilmiştir. Çocuk ve ebeveyninin soruları olursa araştırmacıya her zaman telefon yoluyla ulaşabilecekleri ifade edilmiştir.

Kontrol grubundaki çocuklara ise form ve ölçekleri doldurduktan sonra boya kalemi hediye edilmiştir. Çocuk ve ebeveyninin soruları olursa araştırmacıya her zaman telefon yoluyla ulaşabilecekleri ifade edilmiştir ve 26 gün sonra tekrar görüşmek için randevu alınmıştır.

Son görüşme öncesinde müdahale ve kontrol grubundaki çocukların ebeveynleri ile telefonda görüşülmüş, görüşme için uygun olan saat için randevu alınmıştır. Araştırmacı, çocuklardan ÇİZİBÖ (5-10 dakika), ÇEİEÖ (5-10 dakika) ve AİÖKDF'nu (5 dakika) doldurmalarını istemiştir. Görüşme bitiminde çocuklara programa katıldıkları için teşekkür edilmiş ve Başarı Belgesi verilmiştir. Kontrol grubundaki çocuklara araştırmaya katıldığı için teşekkür edilmiştir. Araştırmanın akış şeması Şekil 3.4.'te yer almaktadır.

Ev ziyareti yapılan görüşmelerde Covid – 19 tedbirlerine uyulmuştur. Çocuk, ailesi ve hemşire maske takmış, sosyal mesafe kurallarına uyulmuş ve her bir çocuk için ayrı boyama kalemi kullanılmıştır.

Şekil 3.4. Araştırmanın akış şeması.

Müdahale grubundaki çocuklar ile online görüşmeler Tablo 3.5’de belirtildiği üzere gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.5. Akran zorbalığı danışmanlık programı uygulama takvimi.

1.Hafta	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar
1.Görüşme	1.Grup	2.Grup					
2.Görüşme			1.Grup	2.Grup			
3.Görüşme					1.Grup	2.Grup	
2.Hafta	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar
4.Görüşme	1.Grup	2.Grup					
5.Görüşme			1.Grup	2.Grup			
6.Görüşme					1.Grup	2.Grup	
3.Hafta	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar
<i>Görüşme yok (Son test uygulaması için 2 hafta ara verilmiştir.)</i>							
4.Hafta	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Pazar
7.Görüşme					1.Grup	2.Grup	

3.10.Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirmesi SPSS for Windows 11.5 (Chicago INC.) paket programında yapılmıştır. Normal dağılım gösteren verilerin istatistiksel analizinde parametrik testler, normal dağılım göstermeyen verilerin istatistiksel analizinde non-parametrik testler yapılmıştır. Ölçek puan ortalamalarının normal dağılıma uygunluğu için $n \geq 30$ olan kontrol grubunda Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık değeri $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Tablo 3.6. Araştırmada değerlendirilen parametreler ve istatistiksel analizler.

Değerlendirilen Parametreler	İstatistiksel Analizler
Bağımsız iki grup arasında normal dağılım gösteren AZBÖ puan ortalamalarının karşılaştırılması	Student's t Testi
Tanımlayıcı özelliklerin, ölçek ve değerlendirme formu puanlarının grup içi dağılımı	Sayı, Yüzde, Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Ortanca, Min.-Max.
Bağımsız iki grup arasında tanımlayıcı özelliklerin (nitel veri) karşılaştırılması	Ki-kare Testi
Bağımsız iki grup arasında normal dağılım göstermeyen ÇİZİBÖ ve ÇEİEÖ ve AİÖKDF puan ortalamaları arasındaki farkın belirlenmesi	Man-Whitney U Testi
Grup içi ÇİZİBÖ ve ÇEİEÖ ve AİÖKDF puan ortalamaları arasındaki farkın belirlenmesi	Wilcoxon Testi

3.11.Araştırmadaki Sınırlamalar

Bu araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Aydın il merkezinde Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı iki ortaokulda 5. ve 6. sınıfa devam eden 11-12 yaş, zorba çocuklar ve Peblau'nun Kişiler Arası İlişkiler Modeli (KAİM)'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı (AZDP) ile sınırlıdır.

Bu araştırmadaki diğer sınırlılıklar;

- Müdahale ve kontrol grubundaki çocukların okul başarıları yönünden aralarında istatistiksel olarak anlamlı farkın bulunması,
- KAIM'ne temellendirilmiş AZDP'na aile ve okul personelinin dahil edilmemesi,
- KAIM'ne temellendirilmiş AZDP'nın zorbalık davranışına etkisinin Covid-19 Pandemisi tedbirleri kapsamında çocukların okula devam etmemesi sebebiyle ölçülememesi,
- KAIM'ne temellendirilmiş AZDP'nın değerlendirilmesinin sadece çocukların beyanlarına dayandırılması şeklinde sıralanabilir.

4.BULGULAR

Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın etkinliğinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan araştırmanın bulguları 2 bölümde incelenmiştir. İlk bölüm, müdahale ve kontrol grubunda yer alan çocukların Sosyodemografik Bilgi Formu'ndaki tanımlayıcı veriler açısından dağılımlarının benzer olup olmadığına yönelik bulguları içermektedir. İkinci bölüm ise araştırmanın hipotezleri kapsamında bağımlı değişkenlere (Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği, Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği, Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu puan ortalamaları) yönelik bulguları içermektedir.

4.1.Müdahale ve Kontrol Grubundaki Çocukların ve Ebeveynlerinin Özellikleri ile Çocukların Anne, Baba, Arkadaş, Öğretmen İlişkilerine Yönelik Tanımlayıcı Bulgular

Bu bölümde tanımlayıcı veriler çocuklar ve ebeveynleri için ayrı olacak şekilde ele alınmıştır. Bununla birlikte, bu başlıkta çocukların anne, baba, arkadaş ve öğretmen ilişki özelliklerine de yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Çocukların tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı ve gruplar arası karşılaştırılması.

Özellikler	Müdahale Grubu (n=29)		Kontrol Grubu (n=32)		Analiz	
	N	%	n	%	X ² *	P
Yaş						
11	12	41.4	15	46.9	0.19	0.666
12	17	58.6	17	53.1		
Cinsiyet						
Kız	9	31.0	10	31.2	0.01	0.986
Erkek	20	69.0	22	68.8		
Sınıf Düzeyi						
5. sınıf	12	41.4	15	46.9	0.19	0.666
6. sınıf	17	58.6	17	53.1		
Ailedeki Çocuk Sırası						
1	16	55.2	22	68.8	4.63	0.099
2	7	24.1	9	28.1		
3	6	20.7	1	3.1		
Okul Başarısı**						
Çok Düşük	0	0.0	1	3.1	15.87	0.001
Düşük	8	27.6	14	43.8		
Orta	11	37.9	14	43.6		
İyi	10	34.5	0	0.0		
Çok İyi	0	0.0	3	9.4		
Yakın Arkadaş Sayısı						
Yok	5	17.2	6	18.8	2.23	0.328
1-2	16	55.2	22	68.8		
3 ve daha fazla	8	27.6	4	12.5		
Algılanan Sınıf Ortamı**						
Olumsuz, sınıfında birliktelik ve dayanışma yok	29	100	32	100	---	---
Toplam	29	100	32	100		

* Ki-kare testi

** Çocukların kendi ifadeleridir.

Müdahale grubunda bulunan çocukların %58.6'sı, kontrol grubunda yer alan çocukların %53.1'i 12 yaşında, yine müdahale grubunda yer alan çocukların %69'u, kontrol grubunda yer alan çocukların %68.8'i erkektir. Müdahale ve kontrol grubundaki çocukların çoğunluğu 6. sınıfa devam etmekte (sırasıyla; %58.6, %53.1) ve ailesinin ilk çocuğudur (sırasıyla; %55.2, %68.8). Müdahale grubundaki çocukların %37.7'si, kontrol grubundaki çocukların %46.6'sı okul başarısını orta olarak tanımlamakta ve yine müdahale grubundaki çocukların %55.2'si, kontrol grubunda yer alan çocukların %68.8'i 1-2 yakın arkadaşı olduğunu belirtmiştir. Her iki gruptaki çocukların tamamı (%100) sınıf ortamlarını “olumsuz, sınıfında birliktelik ve dayanışma yok” şeklinde algılamaktadır. Okul başarısı ile müdahale ve kontrol grubu arasında anlamlı fark varken ($p<0.05$), yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, ailedeki çocuk sırası, yakın arkadaş sayısı, algılanan sınıf ortamı değişkenlerinde müdahale ve kontrol grubu arasında anlamlı fark belirlenmemiştir ($p>0.05$) (Bkz. Tablo 4.1).

Tablo 4.2. Çocukların ebeveynlerinin tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımı ve gruplar arası karşılaştırılması.

Özellikler	Müdahale Grubu (n=29)		Kontrol Grubu (n=32)		Analiz	
	n	%	n	%	X ^{2*}	p
Aile Şekli						
Ana-baba bir arada / öz	24	82.8	26	81.2	0.94	0.627
Ana-baba bir arada / üvey	0	0.0	1	3.1		
Ana-baba ayrı	5	17.2	5	15.6		
Anne Eğitim Düzeyi						
İlköğretim	6	20.7	4	12.5	1.50	0.471
Lise	12	41.4	18	56.2		
Lisans ve üstü	11	37.9	10	31.2		
Baba Eğitim Düzeyi						
İlköğretim	6	20.7	5	15.6	1.35	0.510
Lise	12	41.4	18	56.2		
Lisans ve üstü	11	37.9	9	28.1		
Anne Çalışma Durumu						
Çalışıyor	20	69.0	22	68.8	0.99	0.602
Çalışmıyor	9	31.0	10	31.2		
Baba Çalışma Durumu						
Çalışıyor	27	93.1	30	93.8	1.35	0.510
Çalışmıyor	1	3.4	2	6.2		
Vefat	1	3.4	0	0.0		
Aile Gelir Düzeyi**						
Gelir giderden az	8	27.6	9	28.1	2.19	0.335
Gelir gidere denk	10	34.5	16	50.0		
Gelir giderden fazla	11	37.9	7	21.9		
Çocuk sayısı						
1	9	31.0	12	37.5	0.72	0.697
2	12	41.4	14	43.8		
3 ve üstü	8	27.6	6	18.8		
Toplam	29	100	32	100		

* Ki-kare testi

** Çocuk ve ebeveynin kendi ifadesidir.

Müdahale grubunda yer alan çocukların %82,8'i, kontrol grubunda yer alan çocukların %81,2'si öz anne babaları ile birlikte yaşamakta ve her iki grupta da anne ve babalar sıklıkla lise düzeyi eğitime sahiptir (sırasıyla; %41.4, %56.2; %41.4, %56.2). Müdahale grubunda yer alan çocukların annelerinin %69'u, kontrol grubunda yer alan çocukların annelerinin %68.8'i çalışmamaktadır. Her iki grupta yer alan çocukların babalarının çoğunluğu çalışmaktadır (Sırasıyla; %93.1, %93.8). Müdahale grubunda yer alan çocukların ailelerinin %37.6'sının aile gelir düzeylerini "gelir giderden fazla", kontrol grubunda yer alan çocukların %50'sinin ailelerinin gelir düzeyi "gelir gidere denk" olarak ifade edilmiştir. Her iki grupta da ebeveynler sıklıkla iki çocuğa sahiptir (Sırasıyla; %41.4, %43.8). Müdahale ve kontrol grubu çocukların aile durumu, anne ve baba eğitim durumu, çalışma durumu, eğitim durumu, aile gelir düzeyi, çocuk sayıları değişkenleri için müdahale ve kontrol grubu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0.05$). Gruplar ebeveynlerin tanımlayıcı özellikleri bakımından homojen dağılım göstermektedir (Bkz. Tablo 4.2).

Tablo 4.3. Çocukların anne, baba, arkadaş ve öğretmen ilişki özelliklerine göre dağılımı ve gruplar arası karşılaştırılması.

Özellikler	Müdahale Grubu (n=29)		Kontrol Grubu (n=32)		Analiz	
	N	%	n	%	X ^{2*}	p
Anne İle İlişki**						
Çok Kötü	1	3.4	0	0.0	7.26	0.123
Kötü	4	13.8	9	28.1		
Orta	12	41.4	17	53.1		
İyi	8	27.6	2	6.2		
Çok İyi	4	13.8	4	12.5		
Baba İle İlişki**						
Çok Kötü	1	3.6	1	3.1	7.48	0.113
Kötü	6	21.4	12	37.5		
Orta	12	42.9	16	50.0		
İyi	5	17.9	0	0.0		
Çok İyi	4	14.3	3	9.4		
Arkadaş/Arkadaşlar İle İlişki**						
Çok Kötü	3	10.3	0	0.0	9.61	0.649
Kötü	6	20.7	11	34.4		
Orta	10	34.5	15	46.9		
İyi	8	27.6	2	6.2		
Çok İyi	2	6.9	4	12.5		
Öğretmen/Öğretmenler İle İlişki**						
Çok Kötü	0	0.0	0	0.0	8.81	0.321
Kötü	8	27.6	10	31.2		
Orta	15	51.7	20	62.5		
İyi	6	20.7	0	0.0		
Çok İyi	0	0.0	2	6.2		
Toplam	29	100	29	100		

* Ki-kare testi

** Çocukların kendi ifadeleridir.

Müdahale grubunda yer alan çocukların %41,4'ü, kontrol grubunda yer alan çocukların %53,1'i annesi ile ilişkisini “orta” olarak değerlendirmiştir. Baba ile ilişkisini her iki gruptaki çocukların çoğunluğu “orta” olarak bildirmişken müdahale grubunda yer alan 6, kontrol grubunda yer alan 12 çocuk “kötü” olarak değerlendirmiştir. Müdahale grubunda yer alan 2 çocuk, kontrol grubunda yer alan 4 çocuk arkadaş ilişkilerini “çok iyi” şeklinde değerlendirmekte (sırasıyla; %6.9, %12.5) ve her iki grupta yer alan çocukların öğretmen ile ilişkilerini “orta” olarak bildirdiği görülmektedir. Müdahale ve kontrol grubu; çocukların anne, baba, arkadaş ve öğretmen ilişkileri bakımından homojen dağılım göstermektedir (Bkz. Tablo 4.3.).

4.2.Müdahale ve Kontrol Grubundaki Çocukların Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği, Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği, Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu Puan Ortalamalarına Yönelik Bulgular

Bu bölümde müdahale ve kontrol grubunda bulunan çocukların Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği, Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği, Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu pre-test ve post-test puan ortalamaları gruplar arası ve grup içi karşılaştırmalarına yer verilmiştir.

Tablo 4.4. Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği puanlarının grup içi ve gruplar arası karşılaştırılması.

ÇİZİBÖ* Puanı	Müdahale Grubu (n=29)		Kontrol Grubu (n=32)		Analiz**	
	Ort.±SS	Median (Min-Max)	Ort.±SS	Median (Min-Max)	U	p
Pre-test	57.62 ± 10.04	58 (34 - 78)	60.12 ± 7.88	60 (44 - 83)	399.5	0.351
Post-test	31.27 ± 6.01	31 (22 - 45)	60.97 ± 8.40	61 (43 - 88)	1	0.001
Fark (pre-test – post-test)	26.44 ± 9.86	24 (2 - 46)	-0.84 ± 7.36	0 (-16 - 14)	15	0.001
Analiz***	Z = 4.71; p=0.001		Z = 0.62; p = 0.533			

* Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği

** Kontrol grubuna yönelik ÇİZİBÖ için pre-test K-S=302, p=0.001; post-test K-S=213, p=0.001'dir. ÇİZİBÖ puan ortalaması kontrol grubunda normal dağılım göstermediği için Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

*** Wilcoxon test

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı öncesi pre-test Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği (ÇİZİBÖ) puan ortalaması müdahale grubunda yer alan çocuklarda 57.62 ± 10.04 , kontrol grubunda yer alan çocuklarda 60.12 ± 7.88 olarak belirlenmiş ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U = 399.5$; $p = 0.351$). Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı sonrası post-test ÇİZİBÖ puan ortalaması müdahale grubunda 31.27 ± 6.01 , kontrol grubunda 60.97 ± 8.40 olarak belirlenmiş ve aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($U=1$; $p=0.001$) (Bkz. Tablo 4.4).

Müdahale grubunda yer alan çocukların ÇİZİBÖ puan ortalaması danışmanlık programı sonrasında azalmış (26.44 ± 9.86) ve danışmanlık öncesi ve sonrası arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmiştir ($Z=4.71$, $p=0.001$). Kontrol grubunda yer alan çocukların pre-test ve post-test ÇİZİBÖ puan ortalamasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmemiştir ($Z=0.62$; $p=0.533$) (Bkz. Tablo 4.4). Bu bulgular sonucunda $H_{1.1}$ alt hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4.5. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği puanlarının grup içi ve gruplar arası karşılaştırılması.

ÇEİEÖ* Puanı	Müdahale Grubu (n=29)		Kontrol Grubu (n=32)		Analiz**	
	Ort.±SS	Median (Min-Max)	Ort.±SS	Median (Min-Max)	U	p
Pre-test	5.65 ± 2.96	6 (1 - 10)	5.50 ± 2.96	5.5 (0 - 10)	446.5	0.797
Post-test	13.14 ± 3.63	14 (1 - 17)	4.38 ± 2.17	4.5 (0 - 18)	30	0.001
Fark (pre-test – post-test)	-7.48 ± 2.37	-8 (-11 - 0)	1.13 ± 1.21	1 (0 - 3)	7	0.001
Analiz ***	Z = 4.65; p = 0.001		Z = 3.78; p = 0.001			

* Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği

** Kontrol grubuna yönelik ÇEİEÖ için pre-test K-S=305, p=0.001; post-test K-S=209, p=0.001'dir. Kontrol grubunda ÇEİEÖ puan ortalaması normal dağılım göstermediği için Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

*** Wilcoxon testi

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı öncesi pre-test Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği (ÇEİEÖ) puan ortalaması müdahale grubunda yer alan çocuklarda 5.65 ± 2.96 , kontrol grubunda yer alan çocuklarda 5.50 ± 2.96 olarak belirlenmiş ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U=446.5$; $p=0.797$). Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı sonrası pos-test ÇEİEÖ puan ortalaması müdahale grubunda 13.14 ± 3.63 , kontrol grubunda 4.38 ± 2.17 olarak belirlenmiş ve aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($U=30$; $p=0.001$) (Bkz. Tablo 4.5).

Müdahale grubunda yer alan çocukların ÇEİEÖ puan ortalaması danışmanlık programı sonrasında artmış (7.48 ± 2.37) ve danışmanlık öncesi ve sonrası arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmiştir ($Z=4.65$; $p=0.001$). Kontrol grubunda yer alan çocukların pre-test ve post-test ÇEİEÖ puan ortalamasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmiştir ($Z=3.78$; $p=0.001$) (Bkz. Tablo 4.5). Bu bulgular sonucunda $H_{1,2}$ alt hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4.6. Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu puanlarının grup içi ve gruplar arası karşılaştırılması.

AİÖDF*	Müdahale Grubu (n=29)		Kontrol Grubu (n=32)		Analiz**	
	Ort.±SS	Median (Min-Max)	Ort.±SS	Median (Min-Max)	U	P
ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİ						
Arkadaşlık İlişkisinde Öz Bildirime Dayalı Mutluluk Düzeyi						
Pre-test	5 ± 2.49	5 (0-9)	4.37 ± 2.23	4.5 (0-8)	398.5	0.340
Post-test	5.59 ± 2.47	6 (0-9)	4.09 ± 1.89	4.5 (0-8)	294.5	0.013
Analiz**	Z=2.99; p=0.003		Z=1.89; p=0.059			
Mutlu Arkadaşlık İçin Örnek Davranış Bilgi Düzeyi						
Pre-test	1.93 ± 1.56	2 (0-4)	2.06 ± 1.64	2 (0-4)	443	0.747
Post-test	6.48 ± 2.11	6 (2-10)	2.06 ± 1.64	2 (0-4)	55	0.001
Analiz**	Z = 4.60; p=0.001		Z = 0.00; p=1.00			
ÖFKE KONTROLÜ						
Öfke Belirtilerini Anlama Düzeyi						
Pre-test	1.10 ± 1.06	0 (0-4)	1.12 ± 1.13	2 (0-4)	451.5	0.838
Post-test	5.51 ± 1.15	6 (4-6)	1.12 ± 1.13	2 (0-4)	4.5	0.001
Analiz**	Z = 2,99; p = 0,003		Z = 1,89; p = 0,059			
Öfke Kontrolü Bilgi Düzeyi						
Pre-test	0.62 ± 1.42	0 (0-6)	0.56 ± 0.91	0 (0-2)	438.5	0.623
Post-test	4.62 ± 2.08	4 (0-10)	0.56 ± 0.91	0 (0-2)	50	0.001
Analiz**	Z = 4,65; p=0,001		Z = 0.00; p=1.00			
Öfke Kontrolü Düzeyi						
Pre-test	4.38 ± 2.61	4 (0-10)	4.56 ± 1.72	5 (1-8)	438.5	0.710
Post-test	5.82 ± 2.07	6 (1-10)	4.31 ± 1.45	5 (1-6)	266	0.004
Analiz**	Z = 4.29; p=0.001		Z = 1.84; p=0.066			
TOPLAM						
Pre-test	13.03 ± 6.41	14 (2-23)	12.69 ± 5.51	12.5 (2-24)	449	0.834
Post-test	28.03 ± 6.80	30 (15-42)	12.15 ± 4.73	12.5 (2-21)	21.5	0.001
Fark (pre-test – post-test)	-15.00 ± 3.86	-15 (-21-(-4))	0.53 ± 1.41	0 (0-5)	0	0.001
Analiz***	Z = 4.71; p=0.001		Z = 2.03; p=0.042			

* Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu ** Mann-Whitney U testi *** Wilcoxon testi

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı öncesi pre-test Arkadaşlık İlişkilerindeki Öz Bildirime Dayalı Mutluluk Düzeyi puan ortalaması müdahale grubunda yer alan çocuklar için 10 üzerinden 5 ± 2.49 (min: 0-max: 9), kontrol grubunda yer alan çocuklar için 4.37 ± 2.23 (min: 0 – max: 8) olarak puanlamıştır ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U = 398.5$; $p=0.340$). Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı sonrası post-test Arkadaşlık İlişkilerindeki Öz Bildirime Dayalı Mutluluk Düzeyi puan ortalaması müdahale grubunda artarak 10 üzerinden 5.59 ± 2.47 (min: 0-max: 9) olmuş, kontrol grubunda ise herhangi bir değişiklik olmamıştır. Müdahale ve kontrol grubunda danışmanlık programı sonrası post-test Arkadaşlık İlişkilerindeki Öz Bildirime Dayalı Mutluluk Düzeyi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmiştir ($U = 294.5$; $p = 0.013$). Müdahale grubunda yer alan çocukların danışmanlık programı sonrasında öncesine göre Arkadaşlık İlişkilerindeki Öz Bildirime Dayalı Mutluluk Düzeyi puan ortalaması artışı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($Z = 2.99$; $p = 0.003$).

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı öncesi pre-test Mutlu Arkadaşlık İçin Örnek Davranış Bilgi Düzeyi puan ortalaması müdahale grubunda yer alan çocuklar için 10 üzerinden 1.93 ± 1.56 ve kontrol grubunda yer alan çocuklar için 2.06 ± 1.64 (min: 0 – max: 4) olarak belirlenmiştir ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U = 443$; $p = 0.747$). Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı sonrası post-test Mutlu Arkadaşlık İçin Örnek Davranış Bilgi Düzeyi puan ortalaması müdahale grubunda artarak 10 üzerinden 6.48 ± 2.11 (min: 0-max: 10) olarak belirlenmiş, kontrol grubunda ise herhangi bir değişiklik olmamıştır. Müdahale ve kontrol grubunda danışmanlık programı sonrası post-test Mutlu Arkadaşlık İçin Örnek Davranış Bilgi Düzeyi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmiştir ($U = 55$; $p = 0.001$). Müdahale grubunda yer alan çocukların danışmanlık programı sonrasında öncesine göre Mutlu Arkadaşlık İçin Örnek Davranış Bilgi Düzeyi puan ortalaması artışı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($Z = 4.60$; $p = 0.001$) (Bkz. Tablo 4.6).

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı öncesi pre-test Öfke Belirtilerini Anlama Düzeyi puan ortalaması müdahale grubunda yer alan çocuklar için 10 üzerinden 1.10 ± 1.06 (min: 0- max: 4), kontrol grubunda yer alan çocuklar için 1.12 ± 1.13 (min: 0 – max: 4) olarak belirlenmiştir ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U = 451.5$; $p = 0.340$). Akran Zorbalığı Danışmanlık

Programı sonrası post-test Öfke Belirtilerini Anlama Düzeyi puan ortalaması müdahale grubunda artarak 10 üzerinden 5.51 ± 1.15 (min: 4-max: 6) olmuş, kontrol grubunda ise herhangi bir değişiklik olmamıştır. Müdahale ve kontrol grubunda danışmanlık programı sonrası post-test Öfke Belirtilerini Anlama puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmiştir ($U = 4.5$; $p = 0.001$). Müdahale grubunda yer alan çocukların danışmanlık programı sonrasında öncesine göre Öfke Belirtilerini Anlama Düzeyi puan ortalaması artışı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($Z = 2.99$; $p = 0.003$) (Tablo 4.6).

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı öncesi pre-test Öfke Kontrolü Bilgi Düzeyi puan ortalaması müdahale grubunda yer alan çocuklar için 10 üzerinden 0.62 ± 1.42 (min: 2 – max: 6), kontrol grubunda yer alan çocuklar için 0.56 ± 0.91 (min: 0 – max: 2) olarak belirlenmiştir ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U = 438.5$; $p = 0.623$). Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı sonrası post-test Öfke Kontrolü Bilgi Düzeyi puan ortalaması müdahale grubunda artarak 10 üzerinden ortalama 4.62 ± 2.08 (min: 0-max: 10) olmuş, kontrol grubunda ise herhangi bir değişiklik olmamıştır. Müdahale ve kontrol grubunda danışmanlık programı sonrası post-test Öfke Belirtilerini Anlama Düzeyi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmiştir ($U = 50$; $p = 0.001$). Müdahale grubunda yer alan çocukların danışmanlık programı sonrasında öncesine göre Öfke Belirtilerini Anlama Düzeyi puan ortalaması artışı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($Z = 4.65$; $p = 0.001$) (Bkz. Tablo 4.6).

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı öncesi pre-test Öfke Kontrolü Düzeyi puan ortalaması müdahale grubunda yer alan çocuklar 10 üzerinden ortalama 4.38 ± 2.61 (min: 0-max: 10), kontrol grubunda yer alan çocuklar ise 4.56 ± 1.72 (min: 1-max: 8) olarak puanlamıştır ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U = 438.5$; $p = 0.710$). Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı sonrası post-test Öfke Kontrolü Düzeyi puan ortalaması müdahale grubunda artarak 10 üzerinden 5.82 ± 2.07 (min:1- max: 10) olmuş, kontrol grubunda ise herhangi bir değişiklik olmamıştır. Müdahale ve kontrol grubunda danışmanlık programı sonrası post-test Öfke Kontrolü Düzeyi puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmiştir ($U = 266$; $p = 0.004$). Müdahale grubunda yer alan çocukların danışmanlık programı sonrasında öncesine göre Öfke Kontrolü Düzeyi puan

ortalaması artışı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($Z = 2.29$; $p = 0.001$) (Bkz. Tablo 4.6).

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı öncesi pre-test Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu (AİÖKDF) toplam puan ortalamaları müdahale grubunda yer alan çocuklar için 50 üzerinden 13.03 (min: 2-max: 23), kontrol grubundaki çocuklarda için 12.69 ± 5.51 (min: 2-max: 24) olarak belirlenmiştir ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U = 449$; $p = 0.834$). Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı sonrası post-test AİÖKDF toplam puan ortalaması müdahale grubunda artarak 50 üzerinden ortalama 28.03 ± 6.80 (min: 15-max: 42) olmuş, kontrol grubunda ise herhangi bir değişiklik olmamıştır. Müdahale ve kontrol grubunda post-test AİÖKDF toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmiştir ($U = 21.5$; $p = 0.001$). Müdahale grubunda yer alan çocukların danışmanlık programı sonrasında öncesine göre AİÖKDF toplam puan artışı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($Z = 4.71$; $p = 0.001$) (Bkz. Tablo 4.6). Bu bulgular sonucunda $H_{1.3}$ alt hipotezi kabul edilmiştir.

5.TARTIŞMA

Okul çağı çocuklarında arkadaşlık ilişkileri gelişimsel dönemin merkezinde yer almaktadır. Özellikle ortaokul 5. ve 6. sınıf çocuklarında akran zorbalığı görülme oranları artmaktadır. Ortaokula geçiş sürecinde olan ve ergenlik öncesi dönemi yaşayan bu çocukların zorbalık ile mücadele konusunda desteklenmesi önerilmektedir. Literatürde, zorbalığa uğrayan çocuklara yönelik destek programları mevcuttur. Ancak 11-12 yaş döneminde yer alan zorba çocuklara yönelik olarak uygulanan önleme ve müdahale programına rastlanılmamıştır. Zorbalık yapan 11-12 yaş çocuklara Kişiler Arası İlişkiler Modeli (KAİM) temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı (AZDP)'nin alandaki eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

KAİM'ne temellendirilmiş AZDP'nin etkinliğinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın bulguları araştırma hipotezleri kapsamında 3 başlık altında tartışılmıştır.

1. Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği bulgularının tartışması
2. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği bulgularının tartışması
3. Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu bulgularının tartışması

5.1.Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği Bulgularının Tartışması

Zorbalıkla ilgili bilişsel çarpıtmalar, çocukların ailede ve sosyal çevresinde kurduğu sağlıklı kişiler arası ilişkiler sonucunda hem kendilerine hem de başkalarına karşı geliştirdikleri çeşitli yanlışları içermektedir (5,14,15). Zorbalığı meşrulaştıran ahlaki çarpıtmalar ve bilişsel yanlış yapılanmalar yüksek akran zorbalığı ile ilişkili bulunmuştur (5,27,153). Bu çalışmada, literatürle uyumlu olarak müdahale ve kontrol grubundaki zorba çocukların danışmanlık programı öncesi ÇİZİBÖ puan ortalaması yüksek bulunmuştur ve grubuplar arasında ÇİZİBÖ puan ortalamaları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (Bkz. Tablo 4.4.). Zorbalık yapan çocuklar zorba davranışları normal ve olağan karşılamaktadır.

Okul çağı çocuklarında, akranlar arasındaki zararlı davranışların haksız gerekçeleri ile mücadele edilmesi önerilmektedir. Bu anlamda, çocukların zarar veren ve kabul görmeyen davranışlar konusunda bilgilendirilmeleri, bu davranışların olumsuz sonuçlarını görebilmeleri ve sorumluluğunu almaları sağlanmalıdır (27). Zorbalığın olumsuz etkisine ilişkin farkındalığı artırmayı amaçlayan uygulamalar, çocukların tavırlarını değiştirip zorbalık davranışını daha az kabul etmelerini sağlar ve zorbalık davranışı sergileme olasılıklarını azaltır (153).

Çalışmamızda KAİM'ne temellendirilmiş AZDP sonrasında müdahale grubunda ÇİZİBÖ puanlarında anlamlı düşüş olmuştur ($p<0.05$). KAİM'e temellendirilmiş AZDP'na alınan çocukların zorbalıkla ilgili bilişlerinin olumlu yönde geliştiği ve zorbalığı daha az normal ve olağan karşıladığı belirlenmiştir. Danışmanlık programı sonrasında müdahale ve kontrol grupları ÇİZİBÖ puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p<0.05$) (Bkz. Tablo 4.4.). Sonuç olarak, KAİM'ne temellendirilmiş AZDP kapsamında müdahale grubunda yer alan çocuklara arkadaşlık ilişkilerinde kabul edilmeyen zorbalık davranışlarının olumsuz sonuçlarını farketmek için beyin fırtınası, akran zorbalığı ile ilgili bilgilendirmek için Akran Zorbalığı Demonstrasyonu ve Eğitsel Eşleştirme Oyunu, zorbalığa yönelik yanlış inanışları düzeltmek ve arkadaşlık ilişkilerini geliştirmek için

Örnek Olay Analizi öğretim tekniklerinin kullanılmasının etkili olduğu düşünülmüştür.

Hunt (2007) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, ortaokul çocuklarında zorbalık ve zorba davranışlara yönelik tutum ve inançlar ile ilgili eğitim programının etkinliği değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları eğitim programının zorba davranış gösterme ve zorbalık ile mücadelede tek başına anlamlı bir fark yaratmadığı bildirilmiştir. Zorbalıkla mücadele programlarının çok yönlü geliştirilmesi ve uzun vadede uygulanması gerektiği vurgulanmıştır (153). Bu çalışmanın güçlü yönlerinden biri Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın zorba çocukların zorbalıkla ilişkili 4 farklı bireysel özelliklerine (zayıf empati becerisi, zorbalığa yönelik yanlış bilişsel algılar, zayıf öfke kontrolü, zayıf sosyal ilişkiler) yönelik geliştirilmiş olması ve yedi bireysel görüşme yapılmasıdır.

Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı içerisinde zorbalık ile ilgili doğru bakış açısı kazandırmaya amacıyla uygulanan Beyin Fırtınası, Akran Zorbalığı Eğitimi, Eğitsel Eşleştirme Oyunu ve Örnek Olay Analizi öğretim tekniklerinin zorbalık yapan 11-12 yaş çocuklarda akran zorbalığı biliş düzeylerini arttırmada etkili olduğu görülmektedir. Zorbalık çocukların Beyin Fırtınası ile zorbalığın kendisi ve mağdur çocuk açısından olumsuz sonuçlarını fark ettiği, Akran Zorbalığı Eğitimi ile kabul edilmeyen zorba davranışları ve Eğitsel Eşleştirme Oyunu ile zorba davranışlara alternatif olacak uygun davranışları öğrendiği, Örnek Olay Analizi ile akran zorbalığı ve çözüm yollarına yönelik doğru biliş, tutum ve inanç kazandığı düşünülmüştür.

Zorbalıkla ilişkili inançlarda cinsiyet açısından farklılık olduğu bildirilmiştir (75,154). Erkekler kızlara göre başkalarına zorbalık yapmayı daha eğlenceli bulduklarını, zorbalığa tanıklık ederken daha fazla heyecan duyduklarını, mağdur için üzülme ve yardım etme olasılıklarının daha düşük olduğunu belirtmektedirler (75). Geleneksel kadın rolüyle tutarlı olarak, kızların zorbalık sürecinde olumlu toplumsal davranışlarla ilişkili rollerde erkeklerden daha fazla yer aldıkları belirlenmiştir (154).

Bu çalışmada, cinsiyet açısından müdahale ve kontrol grubunda yer alan zorba çocukların çoğunluğunun erkek olduğu belirlenmiştir (Bkz. Tablo 4.1.). Bu bulgular çerçevesinde, erkek çocukların daha fazla akran zorbalığı yaptığı ancak akran zorbalığı yapan çocuklarda zorbalıkla ilgili biliş, tutum ve inançlar bakımından cinsiyetler arasında fark olmadığı söylenebilir.

Bu çalışmada, müdahale grubunda yer alan çocuklarda ÇİZİBÖ puan ortalamasının danışmanlık programı sonrası kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir düşüş göstermesi (Bkz. Tablo 4.4.) dikkate alındığında $H_{1.1}$ hipotezi kabul edilmiştir.

5.2.Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Bulgularının Tartışması

Literatürde, düşük empati becerisinin zorbalık davranışı ile ilgili olduğu ve zorbalık davranışını yükselttiği bildirilmektedir (11,,16-18,20,27,43). Ayrıca, bilişsel ve duygusal empati ile zorbalık davranışı arasında da olumsuz bir ilişki bulunmuştur (42). Okul çağı döneminde de empati becerisi düşük çocukların zorbalık puanı yüksek bulunmuştur (11). Ancak, empati becerisinin akran zorbalığını tek başına açıklamak için yeterli bir kriter olmadığı da bildirilmektedir (89). Bu çalışmada, literatür ile uyumlu olarak müdahale ve kontrol grubundaki zorba çocukların danışmanlık programı öncesi ÇEİEÖ puan ortalaması düşük bulunmuştur ve gruplar arasında ÇEİEÖ puan ortalamaları bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (Bkz. Tablo 4.5.). Bu durum, zorbalık yapan çocukların empati becerilerinin zayıf olduğunu göstermektedir.

Empati olumlu kişiler arası ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir beceridir (155). Empati çocuklar arasında akran zorbalığı gibi çeşitli şiddet türlerinin azalmasına katkı sağlamaktadır (69). Sağlıklı bireyler başkalarında gördükleri acıyı algılamakta ve bunu kurallardan veya sosyal geleneklerden bağımsız olarak caydırıcı bulmaktadırlar. Ama empati becerisi zayıf çocuklarda bu mekanizma doğru çalışmamakta ve zorba davranışlara yatkınlık görülmektedir. Empati becerisinin geliştirilmesi ile zorbalık davranışları dolaylı olarak azaltabilmektedir (27). Bu nedenle, okullarda akran zorbalığını önlemeye yönelik yapılan çalışmalarda empati

eğilimlerin de verilmesi önerilmektedir (89,156). Bu çalışmada, KAİM’ne temellendirilmiş AZDP kapsamında müdahale grubunda yer alan çocuklara empati becerisini geliştirmek amacıyla Beyin Fırtınası, Empati Demonstrasyonu, Beyaz Kağıt Etkinliği ve Eğitsel Duygu Bulması Oyunu öğretim teknikleri kullanılmıştır.

Danışmanlık programı sonrasında müdahale grubunda ÇEİÖÖ puanlarında anlamlı artış olmuştur ($p<0.05$). Danışmanlık programı sonrasında müdahale ve kontrol grupları ÇEİÖÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p<0.05$) (Bkz. Tablo 4.5.). KAİM’e temellendirilmiş AZDP’na alınan çocukların empati becerilerinin geliştiği belirlenmiştir. Bu bulgular benzer çalışma sonuçları ile uyumludur. Şahin’in (2012) zorbalık yapan 38 altıncı sınıf öğrencisi ile yaptığı bir araştırmada, empati eğitiminin empati becerisi ve zorbalık davranışlarına etkisi incelenmiştir. Empati eğitiminin, müdahale grubundaki öğrencilerin zorbalık davranışlarını kontrol grubundaki öğrencilere göre önemli ölçüde azalttığı ve müdahale grubundaki öğrencilerin empatik beceri düzeylerini kontrol grubundaki öğrencilere göre önemli ölçüde arttırdığı ortaya koyulmuştur (41).

KAİM’e temellendirilmiş AZDP çerçevesinde empati becerisini geliştirmek amacıyla Beyin Fırtınası, Empati Demonstrasyonu, Beyaz Kağıt Etkinliği ve Eğitsel Duygu Bulması Oyunu öğretim tekniklerinin zorbalık yapan 11-12 yaş 5. çocuklarda etkin olduğu gösterilmiştir. Zorba çocukların Beyin Fırtınası ve Empati Eğitimi ile kendini mağdur çocuğun yerine koyarak zorbalığın olumsuz sonuçlarını farkettiği, Beyaz Kağıt Etkinliği ile zorba davranışların gözle görülmeyen etkilerini farkettiği, Eğitsel Duygu Bulması Oyunu ile zorba ve mağdur çocukların duygu durumlarını daha iyi anladığı düşünülmüştür.

Lucaz ve ark.’nın yaptığı (2018) bir araştırmada, empati becerisi yüksek ve sınıf içinde sevilen çocukların akran zorbalığı ile mücadele ettikleri belirlenmiştir (18). Mağduru savunmak için hem empatik olmanın hem de grup içinde iyi bir sosyal statüye sahip olmanın önemi vurgulanmaktadır (18,43). Fredick ve arkadaşları (2020) beşinci sınıf çocuklarında, empati becerisinin zorbalık olaylarını fark etmek, müdahale etme sorumluluğunu kabul etmek, nasıl müdahale edileceğini bilmek ve müdahale etmek ile ilişkili olduğunu göstermiştir (155). Zorbalıkla mücadele

programlarının etkili olabilmeleri için hem çocukların başkalarının endişelerini paylaşma becerilerini geliştirecek empati eğitimi hem de başkalarının refahını koruma sorumluluğunu teşvik edecek grup dinamikleri müdahalelerini içermesi önerilmektedir (18). Derman (2011), ortaokula devam eden 10-11 yaş çocuklarda saldırgan davranışları azalmak için empati eğitimi verilmesini önermektedir. Bu eğitim programlarının özellikle saldırgan çocuklara ilgi ve destek gösterilerek uygulanmasının olumlu etkisi olduğu, bireysel uygulamalar yapılması ve olumlu davranışların pekiştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (156). Van'ın (2019), sosyal becerilerin geliştirilmesine odaklanan, ön yargıları ortadan kaldıran, yargılayıcı olmayan ve işbirliği içinde gerçekleştirilen öğrenmenin öğrencilerde empatinin gelişimini desteklediği ve dolayısıyla zorbalığı azaltan olumlu akran ilişkilerini teşvik ettiğini bildirmiştir (157).

Bu çalışmanın güçlü yönlerinden biri Kişiler Arası İlişkiler Modeli çerçevesinde hemşirenin yargılayıcı olmayan, destekleyici, güvene, işbirliğine dayalı terapötik iletişim kurması ve Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nda zorba çocukların empati becerileri ile birlikte arkadaşlık ilişkilerindeki sosyal becerilerini de geliştirmeye yönelik uygulamaların olmasıdır. Danışmanlık programı ile arkadaş grubu içinde etkili olan bu çocukların empati becerilerinin gelişmesinin akran zorbalığı ile mücadele etmelerine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Covid-19 nedeni ile görüşmelerin ağırlıklı olarak online yapılması hemşire-çocuk iletişimde bazı sorunların yaşanmasına (bilgisayarın şarjının bitmesi veya telefonun ısınması nedeniyle iletişimin geçici olarak kopması, ekran paylaşımı sırasında hemşire ve çocuğun görüntülerinin küçülmesi, göz iletişiminin yüz yüze yapılamaması gibi) neden olmuştur. Buna karşın, online görüşmeler sırasında çocuğun kendi evinde, odasında ve sandalyesinde olması çocuğun daha rahat iletişim kurmasına katkı sağlamıştır. Yine, online görüşmenin çocuğun ders veya oyun saatine göre gün içinde öne ya da ileriye çekilebilme esnekliğinin olması çocuğun görüşme için hazır bulunuşluğunu ve dikkatini toplamasını kolaylaştırmıştır.

KAİM'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı çerçevesinde empati becerisini geliştirmeye yönelik içeriğin ve kullanılan öğretim tekniklerinin 11-12 yaş çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınarak oluşturulmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle, soyut bir kavram olan

empatinin somut örnekler ile (Beyaz Kağıt Etkinliği, Duygu Bulmacası Oyunu gibi) anlatılmasının çocukların anlamalarını kolaylaştırıcı bir faktördür. Çocukların empati becerilerinin geliştirilmesinde; öğretim tekniklerinin öz farkındalık oluşturmaya, kritik düşünmeye yönelik seçilmesinin ve her çocuk ile bire bir görüşme yapılmasının etkili olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, müdahale grubunda yer alan çocuklarda ÇEİEÖ puan ortalamasının danışmanlık programı sonrası kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir artış göstermesi (Bkz. Tablo 4.5.) dikkate alındığında $H_{1.2}$ hipotezi kabul edilmiştir.

5.3.Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu Bulgularının Tartışması

Mutluluk kavramı ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Aristo mutluluğu insanların arayışta olduğu bir kavram olarak görmekte, Platon mutluluğa erdemli davranarak ulaşılabileceğini söylemekte ve Sokrates insanın varlığının nihai amacının mutluluk olduğunu ifade etmektedir (159). Mutluluk okul çağı çocuklarının temel duygularından biridir. Okul çağı çocuklarında akademik ve sosyal hayatın merkezinde arkadaş ilişkileri yer almaktadır. Arkadaşlık ilişkilerinde mutlu olmak 10-12 yaş çocuklar açısından oldukça önemlidir (151).

Yapılan bazı çalışma sonuçlarında zorbalık davranışı ile çocukların mutluluğu arasında ilişki gözlenmiştir (150,159). Dilmaç ve Özkan tarafından (2019) ergenler ile yapılan bir araştırmada, siber zorbalık davranışlarında bulunan çocukların öznel mutluluğunda azalma görülmüştür (159). Hırvatistan'da ortaokul öğrencileri ile yapılan bir araştırmada, başkalarına zorbalık yaptığını bildirmeyen çocuklarla karşılaştırıldığında zorba çocuklar 'üzgün, mutsuz ve umutsuz hissettiğini' bildirmişlerdir (150). Bu çalışmada, benzer olarak zorbalık yapan müdahale ve kontrol grubunda yer alan çocuklarda danışmanlık öncesi Arkadaşlık İlişkilerindeki Öz Bildirime Dayalı Mutluluk Düzeyleri ve Mutlu Arkadaşlık İçin Örnek Davranış Bilgisi puan ortalamasının yüksek olmaması dikkat çekmektedir (Bkz. Tablo 4.6.).

Olumlu sınıf ortamı, çocukları mutlu etmekte ve psikolojik olarak iyi hissettirmektedir. Bu nedenle sınıf ortamı çocukların başarısı, psikolojik iyi oluşları, sosyalleşmeleri ve birbirleriyle iyi geçinmeleri açısından önemli bir faktördür. Sınıf ortamının olumsuz algılanması, zorbalık davranışının artmasına neden olabilir (160). Ortaokula devam eden 9-13 yaş çocuklar ile yapılan bir araştırmada, çocuklar arasında birlik ve dayanışmanın olmadığı olumsuz sınıf ortamlarındaki yüksek ahlaki kopuşun zorbalıkla mücadelede olumsuz etkisinin olduğu bildirilmiştir (161). Bu çalışmada, müdahale ve kontrol grubunda yer alan tüm çocukların sınıf ortamını ‘Olumsuz, birlik ve beraberlik yok.’ şekilde algılaması (Bkz. Tablo 4.1.) akran zorbalığında sınıf ortamının ve okul ikliminin önemini ortaya koyarak literatür bilgilerini desteklemektedir. Çocukların arkadaşları ile ilişkilerinde düşük ve ortalama bir mutluluk düzeyi bildirmeleri sınıf ortamını olumsuz algılamaları ile ilişkili olabilir.

Literatürde, okul ortamında ortak ahlaki değerleri (eşitlik, saygı, hak, yardımlaşma gibi) paylaşmanın olumlu sınıf ortamının oluşturulmasında dolayısıyla akran zorbalığı ile mücadelede önemli olduğu vurgulanmaktadır (150,152,161). Yaban (2013), zorba çocuklara yönelik zorba davranışlar ile ilgili çocuk merkezli analitik yaklaşımları destekleyen programların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (21). Zorba çocuklara genel önleme programları dışında bireysel düzeyde uygulamalar yapılması önerilmektedir (21). Bu programların, kişiler arası çatışmaları barışçıl yollarla çözmeden sosyal becerileri geliştirmeye, öfke kontrolü sağlamadan psikolojik olarak desteklemeye kadar geniş bir yelpazede ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (149).

Bu çalışmada, müdahale grubundaki çocuklara mutlu arkadaşlık ilişkileri ve kişiler arası ilişkilerde ortak değerler (saygı, eşitlik gibi) geliştirebilmeleri, akran zorbalığına yönelik çözümçül bakış açısı kazanabilmeleri ve arkadaşlık ilişkilerinde alternatif örnek davranışlar öğrenmeleri amacıyla Eğitsel Eşleştirme Oyunu ve Örnek Olay Analizi öğretim teknikleri kullanılarak danışmanlık yapılmıştır. Örnek olaylar çocukların yaş dönem özelliklerine uygun olarak oluşturulmuş olup analitik düşünmelerini sağlayacak şekilde analiz edilmiştir. Literatürde bu öneriler

doğrultusunda zorba çocuklar için tasarlanmış ve etkinliği değerlendirilmiş bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma, zorba çocuklar için geliştirilmiş kapsamlı uygulamalar bakımından önemlidir.

Bu çalışmada, müdahale grubunda yer alan çocuklarda Arkadaşlık İlişkilerindeki Öz Bildirime Dayalı Mutluluk Düzeyleri ve Mutlu Arkadaşlık İçin Örnek Davranış Bilgisi puan ortalamalarının danışmanlık sonrasında danışmanlık öncesine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yükseldiği belirlenmiştir (Bkz. Tablo 4.6.).

KAİM'ne temellendirilmiş AZDP'nın müdahale grubunda yer alan çocukların arkadaşlık ilişkilerini iyileştirerek daha mutlu olmalarına katkı sağladığı görülmüştür. Bu anlamda, hemşirenin Kişiler Arası İlişkiler Modeli kapsamında danışman, vekil, eğitici, lider rolleri ile çocuğa yargılamayan, örnek davranışlar açısından cesaret veren ve mutlu arkadaşlık için umutlandıran yaklaşımının etkili olduğu düşünülmüştür. Ek olarak, görüşmelerin bireysel yapılmasının ve seçilen öğretim tekniklerinin çocuğun analitik düşünmesini desteklemesinin danışmanlık programının hedeflerine ulaşılmasında etkili olduğu söylenebilir.

Çoğu yetişkin öfkeyle başa çıkmak için gerekli olan duygusal anlayış ve başa çıkma becerileri ile donatılmışken, çocuklar ve ergenler öfke duygularını ve diğer duyguları yeterince anlama ve yönetme becerilerine sahip olamayabileceğinden çocuklukta öfkeyle baş etmek zor olabilir. Öfke duygusunu yönetememe okul hayatında istenmedik yıkıcı davranışlara sebep olabilmektedir (23). Öfke kontrolü zayıf ve saldırgan olan çocuklarda zorba davranış gösterme riski yüksektir. Bu çocukların ergenlik döneminde silah taşıma ve suç işleme davranışları da sergilediği bilinmektedir. Öfke kontrolü zayıf çocukların ergenlik dönemi öncesinde desteklenmesi önerilmektedir (24). Yapılan bir araştırmada, saldırganlıkla ilgili daha yüksek normatif inançlara sahip ortaokul çocuklarının zorba davranış gösterme olasılığı daha yüksek bulunmuştur (25). Çelen ve ark.'nın yaptığı (2020) bir araştırmada zorba/mağdur olan ve zorba çocukların diğer çocuklara kıyasla öfke düzeylerinin anlamlı derecede yüksek olduğu bildirilmiştir (26). Bu çalışmada, literatür ile uyumlu olarak müdahale ve kontrol grubunda yer alan zorba çocukların

danışmanlık öncesi Öfke Belirtilerini Anlama, Öfke Kontrolü Bilgisi ve Öz Bildirime Dayalı Öfke Kontrolü Düzeyi puan ortalamaları düşük bulunmuştur ve gruplar arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır (Bkz. Tablo 4.6.).

Çin’de ortaokul çocukları ile yapılan bir araştırmada, duygusal yönetim ve kontrol eksikliği zorba davranış açısından risk faktörü olarak değerlendirilmiştir. Çocukların sosyal-duygusal beceriler ve öfke kontrolü eğitimleri almaları akran zorbalığı ile mücadelede önerilmektedir (154). Zorba çocukların öfkelerini daha iyi anlayabilmeleri ve doğru davranışı tercih ederek daha iyi arkadaşlık ilişkileri geliştirmeleri için öfke kontrolü eğitimi almaları önemlidir (113). Yapılan bir meta analiz araştırmasında, öfke kontrolü uygulamalarının akran zorbalığında etkili olduğu bildirilmiştir. Öfke kontrolü eğitiminde çocukların yaş dönem özelliklerine uygun olan içeriğin ve yöntemin seçilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (23). Sainju (2020), öfke kontrolünde bireysel, ailesel ve okul özellikleri göz önüne alınarak yapılacak uygulamaların herkese uyan tek bir yaklaşımdan daha etkili olabileceği ifade edilmiştir (163). Bu çalışmada, zorbalık yapan müdahale grubundaki çocuklara öfke kontrolü ile ilgili bilgilendirici video izletilmiştir. Çocukların bir yetişkine kıyasla kendi akranından daha etkin öğrenebileceği ön görülerek, video 11 yaşında bir erkek çocuğu tarafından canlandırılmıştır.

Bu çalışmada, müdahale grubunda yer alan çocuklarda Öfke Belirtilerini Anlama, Öfke Kontrolü Bilgisi ve Öz Bildirime Dayalı Öfke Kontrolü Düzeyi puan ortalamalarının danışmanlık sonrasında danışmanlık öncesine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yükselmiştir ($p<0.05$). Danışmanlık programı sonrasında müdahale ve kontrol grupları Öfke Belirtilerini Anlama, Öfke Kontrolü Bilgisi ve Öz Bildirime Dayalı Öfke Kontrolü Düzeyi puan ortalamaları arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p<0.05$) (Bkz. Tablo 4.6.). Özellikle, Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı içerisindeki Video öğretim tekniğinin zorbalık yapan ortaokul çocuklarının öfke belirtilerini anlama, öfke kontrolüne yönelik bilgi ve öfke kontrolü sağlama konusunda faydalı olduğu belirlenmiştir. Hemşire tarafından ‘Öfke kontrol edilebilir bir duygudur’ mesajının vurgulanmasının ve videoyu 11 yaşında bir erkek çocuğun canlandırmasının etkili olduğu söylenebilir. Bireysel görüşmeler, çocukların öfke kontrolüne yönelik kişisel sorularını hemşireye yönlendirme fırsatı vermiştir.

Bu çalışmada, müdahale grubunda yer alan çocuklarda AİÖDF puan ortalamalarının danışmanlık programı sonrası kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir artış göstermesi (Bkz Tablo 4.6.) dikkate alındığında $H_{1.3}$ hipotezi kabul edilmiştir.

Literatürde, akran zorbalığıyla mücadele konusunda okul çapındaki genel uygulamaların dışında hedef gruba (zorbalık yapan, zorbalığa maruz kalan, izleyen çocuk gibi) yönelik gelişim dönem özellikleri dikkate alınarak geliştirilmiş eğitim ve danışmanlık programlarının etkinliğinin değerlendirilmesi önerilmektedir. Buna rağmen, ihtiyaca yönelik araştırmaların olmaması dikkat çekmektedir. Özellikle zorba çocuklar için, yaş dönem özellikleri dikkate alınarak geliştirilmiş ve etkinliği denenmiş araştırmalar kısıtlıdır. Bu anlamda, çalışma sonuçlarımızın karşılaştırılacağı deneysel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmamızda pediatri hemşiresinin çocuk haklarını savunucu rolü çerçevesinde zorbalık yapan çocukların büyüme ve gelişmelerinin de desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu anlamda, akran zorbalığına farklı bir bakış açısı kazandırıldığı düşünülmektedir.

Çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik sağlığının korunması ve geliştirilmesi konusunda okul hemşireliği uygulamaları oldukça önemlidir. Akran zorbalığının ölenmesi okul sağlığı hemşiresinin sorumluluklarından birisidir (45,114,115). Ülkemizde okul hemşiresinin bulunduğu okul sayısı oldukça azdır. Bu çalışma, okul hemşiresinin zorbalık yapan çocuklar ile nasıl iletişim kurulacağı ve zorbalık yapan çocuklara uygulanacak uygulamalar konusunda alana önemli katkılar sunmaktadır. Özellikle geliştirilen Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Kişilerarası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmesi zorbalık yapan çocuğa yaklaşım, programın içeriğinin belirlenmesi, sınırlandırılması, akışı ve uygulanmada kullanımı konusunda araştırmacıya yol göstermiştir.

Bu çalışmanın doktora tezi olarak orijinalliği, akran zorbalığı yapan 11-12 yaş çocuklar için dönem özellikleri dikkate alınarak geliştirilmiş ve Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne temellendirilmiş ilk danışmanlık programı olmasından kaynaklanmaktadır. Hemşireliğin tüm uygulama alanlarında olduğu gibi akran zorbalığına yönelik okul temelli uygulamalarda da model kullanımının mesleğin

profesyonel anlamda hayata geçirilmesinde etkili olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışmada, akran zorbalığı yapan 11-12 yaş çocukların; zorbalığa yönelik doğru bakış açısı kazanmalarında, empati becerilerinin ve öfke kontrollerinin geliştirilmesinde, mutlu arkadaşlık ilişkileri kurmalarında belirlenen program içeriğinin Hildegard Elizabeth Peplau tarafından geliştirilen Kişilerarası İlişkiler Modeli çerçevesinde uygulamasının etkin olduğu ortaya koyulmuştur.

6.SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlara ve sonuçlara yönelik önerilere yer verilmiştir.

6.1.Sonuçlar

Bu çalışma, Aydın il merkezinde Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Hacı Celal Oto Ortaokulu ve Hacı Lütfiye Atay Ortaokulu'nda 15 Şubat 2020 – 10 Ekim 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Kişiler Arası İlişkiler Modeli (KAİM)'ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı (AZDP)'nin zorbalık yapan 11-12 yaş çocuklarda etkinliğinin değerlendirildiği bu araştırmanın bulguları doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- KAIM'ne temellendirilmiş AZDP öncesi müdahale ve kontrol gruptaki çocukların pre-test ÇİZİBÖ puan ortalaması yüksektir. Her iki gruptaki zorba çocuklar akran zorbalığını normal ve olağan karşılamaktadır.
- KAIM'ne temellendirilmiş AZDP'na alınan müdahale grubundaki çocukların ÇİZİBÖ puan ortalaması danışmanlık programı sonrası istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde düşmüştür (Bkz. Tablo 4.4.). KAIM'ne temellendirilmiş AZDP, 11-12 yaş zorba çocukların zorbalığa yönelik doğru bilgi kazanmalarında etkilidir.
- KAIM'ne temellendirilmiş AZDP öncesi müdahale ve kontrol gruptaki çocukların pre-test ÇEİEÖ puan ortalaması düşüktür. Her iki gruptaki zorba çocukların empati becerileri zayıftır.
- KAIM'ne temellendirilmiş AZDP'na alınan müdahale grubundaki çocukların ÇEİEÖ puan ortalamasının danışmanlık programı sonrası istatistiksel olarak

anlamalı bir şekilde artmıştır (Bkz. Tablo 4.5.). KAİM’ne temellendirilmiş AZDP 11-12 yaş zorba çocukların empati becerilerinin geliştirilmesinde etkilidir.

- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP öncesi müdahale ve kontrol gruptaki çocukların pre-test Arkadaşlık İlişkilerindeki Öz Bildirime Dayalı Mutluluk Düzeyi puan ortalaması ortalama değerdedir.
- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP’na alınan müdahale grubundaki çocukların Arkadaşlık İlişkilerindeki Öz Bildirime Dayalı Mutluluk Düzeyi puan ortalaması danışmanlık programı sonrası istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artmıştır (Bkz. Tablo 4.6.). KAİM’ne temellendirilmiş AZDP 11-12 yaş zorba çocukların arkadaşlık ilişkilerindeki mutluluk düzeyini arttırmada etkilidir.
- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP öncesi müdahale ve kontrol gruptaki çocukların pre-test Mutlu Arkadaşlık İçin Örnek Davranış Bilgi Düzeyi puan ortalaması düşüktür.
- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP’na alınan müdahale grubundaki çocukların Mutlu Arkadaşlık İçin Örnek Davranış Bilgi Düzeyi puan ortalaması danışmanlık programı sonrası istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artmıştır (Bkz. Tablo 4.6.). KAİM’ne temellendirilmiş AZDP 11-12 yaş zorba çocukların mutlu arkadaşlık ilişkileri için örnek davranış bilgi düzeyini arttırmada etkilidir.
- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP öncesi müdahale ve kontrol gruptaki çocukların pre-test Öfke Belirtilerini Anlama Düzeyi puan ortalaması düşüktür.
- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP’na alınan müdahale grubundaki çocukların Öfke Belirtilerini Anlama Düzeyi puan ortalaması danışmanlık programı sonrası istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artmıştır (Bkz. Tablo 4.6.). KAİM’ne temellendirilmiş AZDP 11-12 yaş zorba çocukların öfke belirtilerini anlama düzeyini arttırmada etkilidir.

- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP öncesi müdahale ve kontrol gruptaki çocukların pre-test Öfke Kontrolü Bilgi Düzeyi puan ortalaması düşüktür.
- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP’na alınan müdahale grubundaki çocukların Öfke Kontrolü Bilgi Düzeyi puan ortalaması danışmanlık programı sonrası istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artmıştır (Bkz. Tablo 4.6.). KAİM’ne temellendirilmiş AZDP 11-12 yaş zorba çocukların öfke kontrolü bilgi düzeyini arttırmada etkilidir.
- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP öncesi müdahale ve kontrol gruptaki çocukların pre-test Öz Bildirime Dayalı Öfke Kontrolü Düzeyi puan ortalaması düşüktür.
- KAİM’ne temellendirilmiş AZDP’na alınan müdahale grubundaki çocukların Öz Bildirime Dayalı Öfke Kontrolü Düzeyi puan ortalaması danışmanlık programı sonrası istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artmıştır (Bkz. Tablo 4.6.). KAİM’ne temellendirilmiş AZDP 11-12 yaş zorba çocukların öfke kontrolü düzeyini arttırmada etkilidir.
- Sonuç olarak, ‘H_{1.1} Kişiler Arası İlişkiler Modeli’ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı’na alınan çocukların son-test Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarına göre düşer.’, ‘H_{1.2} Kişiler Arası İlişkiler Modeli’ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı’na alınan çocukların son-test Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarına göre artar.’ Ve ‘H_{1.3} Kişiler Arası İlişkiler Modeli’ne temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı’na alınan çocukların son-test Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarına göre artar.’ Hipotezleri kabul edilmiştir.

6.2.Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda;

- Akran zorbalığı yapan farklı yaş grubundaki çocuklara yönelik dönem özellikleri dikkate alınarak geliştirilen danışmanlık programlarının daha büyük örneklem grupları ile değerlendirildiği araştırmaların yaygınlaştırılması,
- Akran zorbalığı yapan çocuklara yönelik geliştirilen programlarda empati, akran zorbalığı, arkadaşlık ilişkileri ve öfke kontrolü gibi çok yönlü konulara yer verilmesi,
- Akran zorbalığı yapan çocuklara yönelik geliştirilen programlarda eğitsel oyun ve örnek olay analizi gibi interaktif öğretim tekniklerinin kullanılması,
- Akran zorbalığı yapan çocuklara yönelik geliştirilen programlarda eğitim içeriklerinin görsel ve işitsel öğretim teknikleriyle (demonstrasyon ve video izletimi gibi) zenginleştirilmesi,
- Akran zorbalığı yapan çocuklara yönelik geliştirilen programlara ebeveyn ve öğretmenin de dahil edilmesi,
- Ortaokullarda okul hemşireliği hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve hemşireler tarafından zorba çocuklara yönelik bireysel danışmanlık yapılması,
- Akran zorbalığı yapan çocuklar ile çalışan okul hemşirelerinin Kişilerarası İlişkiler Modeli'ni rehber alarak program geliştirmeleri,
- Ortaokul çocuklarında KAİM'ne temellendirilmiş AZDP'nın çocukların zorbalığa yönelik biliş düzeylerini arttırmak, empati becerilerini geliştirmek, arkadaşlık ilişkilerinde olumlu tutumları ve öfke kontrolünü arttırmak için kullanılması ve etkinliğinin değerlendirilmesi önerilmektedir.

7.KAYNAKLAR

1. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Okul ve Çocuk, https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195712275243-okuloncesi_egitimprogrami.pdf . 13 Haziran 2019.
2. Gökkaya F. Peer bullying in schools: a cognitive behavioral intervention program. *Child and Adolescent Mental Health.*, 2017, doi:10.5772/66701.
3. Menesini E, Salmivalli C. Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions, *Psychol Health Med.*, 2017, 22(1):240-254.
4. UNESCO. School Violence and Bullying: Global Status Report. <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002469/246970e.pdf>. 25 Aralık 2020.
5. Balan R, Dobrea A, Balazsi R. Indirect effects of parental and peer attachment on bullying and victimization among adolescents: The role of negative automatic thoughts, *Aggressive behavior*, 2018, 44(6):561-570.
6. OECD. “Bullying”, in PISA 2015 Results (Volume III): Students' Well-Being, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264273856-12-en>. 24 Kasım 2020.
7. WHO. Bullying And Physical Fights Among Adolescents, 2013/2014 Health Behaviour in School-aged Children. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/303485/HBSC-No.7_factsheet_Bullying.pdf. 12-09-2019.
8. Sarıışık Y, Düşkün Y, Altay C, Gündüz G, Tabbikha Y. *Çocukların Gözünden Okulda Yaşam Araştırma Raporu*, 1. Baskı. İstanbul, Baskı İmat Ofset, 2016:45-50.
9. Swearer SM, Hymel S. Understanding the psychology of bullying: Moving toward a social-ecological diathesis-stress model, *The American Psychologist*, 2015, 70(4):344-353.
10. Karaca K. Ortaokullarda akran zorbalığının yaygınlığının ve zorba-mağdurların depresyon ve anksiyete düzeylerinin incelenmesi, *Ekev Akademi Dergisi*, 2019, 23(78): 315-330.
11. Gökkaya F, Sütçü GST. Ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimi ile empati düzeyleri arasındaki ilişkide aleksitiminin aracı rolü, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2018, 6(15):43-70.

12. Wojcik M, Helka AM. Meeting the needs of young adolescents: ABBL anti-bullying program during middle school tansition, *Psychological Reports*, 2019, 122(3):1043-1067.
13. Özkan Y, Çiftci GE. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı, *İlköğretim Online*, 2010, 9(2):576-586.
14. Cook CR, Williams KR, Guerra NG, Kim TE, Sadek S. Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation, *School Psychology Quarterly*, 2010, 25(2):65-83.
15. Owens L, Skrzypiec G, Wadham B. Thinking patterns, victimisation and bullying among adolescents in a South Australian metropolitan secondary school, *International Journal of Adolescence and Youth*, 2014, 19(2):190-202.
16. Stavrinides P, Georgiou S, Theofanous V. Bullying and empathy: A short-term longitudinal investigation, *Educational Psychology*, 2010, 30(7):793-802.
17. Köksal AA, Bilbay A. Ergenlerin akran zorbalığı yapmaları, zorbalığa maruz kalmaları ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Journal of History Culture and Art Research*, 2018, 7(2):667-675.
18. Lucas- Molina B, Pérez- Albéniz A, Fonseca- Pedrero E, Giménez- Dasí M. Bullying, defending, and outsider behaviors: The moderating role of social status and gender in their relationship with empathy, *Scandinavian journal of psychology*, 2018, 59(4):473-482.
19. Noorden TH, Haselager GJ, Cillessen AH, Bukowski WM. Empathy and involvement in bullying in children and adolescents: a systematic review, *J Youth Adolesc.*, 2015, 44(3):637-657.
20. Duy B, Yıldız MA. Farklı zorbalık konumunda olmak empatik eğilim ve yaşam doyumu bağlamında bir fark yaratır mı?, *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 2014, 10(3):31-47.
21. Yaban Melike EH, Yeliz S, Tepe K. erkek ergenlerde anne babadan algılanan destek ile akran zorbalığı arasındaki ilişkide arkadaşlık niteliğinin rolü, *Türk Psikoloji Dergisi*, 2013, 28(71):20-32.

22. Nikiforou M, Georgiou SN, Stavrinides P. Attachment to parents and peers as a parameter of bullying and victimization, *Journal of criminology*, 2013, 1-9.
23. Candelaria AM, Fedewa AL, Ahn S. The effects of anger management on children's social and emotional outcomes: A meta-analysis, *School Psychology International*, 2012, 33(6):596-614.
24. Nickerson AB, Shisler S, Eiden RD, Ostrov JM, Schuetze P, Godleski SA, Delmerico AM. A longitudinal study of gun violence attitudes: role of childhood aggression and exposure to violence, and early adolescent bullying perpetration and victimization, *Journal of school violence*, 2020, 19(1):62-76.
25. Burton KA, Florell D, Wygant DB. The role of peer attachment and normative beliefs about aggression on traditional bullying and cyberbullying, *Psychology in the Schools*, 2013, 50(2):103-115.
26. Çelen Ç. çocuk psikiyatrisi polikliniğine başvuran ergenlerde akran zorbalığı ile siber zorbalık ve öfke ifade tarzlarının ilişkisi, *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 2020, 1-11.
27. Zych I, Llorent VJ. Affective empathy and moral disengagement related to late adolescent bullying perpetration, *Ethics & Behavior*, 2019, 29(7):547-556.
28. Gürhan N. Her yönü ile akran zorbalığı, *Turkiye Klinikleri Psychiatric Nursing-Special Topics*, 2017, 3(2):175-181.
29. Cowie H, Colliety P. Zorbalar kimin umrunda?, *Eğitimde Pastoral Bakım*, 2016, 34(1): 24-33.
30. Thomas HJ, Connor JP, Scott JG. Why do children and adolescents bully their peers? A critical review of key theoretical frameworks., *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 2018, 53(5):437-451.
31. Faris R, Felmlee D. Casualties of social combat school networks of peer victimization and their consequences, *American Sociological Review*, 2014, 79(2):228-257.
32. Kochel KP, Ladd GW, Rudolph KD. Longitudinal associations among youths' depressive symptoms, peer victimization, and low peer acceptance: An interpersonal process perspective, *Child Development*, 2012, 83(2):637-650.

33. Lin YC, Lin CY. Minor symptoms talk: how children react to encountered bullying, *Child Indicators Research*. 2017, doi:10.1007/s12187-017-9505-4
34. Çetinkaya S, Nur N, Ayvaz A, Özdemir D, Kavakcı Ö. sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2009, 10:151-158.
35. Hesapçıoğlu ST, Meraler HY, Ercan F. okullardaki akran zorbalığının ergenlerde depresif belirtiler, benlik saygısı ve özkıyım düşüncesi ile ilişkisi, *Anatolian Journal of Psychiatry*, 2018, 19(2):210-216.
36. Mercan H, Sarı HY. Lise Öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi, *FNJN Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 2018, 26(1):21-29.
37. Özada A, Duyan V. Ebeveyn-çocuk ilişkisi ve zorbalık. *TJFMPC*, 2018, 12(1):49-55.
38. Drydakis N. Bullying at school and labour market outcomes, *International Journal of Manpower*, 2014, 35(8):1185-1211.
39. Nickerson AB, Singleton D, Schnurr B, Collen M. Perceptions of school climate as a function of bullying involvement, *Journal of Applied School Psychology*, 2014, doi:10.1080/15377903.2014.888530.
40. Wolke D, Lereya ST. Long-terms effects of bullying, *Arch Dis Child.*, 2015, 100(9):879-85.
41. Şahin M. An investigation into the efficiency of empathy training program on preventing bullying in primary schools, *Children and Youth Services Review*, 2012, 34(7):1325-1330.
42. Mitsopoulou E, Giovazolias T. Personality traits, empathy and bullying behavior: A meta-analytic approach. *Aggression and Violent Behavior*, 2015, doi.org/10.1016/j.avb.2015.01.007.
43. Van Noorden TH, Haselager GJ, Cillessen AH, Bukowski WM. Empathy and involvement in bullying in children and adolescents: A systematic review, *Journal of youth and adolescence*, 2015, 44(3):637-657.
44. Cooley JL, Fite PJ. Peer victimization and forms of aggression during middle childhood: The role of emotion regulation, *Journal of abnormal child psychology*, 2016, 44(3):535-546.

45. Stephens MM, Cook-Fasona HT, Sibbaluca K. childhood bullying: implications for physicians, american family physician, *Am Fam Physician.*, 2018, 97(3):187-192.
46. Flannery DJ, Todres J, Bradshaw CP, Amar AF, Graham S, Hatzenbuehler M, Rivara F. Bullying prevention: a summary of the report of the national academies of sciences, *Engineering and Medicine, Prevention Science*, 2016, 17(8):1044–1053.
47. Polanin JR, Espelage DL, Pigott TD. A meta-analysis of school-based bullying prevention programs' effects on bystander intervention behavior, *School Psychology Review*, 2012, 41(1):47-65.
48. Yeager DS, Fong CJ, Lee HY, Espelage DL. Declines in efficacy of anti-bullying programs among older adolescents: Theory and a three-level meta-analysis, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 2015, 37:36-51.
49. Çalışkan Z, Evgin D, Bayat M, Caner N, Kaplan B, Öztürk A, Keklik D. Peer bullying in the preadolescent stage: Frequency and types of bullying and the affecting factors, *Journal of Pediatric Research*, 2019, 6(3):169-179.
50. Nocentini A. Menesini E. KiVa anti-bullying program in italy: evidence of effectiveness in a randomized control trial, *Prevention Science*, 2016, 17(8):1012-1023.
51. Bradshaw CP. Translating research to practice in bullying prevention, *American Psychologist*, 2015, 70:322–332.
52. Jimenez-Barbero JA, Ruiz-Hernandez JA, Llor-Zaragoza L, Perez-Garcia M, Llor-Esteban B. Effectiveness of anti-bullying school programs: A meta-analysis, *Children and Youth Services Review*, 2016, 61:165–175.
53. Peeters M, Cillessen A, Scholte R. Clueless or powerful? Identifying subtypes of bullies in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 2010, 39:1041–1052.
54. Georgiou SN, Ioannou M, Stavriniades P. Cultural values as mediators between parenting styles and bullying behavior at school. *Social Psychology of Education*, 2017, 21(1), 27–50.
55. Elledge LC, Cavell TA, Ogle NT, Newgent RA. School-based mentoring as selective prevention for bullied children: a preliminary test. *The Journal of Primary Prevention*, 2010, 31(3):171–187.

56. Avşar F, Ayaz SA. Akran zorbalığının önlenmesinde okul sağlığı hemşiresinin rolü, *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 2018, 5(1):78-84.
57. Taş G, Dikeç G, Arabacı LB. Investigation of the quantity and content of postgraduate theses in turkey in the field of mental health and psychiatric nursing, *Journal of Psychiatric Nursing*, 2019, 10(3):173-180.
58. Qui XH, Lu SF. Applying Peplau's Interpersonal Relation Model in the nursing care for a teenager with adjustment disorder. *Tzu Chi Nursing Journal*, 13(1):89.
59. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. Okul Sağlığı Hizmetleri, 13 Kasım 2017, <https://okulsagligi.meb.gov.tr/www/okul-sagligi-hizmetleri/icerik/29>, 24-06-2020.
60. Sağlam A, İkiz FE. Ortaokul öğrencilerinin şiddet eğilimleri ile okula bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Elementary Education Online*, 2017, 16(3):1235-1246.
61. Tatlılıoğlu K. Okullarda şiddet ve zorbalık: risk faktörleri, koruma, önleme ve müdahale hizmetleri: konya örneği, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, 6(12):209-231.
62. Thomas HJ, Connor JP, Baguley CM, Scott AG. Two sides to the story: Adolescent and parent views on harmful intention in defining school bullying, *Aggressive Behavior*, 2016, 43(4):352-363.
63. Körük S. Saldırganlık ve şiddeti açıklayan yaklaşımlar. İçinde: Özabacı NŞ (Editör). *Çağımızın Çözüm Arayan Sorunu Şiddet*, 1. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, 2020:93-103.
64. Thornberg R, Hunter S, Hong JS, Ronnberg J. Bullying among children and adolescents, *Scandinavian Journal of Psychology*, 2020, doi: 10.1111/sjop.12610.
65. Smith PK. School bullying, *Sociologia Problemas E Práticas*, 2013, doi:10.7458/SPP2012702332.
66. Karatoprak S, Özcan Ö. Akran zorbalığı, *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics*, 2017, 3(3):195-203.

67. Kaya İ, Alyanak B. Akran Zorbalığı. Alyanak B, (Editör). *Çocuk ve Ergenlerde Travma ve Travmatik Durumların Etkileri ve Çözümleyici Yaklaşımlar*. 1. Baskı, Ankara, Türkiye Klinikleri, 2018:34-41.
68. Pişkin M, Ayas T. Akran zorbalığı ölçeği çocuk formu, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 2011, 23:1-12.
69. Dodaj A, Sesar K, Barisic M, Pandza M. The effect of empathy on involving in bullying behavior, *Paediatrics Today*, 2013, 9(1):91-101.
70. Rettew DC, Pawlowski S. Bulling, *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 2016: 25 (2): 235-242.
71. Modecki K, Minchin J, Harbaugh AG, Guerra NG, Runions KC. Bullying prevalence across contexts: A meta-analysis measuring cyber and traditional bullying, *J Adolesc Health*. 2014, 55(5):602-11.
72. Juvonen J, Graham S. Bullying in schools: The power of bullies and the plight of victims, *Annual Review of Psychology*, 2014, 65:159–185.
73. Sahli J, Mellouli M, Ghardallou ME, Limam M, Gallas M, Ammar A, et al. Bullying among tunisian middle school students: the prevalence, psychosocial associated factors and perceived involvement of parents, teachers and classmates. *J Res Health Sci.*, 2018, 18(2):e00414.
74. Hesapçıoğlu ST, Yeşilova H. Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2015, 16(4):284-293.
75. Topçu AE. Okullarda akran zorbalığının yaygınlığı ve doğası üzerine bir derleme, *Kriz Dergisi*, 2018, 26(2):0-0.
76. Košir K, Klasinc L, Špes T. Predictors of self-reported and peer-reported victimization and bullying behavior in early adolescents: the role of school, classroom, and individual factors, *Eur J Psychol Educ*, 2020, doi.org/10.1007/s10212-019-00430-y.
77. Kljakovic M, Hunt C. A meta-analysis of predictors of bullying and victimization in adolescence, *J Adolesc*, 2016, doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.03.002.
78. Gini G, Pozzoli T, Hymel S. Moral disengagement among children and youth: A metaanalytic review of links to aggressive behavior, *Aggressive Behavior*, 2014, 40:56–68.

79. Rodkin PC, Espelage DL, Hanish LD. A relational framework for understanding bullying developmental antecedents and outcomes, *American Psychologist*, 2015, 70:311–321.
80. Van Noorden THJ, Bukowski WM, Haselager GJT, Cillessen AHN. Disentangling the frequency and severity of bullying and victimization in the association with empathy, *Social Development*, 2016, 25, 176–192.
81. Fanti KA, Kimonis E. Bullying and victimization: The role of conduct problems and psychopathic traits, *Journal of Research on Adolescence*, 2012, 22:617–631.
82. Reijntjes A, Vermande M, Thomaes S, Goossens F, Olthof T, Aleva L, Van der Meulen, M. Narcissism, bullying, and social dominance in youth: A longitudinal analysis, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 2016, 44:63–74.
83. Sentse M, Kiuru N, Veenstra R, Salmivalli C. A social network approach to the interplay between adolescents' bullying and likeability over time, *Journal of Youth and Adolescence*, 2014, doi:10.1007/s10964-014-0129-4.
84. Gür N, Eray Ş, Makinecioğlu İ, Sığırlı D, Vural AŞ. Akran zorbalığı ile aile duygu dışı durumu ve psikopatoloji arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Derg.* 2020, 21(1):77-86.
85. Allison S, Roeger L, Smith B, Isherwood L. Family histories of school bullying: implications for parent-child psychotherapy, *Australasian psychiatry*, 2014, 22(2):149-153.
86. Hong IK, Wang W, Pepler DJ, Craig WM. Peer victimization through a trauma lens: Identifying who is at risk for negative outcomes, *Scand J Psychol.*, 2020, 61(1):6-16.
87. Sentse M, Dijkstra JK., Salmivalli C, Cillessen AH. The dynamics of friendships and victimization in adolescence: A longitudinal social network perspective, *Aggressive behavior*, 2013, 39(3):229-238.
88. Lereya ST, Samara M, Wolke D. Parenting behavior and the risk of becoming a victim and bully / victim: A meta-analysis study, *Child Abuse Negl.*, 2013, 37(12):1091-108.
89. Siğeyez D, Kaya A. Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2011, 12(2):23-43.

90. Hellström L, Bekman L. Adolescents' perception of gender differences in bullying, *Scandinavian J of Psych.*, 2019, doi.org/10.1111/sjop.12523.
91. Casper D, Card N. Overt and relational victimization: A meta- analytic review of their overlap and associations with social- psychological adjustment. *Child Development*, 2017, 88:466– 483.
92. Karataş H. İlköğretim okullarında zorbalığa yönelik geliştirilen programın etkisinin incelenmesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.
93. Avşar F, Ayaz AS. The effectiveness of assertiveness training for school- aged children on bullying and assertiveness level, *Journal of Pediatric Nursing*, 2017, doi:10.1016/j.pedn.2017.06.020.
94. Olweus D, School bullying: development and some important challenges, *Annu Rev Clin Psychol.*, 2013, doi: 10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516.
95. Salmon S, Turner S, Taillieu T, Fortier J, Afifi TO. Bullying victimization experiences among middle and high school adolescents: Traditional bullying, discriminatory harassment, and cybervictimization, *Journal of Adolescence*, 2018, 63:29-40.
96. Thornberg R, Pozzoli T, Gini G, Jungert T. Unique and interactive effects of moral emotions and moral disengagement on bullying and defending among school children, *The Elementary School Journal*, 2015, 116(2), 322-337.
97. Erk AB. *Akran Zorbalığı, Okullarda Akran Zorbalığını Önleme Çalışmaları ve Zorbalık Döngüsündeki Çocuklar İçin Uygulamalar*, 1. Baskı, Ekinoks Yayınevi, Kıbrıs, 2019:13-21.
98. Caldarella P, Shatzer RH, Gray KM, Young RK., Young EL. The effects of school-wide positive behavior support on middle school climate and student outcomes. *Research in Middle Level Education Online*, 2011, 35(4):1–14.
99. Durlak JA, Weissberg RP, Dymnicki AB, Taylor RD, Schellinger KB. The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions, *Child Development*, 2011, 82(1):405–432.

100. Espelage DL, Low S, Polanin J, Brown E. The impact of a middle-school program to reduce aggression, victimization, and sexual violence, *Journal of Adolescent Health*, 2013, doi:10.1016/j.jadohealth.2013.02.021.
101. Espelage DL, Low S, Van Ryzin MJ, Polanin JR. Clinical trial of second step middle school program: Impact on bullying, cyberbullying, homophobic teasing, and sexual harassment perpetration, *School Psychology Review*, 2015a, 44:464–479.
102. Espelage DL, Rose CA, Polanin JR. Socioemotional learning program to reduce bullying, fighting, and victimization among middle school students with disabilities. *Remedial and Special Education*, 2015b, doi:10.1177/0741932514564564.
103. Olweus D. Bully/victim problems among schoolchildren: Long-term consequences and an effective intervention program. In: Hodgins S. (ed.) *Mental disorder and crime*, London, England: SAGE, 1993:317–349.
104. Limber SP. Development, evaluation, and future directions of the Olweus Bullying Prevention Program. *Journal of School Violence*, 2011, doi:10.1080/15388220.2010.519375.
105. Williford A, Boulton A, Noland B, Little TD, Kärnä A, Salmivalli C. Effects of the KiVa anti-bullying program on adolescents' depression, anxiety, and perception of peers *J Abnorm Child Psychol*. 2012,40(2):289-300.
106. Garandeau CF, Poskiparta E, Salmivalli C. Tackling acute cases of school bullying in the KiVa anti-bullying program: A comparison of two approaches, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 2014, doi:10.1007/s10802-014-9861-1.
107. Thompson F, Smith PK. Anti-bullying strategies in schools: what is done and what works, *British Journal of Educational Psychology*, 2012, 2(9):154-173.
108. Ttofi MM, Farrington DP. Effectiveness of schoolbased programs to reduce bullying: A systematic and metaanalytic review, *Journal of Experimental Criminology*, 2011, doi:10.1007/s11292-101-9109-1.
109. Chin JK, Dowdy E, Jimerson SR, Rime WJ. Alternatives to suspensions: Rationale and recommendations, *Journal of School Violence*, 2012, 11(2):156-173.

110. Siyez DM, Kaya A. The influence of some psychological problems and socio-demographic variables upon attitudes toward violence in adolescence, *Procedia-social and behavioral sciences*, 2010, 5:334-338.
111. Ersoy E, Köşger F. Empati: tanımı ve önemi / empathy: definition and its importance, *Osmangazi Tıp Dergisi*, 2016, 38(2):9-17.
112. Jolliffe D, Farrington DP. Examining the relationship between low empathy and bullying, *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 2006, 32(6):540-550.
113. Simmonds J. *Seeing red: An anger management and anti-bullying curriculum for kids*, 1st ed. Canada, New Society Publishers, 2014, 3-135.
114. Kvarme LG, Misvær N, Valla L, Myhre MC, Holen S. Bullying in school: importance of and challenges involved in talking to the school nurse, *The Journal of School Nursing*, 2019, doi: 10.1177/1059840519846649.
115. Cooper GD, Clememnts PT, Holt KE. Examining childhood bullying and adolescent suicide: implications for scholl nurses, *The Journal of School Nursing*, 2012, 28 (4):275-283.
116. Kvarme LG, Misvær N, Valla L, Myhre MC, Holen S, Sagatun Å. Bullying in school: Importance of and challenges involved in talking to the school nurse, *The Journal of School Nursing*, 2020, 36(6):451-457.
117. Gregory CD, Clements PT, Holt KE. Examination childhood bullying and adolescents suicide; Implication for school nurses. *The Journal of School Nursing*, 2012, 28:275-283.
118. Coşkun S, Bebiş H. Şiddetin okul sağlığına etkisi ve hemşirelik, *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 2014, 3(1):15-23.
119. Hutson E. Integrative review of qualitative research on the emotional experience of bullying victimization in youth, *The Journal of School Nursing*, 2018, 34(1):51-59.
120. Raskauskas J, Stoltz AD. Identifying and intervening in relational aggression, *The Journal of School Nursing*, 2004, 20(4):209-215.
121. Lee JH. Victimization by bullying and physical symptoms among south korean schoolchildren, *The Journal of School Nursing*, 2017, 34(2):149-155.
122. Gregory KE, Vessey JA. Bibliotherapy: a strategy to help students with bullying. *The Journal of School Nursing*, 2004, 20(3):127-133.

123. Pigozi PL, Bartoli AJ. scholl nurses' experiences in dealing with bullying situations among students. *The Journal of School Nursing*, 2016, 32(3):177-185.
124. Demir S. Hildegard E. Peplau: Kişilerarası İlişkiler Teorisi, Karadağ A, Çalışkan N, Baykara ZÇ (Editörs). *Hemşirelik Teorileri ve Modelleri*. İstanbul, Vizyon Basımevi, 2017:122-144.
125. Gastmans C. Interpersonal relations in nursing: a philosophical- ethical analysis of the work of Hildegard E. Peplau, *Journal of Advanced Nursing*, 1998, 28(6):1312-1319.
126. Duffy T, Donnell A, Snowden A. Pioneering Theories in Nursing. London, Andrews UK, 2014:437-455.
127. Peplau H E. Interpersonal Relations: A Theoretical Framework for Application in Nursing Practice, *Nursing Science Quarterly*, 1992, 5(1):13-18.
128. Potts NL, Mandleco BL. Pediatric Nursing Caring For Children and Their Families, Third Edition, Canada, Nelson Education Ltd. 2012:332-350.
129. Kaess M. Bullying: peer-to-peer maltreatment with severe consequences for child and adolescent mental health, *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 2018, 27(8):945-947.
130. McGuinness SD, Peters S. The diagnosis of multiple sclerosis: Peplau's Interpersonal Relations Model in practice. *Rehabilitation Nursing*, 1999, 24(1):30-33.
131. Gauthier PA. Use of Peplau's interpersonal relations model to counsel people with AIDS. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 2000, 6(4), 119-125.
132. Sönmez V, Alacapınar FG. Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 5. Basım. Ankara: Anı Yayıncılık. 2017:70-80.
133. Senn J. Peplau's theory of interpersonal relations: application in emergency and rural nursing, *Nursing Science Quarterly*, 2013, 26(1):31-5.
134. Doehne M, Grundherr M, Schafer M. Peer influence in bullying: The autonomy-enhancing effect of moral competence, *Aggressive Behavior*, .2018, 44:591-600.

135. Çalık T, Özbay Y, Özer A, Kurt T, Kandemir M. İlköğretim okulu öğrencilerinin zorbalık statülerinin okul iklimi, prososyal davranışlar, temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 2009, 15(4):555-576.
136. Yıldız ÇÇ, Öner-Koruklu N. 4-6 yaş arasındaki çocukların serbest resim çalışmalarındaki resim özellikleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2013, 28(2):551-563.
137. Sünbül AM. 2010, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Eğitim Kitapevi, Meram Konya, 280-300.
138. Hoy AW. Eğitim Psikoloji, Çeviri: Duygu Özen, 2015, İstanbul, Kaktüs Yayınları, s. 190.
139. Ooi YP, Rebecca PA, Nikki LA. 2014, Effective Anger Management For Children And Youth: The Manual And The Workbook, World Scientific Publishing Singapore, 14-35. Erişim Tarihi: 13.10.2019. <http://web.a.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook?sid=681fed30-b187-4db2-a58e-4fc211aea03a%40sdc-v-sessmgr03&vid=0&format=EB>
140. Bilgili N, Kocoğlu D, Akın B. Peer bullying among high school students and related factors, *Yeni Symposium Dergisi*, 2016, 54(3):10-17.
141. Gültekin Z, Sayıl M. Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 2005, 8(15), 47-61.
142. Akduman GG. 7-14 yaş grubu çocuklarda akran istismarı ve kendi çözüm önerileri, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*. 2010, 3(2):13-26.
143. Arslan H, Akın A. Çözüm odaklı kısa süreli grupla psikolojik danışmanın lise öğrencilerinin akran zorbalığına etkisi, *Sakarya University Journal of Education*, 2016, 6(1):72-84.
144. Gökkaya F, Sütcü ST. Çocuklar için Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi, *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2015, 16(1):54-61.
145. Kılıç KM. Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı, zorbalık bilişleri ve empati düzeyleri arasındaki ilişkiler, *Elementary Education Online*, 2019, 18(2):549-562.

146. Ertuğrul F, Engin EK. Ön ergenlik döneminde zorbalık davranışı ile bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 2019, 5(2):117-40.
147. Gürtunca A. Çocuklar ve ergenler için empati ölçeği Türkiye geçerlik ve güvenirlik çalışması, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Arel Üniversitesi, 2013.
148. Sarı C, Demirbağ BC. İlk ve ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığının sosyodemografik değişkenler açısından değerlendirilmesi: ilçe örneği. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2019, 1(3):119-131.
149. Önder F, Sarı M. İlköğretim öğrencilerinde zorbalık ve okul yaşam kalitesi, *İlköğretim Online*, 2012, 11(4):897-914.
150. Gereš N, Orpinas P, Rodin U, Štimac-Grbić D, Mujkić A. Bullying and attitudes toward masculinity in Croatian schools: Behavioral and emotional characteristics of students who bully others, *Journal of interpersonal violence*, 2018, 0886260518777011.
151. Thompson F, Smith PK. The use and effectiveness of anti-bullying strategies in schools, *Research Brief, DFE-RR098* 2011, 1-220.
152. Qian Y, Yang Y, Lin P, Xiao Y, Sun Y, Sun Q, Zhang X. Risk factors associated with school bullying behaviors: a Chinese adolescents case-control study, *Journal of interpersonal violence*, 2020, 0886260520976218.
153. Hunt C. The effect of an education program on attitudes and beliefs about bullying and bullying behaviour in junior secondary school students, *Child and Adolescent Mental Health*, 2007, 12(1):21-26.
154. Topçu AE, Dönmez A. Bir grup süreci olarak akran zorbalığı: katılımcı rollerinin cinsiyet ve sosyal statü açısından incelenmesi, *Türk Psikoloji Dergisi*, 2015, 30(75):1-13.
155. Fredrick SS, Jenkins LN, Ray K. Dimensions of empathy and bystander intervention in bullying in elementary school, *Journal of school psychology*, 2020, 79:31-42.
156. Derman MT. Farklı sosyoekonomik düzeylerdeki 10-11 yaş çocuklarına uygulanan empati eğitim programının saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa: Uludağ Üniversitesi. 2011.

157. Van Ryzin MJ, Roseth CJ. Effects of cooperative learning on peer relations, empathy, and bullying in middle school, *Aggressive behavior*, 2019, 45(6):643-651.
158. Totan T. Okulda zorbalığı önlemede eğitimciler ve ebeveynlere öneriler, *AİBÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, 7(2):190-202.
159. Dilmaç B, Özkan C. Lise öğrencilerinde öznel mutluluk, suçluluk ve utancın yordayıcısı olarak siber zorbalık, *Journal of Turkish Educational Sciences*, 2019, 17(1):5-16.
160. Özer E, Korkman H. Investigation of the relationship between school climate, coping strategies, and peer bullying in secondary school students, *Elementary Education Online*, 2020, 19(4):2503-2513.
161. Thornberg R, Wänström L, Hong JS, Espelage DL. Classroom relationship qualities and social-cognitive correlates of defending and passive bystanding in school bullying in Sweden: A multilevel analysis, *Journal of school psychology*, 2017, 63:49-62.
162. Muñoz LC, Qualter P, Padgett G. Empathy and bullying: Exploring the influence of callous-unemotional traits, *Child Psychiatry & Human Development*, 2011, 42(2):183-196.
163. Sainju KD. Beyond the schoolyard: a multilevel examination of individual, school and school district variables associated with traditional and cyber peer aggression. In *Child & Youth Care Forum*, 2020, 49(5):769-797.

8.EKLER

Ek-1. Araştırmanın Güç Analizi Sonucu Belirlenen Örneklem Büyüklüğü

F tests – ANCOVA: Fixed effects, main effects and interactions

Analysis: A priori: Compute required sample size

Input:	Effect size f	=	0.90
	α err prob	=	0.05
	Power (1- β err prob)	=	0.80
	Numerator df	=	5
	Number of groups	=	2
	Number of covariates	=	0
Output:	Noncentrality parameter λ	=	17.8200000
	Critical F	=	2.7108898
	Denominator df	=	20
	Total sample size	=	22
	Actual power	=	0.8263698

Ek-3. Aydın İl Milli Eğitim Müdürlüğü Kurum İzinleri Yazısı

T.C.
AYDIN VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 74083975-605.01-E.3341859
Konu : Kadriye DEMİR'in
Araştırma İzni

14/02/2020

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a) Milli Eğitim Bakanlığının 2017/25 Sayılı Genelgesi.
b) Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'nün
21.01.2020 tarih ve 3214 sayılı yazısı.

İlgi (b) yazıda; Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı, Hemşirelik Doktora programına kayıtlı 175301409 numaralı Kadriye DEMİR'in "*Kızılar Arası İlişkiler Modeline Temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programının Etkinliğinin Değerlendirilmesi*" konulu tez çalışması kapsamında, Aydın İli Efeler İlçesi Hacı Celal Oto Ortaokulu, Hacı Lâtfiye Atay Ortaokulu ve Mehmet Akif Ersoy Ortaokulunda anket yapma isteği, Milli Eğitim Bakanlığı 2017/25 sayılı genelgesi doğrultusunda incelenmiş olup, inceleme sonucunda; çalışmanın 2019-2020 eğitim - öğretim yılı içerisinde okul idaresinin gözetiminde ve denetiminde uygun göreceği zamanlarda ve mühürlü anketin kullanılarak yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Seyfullah OKUMUŞ
İl Milli Eğitim Müdürü

Eki: İlgi (b) yazı ve ekleri

OLUR
14/02/2020

Yücel GEMİCİ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Adres: Mısrırcıyıl Mah. Kalfecı Cad. No 20 Efeler/AYDIN	Ayrıntılı bilgi için: A ÇERÇİŞ-Sat
Elektronik Ad: www.aydin.meb.gov.tr	Tel: 0306 315 18 26 - 1429 (Dahili)
E-posta: yukselgemic@aydin.meb.gov.tr	Faks: 0306 315 12 64

Bu resmi görevli elektronik imza ile onaylanmıştır. <https://www.aydin.meb.gov.tr> adresinden: 6593-5ed8-3752-a38b-2946 kodu ile teyit edilebilir.

**Ek-5. Örneklem Belirlenmesi İçin Kullanılan Katılımcı Bilgilendirilmiş
Onam Formu (Müdahale ve Kontrol Grubu)**

Bu çalışma, ortaokul 5. ve 6. sınıf öğrencilerde akran zorbalığına yönelik Peblau – Kişiler Arası İlişkiler Modeline Temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programını'nın etkinliğinin değerlendirilmesi amacı ile yapılmaktadır. Bu dolduracağınız onay formu bu araştırmanın ilk kısmını oluşturmaktadır. Onay verdiğiniz takdirde çocuğunuza okul idaresinin uygun gördüğü gün ve saatte Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği uygulanacaktır. Çalışma öncesinde adı geçen ölçeği uygulamak istediğinize dair bir evrak imzalamanız gerekmektedir. Bu çalışmaya katılmakta özgürsünüz. Elde edilen veriler, toplu olarak kullanılacak ve bireysel veriler gizli tutulacaktır. Daha fazla bilgi için aşağıda yer alan araştırmacı bilgilerinden Kadriye Demir'e ulaşabilirsiniz. Teşekkür ederim.

Yukarıda yazılı olan bilgileri okudum ve anladım. Araştırma hakkında sözlü olarak bilgilendirildim. Çalışma süresince, okul içerisinde veri toplama formu ve ölçek dolduracağımı biliyorum. Çalışmaya katılımın tamamen bizim isteğimize bağlı olduğu ve istediğimiz zaman onayımızı çekebileceğimiz ve çalışmadan ayrılabilceğimiz anlatıldı. Araştırma sonuçlarının eğitim ya da bilimsel amaçlarla kullanılması sırasında mahremiyetime saygı gösterileceğine inanıyorum. Araştırmacı tarafından yapılan tüm açıklamaları anladım. Söz konusu araştırmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı/çocuk

Adı Soyadı:

İmza:

Ana/baba ya da yasal temsilci:

Yakınlığı:

Adı Soyadı:

Tel:

İmza:

Katılımcı ile Görüşmeyi Yapan Araştırmacı

Adı Soyadı: Araştırma Görevlisi Kadriye Demir

Tel:

İmza:

Ek-6. Katılımcı Bilgilendirilmiş Onam Formu I (Müdahale Grubu)

Bu çalışma, ortaokul 5. ve 6. sınıf öğrencilerde akran zorbalığına yönelik Peblau – Kişiler Arası İlişkiler Modeline Temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programını'nın etkinliğinin değerlendirilmesi amacı ile yapılmaktadır. Çalışma sırasında çocuğa Sosyodemografik Bilgi Formu, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği, Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği, Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği, Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu uygulanacaktır. Bu bakım kapsamında empati ve zorbalık konusunda bilgilendirilmesi, arkadaşlık ilişkileri ve öfke kontrollerini geliştirmek için ihtiyaç duydukları bilgiler 2 yüz yüze görüşme ve 5 internet üzerinden görüşme ile sağlanacaktır. İlk 6 görüşme ilk 2 hafta Pazartesi, Çarşamba, Cuma veya Salı, Perşembe, Cumartesi olacak şekilde sizin için uygun olan saate yapılacaktır. Son görüşme 6. Görüşmeden 2 hafta sonra yapılacaktır. Uygulama sonucunda çocuğunuzun okulda mutlu arkadaşlık ilişkileri kurabileceğine inanmaktayız. Araştırma sonucunda çocuğunuza başarı belgesi verilecektir. Çalışma öncesinde bu hemşirelik bakımını almak ve adı geçen ölçek ve formları uygulamak istediğinize dair bir evrak imzalamanız gerekmektedir. Bu çalışmaya katılmakta tamamen özgürsünüz. Araştırmadan herhangi bir aşamada ayrılabilirsiniz. Araştırmada yer almanız durumunda size ödeme yapılmayacaktır veya sizden ödeme talep edilmeyecektir. Elde edilen veriler, toplu olarak kullanılacak ve bireysel veriler gizli tutulacaktır. Teşekkür ederim.

Arş. Gör. Kadriye Demir

Yukarıda yazılı olan bilgileri okudum ve anladım. Araştırma hakkında sözlü olarak bilgilendirildim. Çalışma süresince, ev ziyaretinde 2 kez adı geçen veri toplama formlarını dolduracağımı, araştırmacı ile internet üzerinden yüzyüze görüşmeler yapacağımı biliyorum. Çalışmaya katılımın tamamen isteğinize bağlı olduğu ve istediğimiz zaman onayımızı çekebileceğimiz ve çalışmadan ayrılabiliriz anlatıldı. Araştırma sonuçlarının eğitim ya da bilimsel amaçlarla kullanılması sırasında mahremiyetime saygı gösterileceğine inanıyorum. Araştırmacı tarafından yapılan tüm açıklamaları anladım. Söz konusu araştırmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı/çocuk:

Ana/baba ya da yasal temsilci:

Araştırmacı:

Adı Soyadı/İmza:

Yakınlığı:

Arş.Gör. Kadriye Demir

Adı Soyadı/İmza:

Tel/İmza:

Ek-7. Katılımcı Bilgilendirilmiş Onam Formu II (Kontrol Grubu)

Bu çalışma, ortaokul 5. ve 6. sınıf öğrencilerde akran zorbalığına yönelik Peblau – Kişiler Arası İlişkiler Modeline Temellendirilmiş Akran Zorbalığı Danışmanlık Programını'nın etkinliğinin değerlendirilmesi amacı ile yapılmaktadır. Çalışma sırasında çocuğa Sosyodemografik Bilgi Formu, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği, Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği, Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği, Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu 26 gün ara ile 2 kez uygulanacaktır. Çalışma ve adı geçen ölçek ve formları uygulamak istediğinize dair bir evrak imzalamanız gerekmektedir. Bu çalışmaya katılmakta tamamen özgürsünüz. Araştırmadan herhangi bir aşamada ayrılabilirsiniz. Araştırmada yer almanız durumunda size ödeme yapılmayacaktır veya sizden ödeme talep edilmeyecektir. Elde edilen veriler, toplu olarak kullanılacak ve bireysel veriler gizli tutulacaktır. Teşekkür ederim.

Arş. Gör. Kadriye Demir

Yukarıda yazılı olan bilgileri okudum ve anladım. Araştırma hakkında sözlü olarak bilgilendirildim. Çalışma süresince, ev ziyaretinde 2 kez adı geçen veri toplama formlarını dolduracağımı biliyorum. Çalışmaya katılımın tamamen bizim isteğimize bağlı olduğu ve istediğimiz zaman onayımızı çekebileceğimiz ve çalışmadan ayrılabiliriz anlatıldı. Araştırma sonuçlarının eğitim ya da bilimsel amaçlarla kullanılması sırasında mahremiyetime saygı gösterileceğine inanıyorum. Araştırmacı tarafından yapılan tüm açıklamaları anladım. Söz konusu araştırmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı/çocuk

Adı Soyadı:

İmza:

Ana/baba ya da yasal temsilci:

Yakınlığı:

Adı Soyadı:

Tel:

İmza:

Katılımcı ile Görüşmeyi Yapan Araştırmacı

Adı Soyadı

Tel/İmza:

Ek-8. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Kullanım İzni

ÖLÇEK KULLANIM İZNİ

Gelen Kutusu x

Kadriye DEMİR <kadriyebartik@gmail.com>

23 Nis 2019 Sal 00:16

Alıcı: zeynep.ahci

Sayın Hocam,

Ben Yıldırım Beyazıt Ün. Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları AD. araştırma görevlisi Kadriye Demir. Doktora tez aşamasındayım. Eğer müsadeniz olursa tezimde kullanmak üzere Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği'ni talep edeceğim. Tezimin konusu **KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER MODELİNE TEMELLENDİRİLMİŞ AKRAN ZORBALIĞINA MÜDABALE PROGRAMININ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**'dir.

Tezde ölçek kullanımı ile ilgili bilimsel etiğe dikkat edilecek ve uygun kaynakça gösterimi kullanılacaktır.

İyi çalışmalar dilerim
saygılarımla.

ZEYNEP GULTEKİN AHCI <zeynep.ahci@karatay.edu.tr>

24 Nis 2019 12:27

Alıcı: ben

Merhaba Kadriye Hanım,

Öncelikle doktora tez çalışmanızda başarılar dilerim. Ekte ölçeği bulabilirsiniz. Ölçekle ilgili makaleye de Türk Psikoloji Yazıları'ndan ulaşabilirsiniz: Gültekin, Z. & Sayıl, M. (2005). Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması, Türk Psikoloji Yazıları, 8(15), 47-61.

İyi çalışmalar.

Ek-9. Çocuklar İçin Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği Kullanım İzni

Füsün Gökkaya

Alıcı: ben ▼

11 Temmuz Cmt 16:56

Tabi kullanabilirsiniz

*Doç. Dr. Füsün Gökkaya
Klinik Psikolog
Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Psikoloji Bölümü*

*Eskülap Psikolojik Danışmanlık Merkezi, İzmir
www.eskulapdanismanlik.com*

Gönderen: Kadriye DEMİR <kadriyebartik@gmail.com>

Gönderildi: 11 Temmuz 2020 Cumartesi 02:52

Kime: fusungokkaya@hotmail.com <fusungokkaya@hotmail.com>

Konu: ÖLÇEK KULLANIM İZNİ

Ek-10. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Kullanım İzni

ŞERİFE SEMA KARAKELLE

24 Temmuz Cum 13:16 (4 gün önce)

Alıcı: ben ▼

Kadriye Hanım merhabalar

Elbette kullanabilirsiniz.. Teze ulaşmış olmalısınız.

Çalışmalarınızda kolaylıklar dileyiyle

Kadriye DEMİR <kadriyebartik@gmail.com>, 23 Tem 2020 Per, 04:17 tarihinde şunu yazdı:

Lütfen bu e-postayı yazdırmadan önce çevreye olan etkisini dikkate alınız. Unutmayınız ki; dünyadaki kağıt tüketiminin yarısı k 8 milyon hektar orman alanı (Ege Bölgesi büyüklüğünde) yok olmaktan kurtulacaktır.

Please take into account the impact on the environment before printing this e-mail. Do not forget that if we reduce our paper cc half, every year 8 million hectares of forest (an area the size of Aegean Region in Turkey) will be saved from vanishing.

ÇEVRE BİLİNCİ YARATILMASI İÇİN KULLANILAN KAĞIT	
KULLANIM İZİNİ	
Ad Soyad	_____
İmza	_____
Notlar:	
1. Bu belge, çevre bilinci yaratılması amacıyla hazırlanmış ve her kişi için ücretsizdir.	
2. Bu belge, çevre bilinci yaratılması için her kişi için ücretsizdir.	2020 / 2021
3. Bu belge, çevre bilinci yaratılması için her kişi için ücretsizdir.	2020 / 2021

Ek-11. Sosyodemografik Bilgi Formu

Sayın Veli,

Bu çalışma, ortaokul 5. ve 6. sınıf öğrencilerde akran zorbalığına yönelik hemşirelik bakımının etkisinin incelenmesi amacı ile yapılmaktadır. Araştırmanın güvenilirliği açısından soruların doğru ve eksiksiz yanıtlanması önem taşımaktadır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Bu çalışmadan elde edilen bilgiler kimliğiniz belirtilmeden bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Araştırmanın yapılabilmesi için gerekli izinler alınmıştır. Katılımınız ve işbirliğiniz için teşekkür ederim. Araştırma Görevlisi Kadriye Demir

1. Katılımcı No: (Bu kısım araştırmacı tarafından doldurulur.)

2. Yaşı: (yazınız)

3. Cinsiyeti: () Kız
() Erkek

4. Sınıfı: () 5. Sınıf
() 6. Sınıf

5. Sizin aileniz için uygun olanı işaretleyiniz.

- () Anne-baba bir arada ve öz
- () Anne-baba bir arada üvey
- () Anne-baba ayrı
- () Anne öldü
- () Baba öldü

6. Anne Eğitim Durumu: () İlköğretim
() Lise
() Üniversite
() Yüksek Lisans ve üstü

7. Baba Eğitim Durumu: () İlköğretim
() Lise
() Üniversite
() Yüksek Lisans ve üstü

8. Anne Çalışma Durumu: () Çalışıyor
() Çalışmıyor

9. Baba Çalışma Durumu: () Çalışıyor
() Çalışmıyor

10. Sizce Ailenin Gelir Durumu: () Gelir giderden az
() Gelir gidere eşit
() Gelir giderden çok

11. Ailedeki Toplam Çocuk Sayısı: (yazınız)

12. Siz kaçınıcı çocuksunuz: (yazınız)

13. Anneniz ile olan ilişkinize en uygun seçeneği işaretleyiniz.

- () Çok Kötü
- () Kötü
- () Orta
- () İyi
- () Çok İyi

Ek-11. (Devam)

14. Babanız ile olan ilişkinize en uygun seçeneği işaretleyiniz.

- ☐ Çok Kötü
- ☐ Kötü
- ☐ Orta
- ☐ İyi
- ☐ Çok İyi

15. Arkadaşlarınız ile olan ilişkinize en uygun seçeneği işaretleyiniz.

- ☐ Çok Kötü
- ☐ Kötü
- ☐ Orta
- ☐ İyi
- ☐ Çok İyi

16. Sınıf öğretmenin ile olan ilişkinize en uygun seçeneği işaretleyiniz.

- ☐ Çok Kötü
- ☐ Kötü
- ☐ Orta
- ☐ İyi
- ☐ Çok İyi

17. Okulda Kaç Tane Yakın Arkadaşın Var? (Yazınız)

18. Sence sınıf ortamınız nasıldır?

- ☐ Olumlu, sınıfımızda birliktelik ve dayanışma vardır.
- ☐ Olumsuz, sınıfımızda birliktelik ve dayanışma yoktur.

19. Sizce Okul Başarınız nasıl: ☐ Çok Düşük

- ☐ Düşük
- ☐ Orta
- ☐ İyi
- ☐ Çok İyi

Ek-12. Akran Zorbalığını Belirleme Anketi

Sevgili öğrenciler,

Sizlere verdiğim bu soru listesi ile amacım, arkadaşlarınızla ilişkileriniz hakkında bazı bilgiler edinmektir. Her soru a ve b olmak üzere iki şıktan oluşmaktadır. Her şıktaki cümleleri dikkatlice okuduktan sonra, her şık için size uygun olan seçeneği işaretleyin. İşaretleme yapmak için size uygun olan parantezin içine X işareti koymanız yeterlidir. Bu bir sınav değildir ve cevapların doğru ya da yanlış olması gibi bir durum da söz konusu değildir. Önemli olan sizin gerçek düşüncelerinizi yansıtmasıdır. Sizden aldığım tüm bu bilgiler kesinlikle gizli kalacaktır ve yalnızca araştırma amacıyla kullanılacaktır. Doldurulmuş haldeki cevap kağıtlarınızın, okul idaresine, öğretmenlerinize ya da arkadaşlarınıza gösterilmesi söz konusu değildir.

1	a. Beni çeşitli vurucu ve kırıcı aletlerle korkutur. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
2	a.Beni o kadar korkuturlar ki onlardan uzak dururum. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
3	a.Bana çirkin saldırılarda bulunurlar. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
4	a.Okula giderken ya da okuldan dönerken beni rahatsız ederler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
5	a.Üstümü başımı kirletirler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
6	a.Grup halinde üstüme gelip beni rahatsız ederler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
7	a.Bana yumruk atarlar. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
8	a.Bana isimler takarlar. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
9	a.Görünüşümle alay ederler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
10	a.Herhangi bir nedenden dolayı benimle alay ederler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
11	a.Bana “gerzek “aptal” ve benzeri sözler söylerler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
12	a.Konuşma biçimimle alay ederler. a. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
13	a.Beni tekmelerler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
14	a.Canımı acıtırılar. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()

Ek-12. (Devam)

15	a.Beni döverler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
16	a.Bana küfür ederler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen budavranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
17	a.Çelme takıp beni düşürmeye çalışırlar. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
18	a.Bana tükürürler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
19	a.Arkadaşlarımla aramı bozmaya çalışırlar. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
20	a.Arkadaşlarımı bana karşı kıskırtmaya çalışırlar. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
21	a.Başkalarının benimle konuşmasına engel olurlar. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
22	a.Hakkımda yalan söylerler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
23	a.İznim olmadan bana ait eşyaları alırlar. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
24	a.Bana ait eşyalara bilerek zarar verirler. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
25	a.Bana ait eşyaları alır. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
26	a.Bana ait bir şeyi kırıp bozmaya çalışırlar. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
27	a.Paramı alır. Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()	b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? Hiç bir zaman() Bir kere() Birden fazla()
28	a.Sana tüm bu davranışları çoğunlukla kız arkadaşlarınız mı yoksa erkek arkadaşlarınız mı yapıyor? Hiç kimse() Çoğunlukla kızlar() Çoğunlukla erkekler() Hem kızlar hem erkekler()	b. Peki sen bu davranışları çoğunlukla kız arkadaşlarına mı yoksa erkek arkadaşlarına mı yapıyorsun? Hiç kimse() Çoğunlukla kızlar() Çoğunlukla erkekler() Hem kızlar hem erkekler()

Ek-13. Zorbalıkla İlgili Bilişler Ölçeği

MADDELER	Tamamen doğru	Oldukça doğru	Biraz doğru	Hiç doğru değil
1. Zorbalık çocuklar için normal bir durumdur.				
2. Sevmediğim birisine zorbalık yapıldığında benimde zorbalıkta yer almam normaldir.				
3. Bazen, başkalarına zorbalık yapmak normaldir.				
4. Benim arkadaş grubumda, zorbalık yapmak normal karşılanır.				
5. Zorbalığa uğrayan bir çocuğu gördüğümde, zorbalığı durdurmak için benim yapabileceğim bir şey yoktur.				
6. Zorbalık, çocukların içinde bulundukları grubun kurallarına uymalarını sağlar.				
7. Zorbalığa uğramak insanların daha dayanıklı olmasını sağlar.				
8. Bazı çocuklara sadece ders vermek için sataşmak gerekir.				
9. Zorbalık, problemleri çözmek için iyi bir yol olabilir.				
10. Diğerlerinden farklı olan çocuklar zorbalığa uğrarlar.				
11. Bazı çocuklar hak ettikleri için zorbalığa uğrarlar.				
12. Bazı çocuklar, başka çocuklara zarar verdikleri için zorbalığa uğrarlar.				
13. Ezik/zavallı çocuklara sataşmak normaldir.				
14. Eğer bazı çocuklar kolayca ağlamasa ve pes etmese, bu kadar fazla zorbalığa uğramazlar.				
15. Zorbalığa uğrayan çocukların çoğu bu duruma kendileri neden olur.				
16. Arkadaşlarımdan benim her istediğimi yapmaması kötü bir şeydir.				
17. Diğer çocukların beni bir oyuna almamalarına dayanamam.				
18. Arkadaş grubunun isteklerini yerine getirmeyen çocuklara zorbalık uygulanması normaldir.				
19. Oyunlarda benim koyduğum kurallara uymayanları oyundan atmak gerekir.				
20. Bir çocuk eğer benim arkadaşım ise her istediğimi yapmalıdır.				
21. Diğer çocuklar beni oyunlarına almadığında onların oyununu bozmam normaldir.				
22. Benim istediklerimi yapmayanlara haddini bildirmek gerekir.				

Ek-14. Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği

MADDELER	EVET	HAYIR
1-Oynayacak arkadaş bulamayan bir kız çocuğu görmek beni üzer.		
2- Mutluluktan ağlayan erkekler aptaldır.		
3- Bana hediye gelememişse bile hediyesini açan insanları izlemeyi severim.		
4- Ağlayan bir erkek çocuğu gördüğümde ben de ağlamaklı olurum.		
5- Bir kız çocuğunun incindiğini görmek beni üzer.		
6- Neden güldüğünü bilmesem de gülen birini görünce ben de gülerim.		
7- Bazen televizyon seyrederken ağlarım.		
8- Mutluluktan ağlayan kızlar aptaldır.		
9- Birinin neden üzgün olduğunu anlamak benim için zordur.		
10- Yaralanmış bir hayvan görmek beni üzer.		
11- Oynayacak arkadaş bulamayan bir erkek çocuğu görmek beni üzer.		
12- Bazı şarkılar beni öyle üzer ki ağlamaklı olurum.		
13- Bir erkek çocuğunun incindiğini görmek beni üzer.		
14- Yetişkinler bazen ortada üzülecek bir şey olmadığında bile ağlarlar.		
15- Kedi ve köpeklere insanlar gibi duyguları varmış gibi davranmak aptalcadır.		
16- Sınıf arkadaşımın sürekli öğretmenin yardımına ihtiyacı varmış gibi davranması beni deli eder.		
17- Hiç arkadaşı olmayan çocuklar muhtemelen bir arkadaşları olmasını zaten istemiyorlardır.		
18- Ağlayan bir kız çocuğu gördüğümde ben de ağlamaklı olurum.		
19- İnsanların acıklı bir film seyrettiklerinde ya da acıklı bir kitap okuduklarında ağlamalarının komik olduğunu düşünüyorum.		
20- Kurabiyelerimi yerken birinin bana kurabiyelerimden istermiş gibi baktığını görsem bile yine de tüm kurabiyelerimi yiyebilirim.		
21- Okul kurallarına uymadığı için öğretmen tarafından cezalandırılan bir sınıf arkadaşımı görmek beni üzmez.		

Ek-15. Arkadaşlık İlişkileri ve Öfke Kontrolü Değerlendirme Formu

Soru 1. Arkadaş ilişkilerinde ne kadar mutlu bir çocuksun? Aşağıdaki şekil üzerinden size uygun olan mutlu çocuk ifadesine denk düşen puanı daire içine alınız.

Çok Mutluyum Çok
Mutsuzum

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1
0

Soru 2. Mutlu arkadaşlık ilişkilerine uygun, kabul gören 5 örnek davranış sayabilir misin?

-
-
-

Soru 3. Öfkeli olduğunı nasıl anlarsın?

.....

.....

.....

.....

Soru 4. Öfke kontrol edilebilir mi? Nasıl?

.....

.....

.....

.....

Soru 5. Öfke kontrolü konusunda kendinizi ne kadar yeterli hissediyorsunuz. Aşağıdaki şekil üzerinden size uygun puanı daire içine alınız.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Yeterli değil

Çok Yeterli

Ek-16. Başarı Belgesi

Ek-17. Eğitsel Eşleştirme Oyunu Kartları

1. Çelme ile arkadaşını düşüren bir öğrenci / yere düşen bir arkadaşına el uzatan bir öğrenci
2. Arkadaşının saçını çeken bir öğrenci / arkadaşına toka hediye eden bir öğrenci
3. Arkadaşına yumruk atan bir öğrenci / arkadaşına oyun sırasında top atan bir öğrenci
4. Arkadaşı ile dalga geçen öğrenci / arkadaşına iltifat eden bir öğrenci
5. Grup tarafından dışlanmış bir öğrenci / oyuna davet edilen bir öğrenci
6. Arkadaşları hakkında dedikodu yapan öğrenci grubu / hep birlikte ders çalışan bir öğrenci grubu
7. Arkadaşlarına telefonda yoluyla hoş olmayan mesajlar gönderen öğrenci grubu / annesini aramak isteyen arkadaşına telefonunu veren bir öğrenci
8. Arkadaşını tehdit eden bir öğrenci / arkadaşını şakalaşan öğrenci
9. Arkadaşının kitaplarını yırtan öğrenci / arkadaşına kitap hediye eden öğrenci
10. Arkadaşının koluna kalem batıran öğrenci / pamağı kanayan arkadaşına yara bandı uygulayan öğrenci
11. Arkadaşına hoşla gitmeyen el-kol hareketi yapan öğrenci / arkadaşının kişisel alanına saygı gösteren öğrenci
12. Arkadaşına iftira atan öğrenci / arkadaşının başarısını kutlayan öğrenci
13. Arkadaşına küfür eden öğrenci / arkadaşından özür dileyen öğrenci

Ek-17. (Devam)

1	 Çelme ile arkadaşını düğüren bir öğrenci.	 Yere düşen bir arkadaşına el uzatan bir öğrenci.	8	 Arkadaşlarının kitaplarını yırtan öğrenci.	 Arkadaşına kitap hediye eden bir öğrenci.
2	 Arkadaşının saçını çeken bir öğrenci.	 Arkadaşına toka hediye eden bir öğrenci.	9	 Arkadaşının koluna kalem batıran bir öğrenci.	 Yaralanan arkadaşına yara bandı uygulayan öğrenci.
3	 Arkadaşına yumruk atan bir öğrenci.	 Arkadaşına oyun sırasında top atan bir öğrenci.	10	 Arkadaşının hoşuna gitmeyen el-kol hareketi yapan öğrenci.	 Arkadaşının kişisel alanına saygı duyan bir öğrenci.
4	 Arkadaşı ile dalga geçen bir öğrenci.	 Arkadaşına iltifat eden bir öğrenci.	11	 Arkadaşlarının iftirasına uğrayan bir öğrenci.	 Arkadaşlarının başarısını kutlayan öğrenci.
5	 Grup tarafından dışlanmış bir öğrenci.	 Oyuna davet edilen bir öğrenci.	12	 Arkadaşına küfür eden bir öğrenci.	 Arkadaşından özür dileyen bir öğrenci.
6	 Arkadaşları hakkında dedikodu yapan öğrenci grubu.	 Hep birlikte ders çalışan öğrenci grubu.	13	 Arkadaşını tehdit eden bir öğrenci.	 Arkadaşı ile şikâyet eden bir öğrenci.
7	 Arkadaşlarına telefon yoluyla hoş olmayan mesajlar gönderen öğrenci grubu.	 Annesini aramak isteyen arkadaşına telefonunu veren bir öğrenci.			

Ek-18. Empati Demonstrasyonu

EMPATİ NEDİR?

Empati, kişinin;

- olaylara **karşısındakinin bakış açısıyla** bakabilmesi,
- karşısındaki kişinin **duygularını ve düşüncelerini** doğru olarak anlaması,
- anladığını karşısındaki kişiye **ifade** etmesidir.

HADİ ÖRNEKLER İLE EMPATİ KURMAYA ÇALIŞALIM

ÖRNEK 1

Taner'in basketbol sahasının bir ucunda **tek başına oturduğunu** gördün. Ona yaklaşıyorsun. Karnı ağrıdığını ve kendini **iyi hissetmediğini** söylüyor ve **ağlamaya** başlıyor.

• Taner nasıl hissediyor? : _____

Taner 'e ne yapar ve / veya söylersiniz?

- (A) Onu hızlıca revire götürürüm. Yardıma ihtiyacı olabilir.
- (B) Ağlamasına izin veririm. Onu rahatsız etmemi istemeyebilir.
- (C) Ona ağlamayı bırakmasını söylerim. Ben en son iyi hissetmediğinde bile ağlamadım.

Cevap: A

- Kendini iyi hissetmeyen ve ağlayan birinin sağlık sorunu olabilir. Yardıma ihtiyacı vardır.
- Bunu farkettiğimiz zaman hızlıca yardımcı olmak yapılacak en doğru hareket olur.

ÖRNEK 2.

Sen ve Rıza yakın arkadaşsınız. İkiniz de Ulusal Bilim Yarışmasına katıldınız. Sen ödül aldın ama Rıza hiçbir şey kazanamadı.

• Rıza nasıl hissediyor? : _____

Rıza'ya ne yapacaksın ve / veya söyleyecektin?

- (A) "Belki de Bilim'de benim kadar iyi değilsin Rıza. Yine de İngilizcede iyisin!"
- (B) "Pes etme! Gelecek yıl birlikte tekrar deneyelim. Belki de sadece şanssızdın."
- (C) Hiçbir şey olmamış gibi davranırım ve Bilim Yarışması'ndan bahsetmem.

Ek-18. (Devam)

Cevap: B

- İsteddiği bir başarıyı elde edemeyen biri üzgün hisseder.
- Bir arkadaş olarak onun hevesini kırmak veya küçük düşürmek uygun olmaz.
- Ona umut veren sözler verip destek olmak gerekir.

9

ÖRNEK 3.

Semra ve Meryem ile yakın arkadaşsın. Semra dün sana Meryem ile artık arkadaş olmayacağını söyledi ve senin de onunla arkadaşlığını bozmanı istedi. Meryem tek başına gruptan ayrı oturuyor ve kimse ondan oyuna katılmasını istemiyor.

10

Ne yaparsın?

- (A) Sadece Meryem'i görmezden gelirim, bir başkası onunla oynar elbet. Semra'nın bana kızmasını istemiyorum.
- (B) Diğer arkadaşlarımdan Meryem'i onlarla birlikte oynamaya davet etmesini isterim. Ben davet etmem.
- (C) Meryem'i oyuna katılmaya davet ederim. Ayrıca artık Meryem ile neden arkadaş olmak istemediğini öğrenmek için Semra ile konuşurum.

11

Cevap: C

- Meryem yalnız ve dışlanmış hisseder.
- Arkadaşlarının ve senin bu şekilde davranmanız konusunda kafası karışmıştır.
- Bir arkadaş olarak onu oyuna davet etmen uygun bir davranıştır.
- Arkadaşlar arasında yaşanan problemlerin çözümü vardır. Bu konuda Meryem ve Semra'ya destek olabilirsiniz.

12

SONUÇ OLARAK..

- Empati becerimizin gelişmesi okulda arkadaşlarımız ile daha iyi ilişkiler kurmamıza yardımcı olur.
- Seni anlayan ve bunu ifade eden arkadaşlarına değer verir misin?
- Empati, mutlu arkadaşlık ilişkileri geliştirmek yolunda önemli bir beceridir.

13

Beyaz Kağıt Etkinliği

- 'Görüldüğü gibi insanlar da böyledir, yaşadıkları olayların izlerini taşırlar. Biz baktığımızda bir iz görmesek bile kağıt artık eskisi kadar pürüzsüz değildir. İnsanlar da onları inciten birşey olduğunda biz göremesek te içlerinde bu acının izlerini taşırlar.'

14

Ek-19. Akran Zorbalığı Demonstrasyonu

AKRAN ZORBALIĞI NEDİR?

• Öğrenciler okulda şakaşabilirler. Birbirlerine komik biçimde seslenir, kibar ve saygılı bir şekilde el şakası yapabilirler.

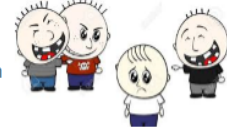
• Bu her iki taraf için de sadece gülüp geçilen bir hatıra olarak kalır.

• Çocukların okulda bu şekilde davranışlar sergilemesi normal karşılanmaktadır.

- Eğer,
 - ✓ bu şakaşmalar **saygı sınırını aşarsa** ve **can acıtıcı olursa**,
 - ✓ **sürekli** olmaya başlarsa ve
 - ✓ bir taraf **zarar görmeye** devam ederse
- bu normal olmayan, **kabul edilemeyecek** bir durumdur.

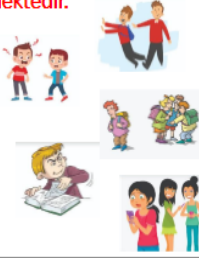
AKRAN ZORBALIĞI

- **kendini savunmada zorlanan** bir çocuk veya ergenin,
- **tekrarlayan** biçimde bir veya daha fazla öğrenci tarafından
- **kasıtlı olarak** rahatsız edilmesidir.

Akran zorbalığı çeşitli şekillerde gerçekleşebilmektedir.

1. Fiziksel Zorbalık
2. Sözel Zorbalık
3. Sosyal (İlişkisel) Zorbalık
4. Mala Zarar Verme
5. Siber Zorbalık

1. Fiziksel Zorbalık

- vurma,
- tekme,
- tükürme,
- itme gibi direk fiziksel güç kullanarak yapılan zorbalıktır.

2. Sözel Zorbalık

- Lakap takmak,
- Tehdit etmek,
- Küfretmek,
- Alay etmek
- Rahatsız edici yazılı notlar bırakmak
- Uygunsuz yorumlar yapmak
- Sürekli eleştirmek gibi sözel yolla yapılmaktadır.

3. İlişkisel (Sosyal) Zorbalık

- Direkt ilişkisel zorbalık kişinin **akranlarıyla ilişki kurmasını engellemek** veya onları **görmezden gelme** şeklinde olabilir.
- Dolaylı ilişkisel zorbalık ise kişi ile ilgili **dedikodu yayma** şeklinde olabilir.

Ek-19. (Devam)

4. Mala Zarar Verme

- kişinin malını **çalma**,
- alıp geri vermeyi reddetme,
- yerini değiştirme veya
- malına **zarar verme** şeklinde olan zorbalıktır.

9

5. Siber Zorbalık

- Modern **teknolojik cihazlarla** özellikle cep telefonu veya internet aracılığıyla yapılmaktadır.
- metin mesajı,
- elektronik posta,
- telefon görüşmesi,
- resim\video klip şeklinde yapılabilir.

10

SONUÇ OLARAK..

- Akran zorbalığının tüm öğrenciler için **olumsuz etkileri** bulunmaktadır.
- Bu davranışlar **okul iklimini bozar**.
- Hiçbir öğrenci bu şekilde bir **kötü muameleyi hak etmez**.
- Dolayısıyla okulda **mutlu bir öğrenci** olmak her çocuğun **hakkıdır** ve kimse bu hakkı onun elinden alamaz.

11

HAYDİ EŞLEŞTİRME OYUNU OYNAYALIM 😊

12

Ek-20.Örnek Olay Senaryoları

1. Senaryo: Buğra ve Boğaç

Fiziksel ve Sözel Zorbalık / 2 Erkek Karakter / Okul Bahçesi / Güç Kavramı / İyilik / Öfke Yönetimi

Boğaç okulun basketbol takımında oynayan bir çocuktur. Hafta sonları Karate kursuna da gitmektedir. Buğra Boğaç'ın sınıf arkadaşıdır ve çalışkan bir öğrencidir. Boğaç tenefüs aralarında okul bahçesinde oynarken sürekli Buğra'nın yanından geçer ve yanlışlıkla çarpmaya çalışır. Buğra yere düşünce 'Ezik uğraşma benimle, cüce boyunla gücün yetmez bana. Bir çakarım yerden kalkamazsın.' der. Buğra diğer öğrencilerin önünde çok utanır. Ama, Boğaç'a karşı her zaman dik durmaya çalışır. Buğra ayağa kalkıp 'Bu davranışın doğru değil.' der. Boğaç 'Kendini çok mu akıllı zann ediyorsun? Aptal.' diye bağırır. Buğra 'Zeka testi yapabildiğini bilmiyordum.' der ve oradan uzaklaşır. Diğer gün Buğra evin bahçesinde oynarken bir ağlama sesi duyar. Boğaç basketbol oynarken düşmüş ve dizini yaralamıştır. Buğra hızlıca annesine haber verir ve Boğaç'ı hastaneye götürürler. Buğra 'Boğaç dizlerin iyileşecek üzülme. Sen bizim okulun en iyi basketbolcususun.' der.

Örnek olayın analizinde kullanılacak yönlendirici sorular aşağıda sıralanmıştır.

1. Boğaç'ın kabul edilemeyen ve uygun olmayan davranışı nedir?
(Arkadaşını kasten yere düşürmesi, küçümsemesi, tehdit etmesi, kötü söz söylemesi)
2. Buğra'nın doğru davranışı nedir?
(Öfkesini kontrol edebilmesi, mizahı kullanabilmesi, yardımsever olması)
3. Boğaç'ın duygularını duygu haritasında gösterebilir misin?
(Tehditkar, Öfkeli, Üzgün, Şaşkın, Pişman, Mutlu)
4. Buğra'nın duygularını duygu haritasında gösterebilir misin?
5. (Öfkeli, Korkmuş, Üzgün, Mutlu)
6. Sence güç nedir?
7. Sen Boğaç olsan okula döndüğün zaman ne yapardın?

Ek-20. (Devam)

Örnek Cevap Diyalogu:

Boğaç: Buğra sen çok iyi bir arkadaşsın. Ben senden uzun ve daha iriyim. Bu özelliğimi sadece spor yaparken kullanmalıyım. Sana karşı fiziksel güç gösterisi yaptım, seni küçümsedim.

Buğra: Senin beni küçük düşürmeye çalışmana çok öfkeleniyordum. Ben senin gibi uzun boylu değilim. Ama herkesin kendine özgü yetenekleri var. Ben de derslerimde başarılıyım. Ben senin basketboldaki başarılarını taktir ediyorum.

Boğaç: Çok haklısın. Seni tanıdıkça her çocuğun farklı yeteneklerinin olduğunu anladım. Seni kızdırmaya çalışıyordum. Ama sen her defasında bana zekice cevaplar verdin, umursamadın. Öfkeni belli etmedin ve asla bana sataşmadın. Aksine, bana yardım ettin ve moral verdin. Ben fiziksel olarak güçlü olabilirim ama sen de psikolojik olarak dayanıklısın. Senin gücün bu.

Buğra: Artık dostuz o zaman.

Boğaç: Dostuz. Birlikte basketbol oynar, ders çalışabiliriz.

Buğra: Süper fikir.

Örnek olaydan çıkarılan önemli bilgi aşağıda yer almaktadır.

1. Kibirli olmak ve başkalarını küçümsemek doğru değildir.
2. Farklılıklara saygı duymak gerekir.
3. Şiddet kabul edilebilir bir sorun çözme yöntemi değildir.
4. Duygu ve davranışlarını kontrol edebildiğin zaman güçlü olabilirsin.
5. Başkalarının duygu ve düşüncelerine önem vermek zayıflık değildir.
6. Öfke kontrol edilebilir bir duygudur.
7. Arkadaşlarımıza karşı yardımsever olmalıyız.

Ek-20. (Devam)

2. Senaryo: Aydilge ve Bilge

Sözel Zorbalık ve Mala Zarar Verme / 1 Kız ve 1 Erkek Karakter / Okul Servisi / Özür Dilemenin Gücü / Hayır Diyebilmek / Şaka mı? Alay mı?

Aydilge sınıf arkadaşı Bilge'ye nedensiz yere kötü davranmaktadır. Sürekli alay eder ve eşyalarına zarar verir, bazen de tehdit eder. Bir gün Aydilge okul çıkışı servise binerken Bilge'nin çantasına çamur fırlatır ve 'İnek gibi ders çalışıyorsun ya! Çamur yakışıyor sana'. Ardından parmağıyla işaret ederek gülmeye başlar. Etraftaki arkadaşları da ona katılır. Bilge buna karşılık 'Hayır. Ben bu davranışlarından hoşlanmıyorum. Bir daha bana bu şekilde davranmanı istemiyorum. Çünkü asla hak etmedim. Gülmeyin artık Aydilge'nin bu saygısız davranışlarına.' diyerek kendini ifade etmeye çalışır. Aydilge eve gelir ve kız kardeşinin ağladığını fark eder. Kız kardeşi ona okulda bir arkadaşının sürekli onunla dalga geçtiğini anlatır.

Örnek olayın analizinde kullanılacak yönlendirici sorular aşağıda sıralanmıştır.

1. Aydilge'nin kabul edilemeyen ve uygun olmayan davranışı nedir?
(Alay etmek, arkadaşının malına zarar vermek, tehdit etmek)
2. Bilge'nin doğru davranışı nedir?
(Kendini 'Ben Dili' kullanarak ifade etmesi, İstemediği bir şey için 'Hayır' diyebilmesi)
3. Aydilge'nin duygularını duygu haritasında gösterebilir misin?
(Kıskanç, Üzgün, Pişman, Mutlu)
4. Bilge'nin duygularını duygu haritasında gösterebilir misin?
5. (Korkmuş, Kafası karışık, Mutlu)
6. Sence alay etmek ile şaka yapmak arasındaki fark nedir?
(Alay sık sık yapılır, karşı tarafın hoşuna gitmez ve bir art niyet vardır. Şaka ise arada bir yapılır ve her iki taraf da eğlenmiştir ve art niyet bulunmaz.)
7. Sen Aydilge olsan okula döndüğün zaman ne yapardın?

Ek-20. (Devam)

Örnek Cevap Diyalogu:

Aydilge: Bilge uzun zamandır sana haksızlık ediyorum. Ne yazık ki bunu dün fark ettim. Ben yanlış yaptığımı anladım. Senden özür dilerim.

Bilge: Uzun zamandır bana karşı neden bu şekilde davrandığına bir türlü anlam veremedim. Oysa sana karşı hiç bir kötü davranışım olmadı. Ama hatanı anlamaman ve özür dilemen beni çok mutlu etti.

Aydilge: Buna çok sevindim. Artık sana ve başka arkadaşlarıma haksızlık etmeyeceğim. Kimse bunu hak etmiyor.

Bilge: Kendinle gurur duymalısın Deniz. Özür dilemek büyük bir erdem. Seni tanıdıkça iyi bir arkadaş olabileceğine inanıyorum.

Örnek olaydan çıkarılan önemli bilgi aşağıda yer almaktadır.

1. Hiçbir öğrenci arkadaşları tarafından kötü davranılmayı hak etmez.
2. Her öğrenci hoşlanmadığı bir davranış karşısında ‘Hayır’ deme hakkına sahiptir.
3. Ben dilini kullanmak kendini ifade etmeyi kolaylaştırır.
4. Alay etmek komik değildir ve kimsenin hoşuna gitmez.
5. Mala zarar vermek doğru bir davranış olmamakla birlikte suçtur.
6. Yanlış olan bir davranış için özür dilemek ve yapmayacağına dair söz vermek alkışlanacak bir harekettir.

3. Senaryo: Ceren ve Ece

İlişkisel (Sosyal) ve Siber Zorbalık / 2 Kız Karakter / Okul Tuvaleti / Mutlu Arkadaşlığın Önemi

Ceren sınıf arkadaşı Ece’yi oyunlarına dahil etmez ve diğer arkadaşlarının da Ece ile konuşmasını istemez. Ece ile ilgili sürekli dedikodu çıkarır. Ceren 11. yaş gününü kutlamak için evde bir parti verecektir. Tüm sınıfı partiye davet eder. Ama Ece’ye ‘Senin partime gelmeni istemiyorum çirkin safinaz.’ diye mesaj atar. Ece ders arası kızlar tuvaletinde iken dışarıdan Ceren’in sesini duyar. ‘Kızlar biliyor musunuz? Ece sınavda kopya çekiyor.’ Bu sözleri duyan Ece tuvaletten çıkıp öğretmenin yanına gider ve Ceren’in mesajını da göstererek şikayet eder. Okul yönetimi Ceren’in ailesini okula çağırır ve konu ile ilgili bilgilendirir. Ailesi okulda yaşanan bu olaylardan dolayı Ceren ile konuşur.

Ek-20. (Devam)

Örnek olayın analizinde kullanılacak yönlendirici sorular aşağıda sıralanmıştır.

- Ceren'in kabul edilemeyen ve uygun olmayan davranışı nedir?
(Arkadaşı ile ilgili dedikodu çıkarmak, onu dışlamak, ona iftira atmak, onun diğer arkadaşları ile arasını bozmak, telefon yolu ile rahatsız edici mesajlar atmak)
- Ece'nin doğru davranışı nedir?
(Çözemediği bir problem ile ilgili yetişkin yardımı almak)
- Ceren'in duygularını duygu haritasında gösterebilir misin?
(Kibirli, Üzgün, Pişman, Mutlu)
- Ece'nin duygularını duygu haritasında gösterebilir misin?
(Sinirli, Üzgün, Kafası Karışık, Mutlu)
- Sen Ceren olsan okula döndüğün zaman ne yapardın?

Örnek Cevap Diyalogu:

Ceren: Ece ben her şey için çok üzgünüm. Senden özür dilerim. Bir daha okulda böyle şeyler yaşamak istemem.

Ece: Beni dışladığın ve iftira attığın için çok sinirlendim, ne yapacağımı bilemediğim için seni öğretmene şikayet ettim. Tabi ki kimse okulda sorun yaşamak istemez.

Ceren: Evet bunu çok geç anladım. Okul, arkadaşlarımız ile oyunlar oynayıp mutlu olduğumuz bir yer. Kim sorunlu öğrenci olmak ister ki?

Ece: Bunları duymak beni çok mutlu etti. Bende herkes gibi okul hayatımda güzel anılar biriktirmek istiyorum.

Ceren: O zaman anlaştık Ece. Artık arkadaşız. Doğum gününe gelmen beni çok mutlu eder.

Ece: Kesinlikle geleceğim.

Örnek olaydan çıkarılan önemli bilgi aşağıda yer almaktadır.

- Arkadaşlar arasında dedikodu ve iftira gibi haksız davranışlar kabul edilemez.
- Telefon yoluyla rahatsız edici mesajlar atarak arkadaşlarını rahatsız etmek yanlış bir davranıştır.
- Okul ve arkadaşlık ilişkileri öğrenciler için önemlidir.
- Çocuklar çözemediği problemleri ile ilgili yetişkin yardımı almalılardır.
- İnsanlar her zaman sonuçlarını düşünerek hareket etmelidir.
- Örnek öğrenci olmak sizi mutlu eder.

Ek. 21. Örnek Olay Senaryoları İçin Esinlenilen Kaynaklar

Kitaplar

Kırmızı Köpek (Yazar: Alexandra Garibal)

Van Gong ve Ben (Yazar: Shane Peacock)

Akran Zorbalığı (Yazar: Ayşe Başak Erk)

Venessa'nın Yanındayım: Bir İyiliğin Öyküsü (Eser Sahibi: Kerascoet)

Ezik Kokarca (Yazar: Catherine Depino)

Küçük Şeyler (Eser Sahibi: Mel Tregonning)

Kraker Kız (Yazar: Hazal Uzunur)

Burcu ve Berk ile Hayır Diyebilirsin (Yazar: Defne Ongun Müminoğlu)

Çiko Zorbalıkla Başediyor (Yazar: Beth Bracken)

Zorbalık (Yazar: Rıfat Batur)

Teo'nun Zorbalık Kitabı (Yazar: Yağmur Artukmaç)

Çocuk Eğitimi (Yaza: Alfred Adler)

Sıkı Dostlar Amansız Düşmanlar / Çocukların Sosyal Yaşamı (Yazar: Michael Thomson, Catherine O'Neill Grace, Lawrence J. Cohen)

Filmler

Fil-Elephant (Yönetmen: Gus Van Sant)

Akran Zorbalığı ve İçimizdeki Şiddet: Klass (Yönetmen: Ilmar Raag)

Mucize (Yönetmen: Stephen Chbosky)

Ek-22. Eğitsel Duygu Bulmacası Oyununda Kullanılan Duygu Haritası

EĞİTSEL DUYGU BULMACASI OYUNU

Mütevazi

Üzgün

Sinsi

Tehditkar

Bunalmış

Rahatlamış

Kızgın

Mutlu

Yardımsaver

Muzip

Öfkeli

Pışman

Endişeli

Korkmuş

Öfkeli

Şasırmış

Utlanmış

Mutlu

<https://emojipedia.org/people/>

Ek-23. Öfke Kontrolü Videosu – İçerik

Videoyu 11 yaşında bir erkek çocuğu canlandırmıştır. Çocuktan ve ailesinden yazılı onam alınmıştır. Video 4 aşamalıdır.

1. Aşama

Ekrana ‘Öfkelendiğini Nasıl Anlarsın?’ yazısı çıkar.

- Ayaklarımı yere vurmak isterim.
- Bağırmak isterim, hızlı nefes almaya başlarım.
- Aklımdan kötü düşünceler geçer.
- Kızardığımı ve ısındığımı hissedirim, kalbim küt küt atar.

Çocuk anlatırken canlandırır.

2. Aşama

Ekrana ‘Neler seni öfkelendirir?’ yazısı çıkar.

- Hoşlanmadığım şakaların yapılması
- Arkadaşımın kalemimi kırması
- Yapmadığım bir şey için suçlanmam

Çocuk anlatırken canlandırır.

3. Aşama

Ekrana ‘Öfkeni Kontrol Etmek İçin Neler Yapmalısın?’ yazısı çıkar.

- Derin derin nefes alırım (Güzel bir çiçek koklar ve doğum günü pastamı üfler gibi)
- Gözlerimi kapatıp sakinleşmeye ve gevşemeye çalışırım
- İçimden 10!a kadar sayarım
- Ortamdan uzaklaşıp mutlu olduğum birşey yaparım (Müzik dinlemek, yürüyüş yapmak)

Çocuk anlatırken canlandırır.

4. Aşama

Ekrana ‘Unutma ki!!!’ yazısı çıkar.

- Öfke kontrol edilebilir bir duygudur. Mesajı verilir.

Ek-24. Yazılı ve Görsel Eğitim Materyallerinin Uygunluğu Uzman Görüşü Formu

Değerlendirme Kriteri	Uygun Değil	Biraz Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun
1.Materyal içeriği amacına uygun mu?				
Öneriniz:				
2.Konu hedefler ile sınırlandırılmış mı?				
Öneriniz:				
3.Anahtar noktalara yönelik sonuç slaytı var mı?				
Öneriniz:				
4.Materyalin içeriği, uygulanacak çocukların yaş dönem özelliğine uygun mu?				
Öneriniz:				
5. Yazılı materyaller punto, renk vb. açısından ilgi çekici mi?				
Öneriniz:				
6.Resimler anahtar noktaları görsel olarak anlatıyor mu?				
Öneriniz:				
7.Resimler ilgili metnin yanında mı?				
Öneriniz:				
8.Yeterli beyaz boşluk bulunmakta mı?				
Öneriniz:				
9. Yazılı materyalde büyük-küçük harf ve yazı stili uygun mu?				
Öneriniz:				

Ek-25. Eğitsel Eşleştirme Oyunu Kartlarının Uygunluğu Uzman Görüşü Formu

Değerlendirme Kriteri	Uygun Değil	Biraz Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?				
Öneriniz:				
2.Karttaki resim anlaşılır mı?				
Öneriniz:				
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?				
Öneriniz:				

Ek-26. Örnek Olayların İçerik ve Analizlerinin Uygunluğu Uzman Görüşü Formu

Değerlendirme Kriteri	Uygun Değil	Biraz Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun
1. Örnek olay senaryo içeriği amacına uygun mu?				
Öneriniz:				
2. Konu hedefler ile sınırlandırılmış mı?				
Öneriniz:				
3. Örnek cevap diyalogları uygun mu?				
Öneriniz:				
4. Örnek olayın analizinde kullanılacak yönlendirici sorular uygun mu?				
Öneriniz:				
5. Örnek olaydan çıkarılan önemli bilgiler uygun mu?				
Öneriniz:				
6. Örnek olay senaryo içerikleri ve analizler çocukların yaş dönem özelliklerine uygun mu?				
Öneriniz:				
7. Örnek olay analizi çocuğun aktif katılımını destekleyen özellikte mi?				
Öneriniz:				

Ek-27. Empati Demonstrasyonu için Yazılı ve Görsel Eğitim Materyallerinin Uygunluğu Uzman Görüşü Formu - Kapsam Geçerlik İndeksi

Empati Demonstrasyonu için Değerlendirme Kriteri	Uzman Görüşü Uygunluk Derecesi				Madde KGO
	Uygun Değil	Biraz Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun	
1.Materyal içeriği amacına uygun mu?			XX	XXXX X	0.92
2.Konu hedefler ile sınırlandırılmış mı?			X	XXXX XX	0.96
3.Anahtar noktalara yönelik sonuç slaytı var mı?			XX	XXXX X	0.92
4.Materyalin içeriği, uygulanacak çocukların yaş dönem özelliğine uygun mu?			X	XXXX XX	0.96
5. Yazılı materyaller punto, renk vb. açısından ilgi çekici mi?		XX	X	XXXX	0,82
6.Resimler anahtar noktaları görsel olarak anlatıyor mu?			XX	XXXX X	0.92
7.Resimler ilgili metnin yanında mı?	X		X	XXXX X	0,85
8.Yeterli beyaz boşluk bulunmakta mı?			XX	XXXX X	0.92
9. Yazılı materyalde büyük-küçük harf ve yazı stili uygun mu?		X		XXXX XX	0.92
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,91

**Ek-28. Akran Zorbalığı Demonstrasyonu için Yazılı ve Görsel Eğitim
Materyallerinin Uygunluğu Uzman Görüşü Formu - Kapsam Geçerlik İndeksi**

Akran Zorbalığı Demonstrasyonu için Değerlendirme Kriteri	Uzman Görüşü Uygunluk Derecesi				Madde KGO
	Uygun Değil	Biraz Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun	
1. Materyal içeriği amacına uygun mu?			X	XXXXXX	0.96
2. Konu hedefler ile sınırlandırılmış mı?			X	XXXXXX	0.96
3. Anahtar noktalara yönelik sonuç slaytı var mı?			X	XXXXXX	0.96
4. Materyalin içeriği, uygulanacak çocukların yaş dönem özelliğine uygun mu?			X	XXXXXX	0.96
5. Yazılı materyaller punto, renk vb. açısından ilgi çekici mi?		XX		XXXXX	0,85
6. Resimler anahtar noktaları görsel olarak anlatıyor mu?			XX	XXXXX	0,92
7. Resimler ilgili metnin yanında mı?			X	XXXXXX	0.96
8. Yeterli beyaz boşluk bulunmakta mı?			X	XXXXXX	0.96
9. Yazılı materyalde büyük-küçük harf ve yazı stili uygun mu?		X		XXXXXX	0,89
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,93

Ek-29. Eğitsel Eşleştirme Oyunu Kartlarının Uygunluğu Uzman Görüşü Formu
– Kapsam Geçerlik İndeksi

Değerlendirme Kriteri	Uzman Görüşü Uygunluk Derecesi				Madde KGO
	Uygun Değil	Biraz Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun	
1.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
2.Karttaki resim anlaşılır mı?		X		XXXXXXX	0,92
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?			XX	XXXXX	0,92
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,93
2.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
2.Karttaki resim anlaşılır mı?		X	X	XXXXX	0,89
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?			XX	XXXXX	0,92
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,91
3.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?		X	X	XXXXX	0,89
2.Karttaki resim anlaşılır mı?			XX	XXXXX	0,92
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?			XX	XXXXX	0,92
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,91
4.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
2.Karttaki resim anlaşılır mı?			X	XXXXXXX	0,96
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,96
5.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?		X	X	XXXXX	0,89
2.Karttaki resim anlaşılır mı?			XX	XXXXX	0,92
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?			XX	XXXXX	0,92
Kapsam Geçerlik İndeksi					
6.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?			XX	XXXXX	0,92
2.Karttaki resim anlaşılır mı?			XX	XXXXX	0,92
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?			XX	XXXXX	0,92
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,92

Ek-29. (Devam)

Değerlendirme Kriteri	Uzman Görüşü Uygunluk Derecesi				Madde KGO
	Uygun Değil	Biraz Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun	
7.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?		X	X	XXXXXX	0,89
2.Karttaki resim anlaşılır mı?		X	X	XXXXXX	0,89
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?		X	X	XXXXXX	0,89
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,89
8.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
2.Karttaki resim anlaşılır mı?			X	XXXXXXX	0,96
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,96
9.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?		X	X	XXXXXX	0,89
2.Karttaki resim anlaşılır mı?			X	XXXXXXX	0,96
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?		X	X	XXXXXX	0,89
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,91
10.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?			X	XXXXXXXX	0,96
2.Karttaki resim anlaşılır mı?			X	XXXXXXXX	0,96
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?			X	XXXXXXXX	0,96
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,96
11.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
2.Karttaki resim anlaşılır mı?			X	XXXXXXX	0,96
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,96
12.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
2.Karttaki resim anlaşılır mı?			X	XXXXXXX	0,96
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,96
13.Eşleştirme Kartları					
1.Kartta yer alan çocukların beden dili davranışa uygun mu?		X	X	XXXXXX	0,89
2.Karttaki resim anlaşılır mı?			XX	XXXXXX	0,92
3.Kartta yer alan açıklamalar ve eşleşmeler uygun mu?		X	X	XXXXXX	0,89
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,90

Ek-30. Örnek Olayların İçerik ve Analiz Uygunluğu Uzman Görüşü Formu – Kapsam Geçerlik İndeksi

Değerlendirme Kriteri	Uzman Görüşü Uygunluk Derecesi				Madde KGO
	Uygun Değil	Biraz Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun	
1. Örnek Olay					
1. Örnek olay senaryo içeriği amacına uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
2. Konu hedefler ile sınırlandırılmış mı?			X	XXXXXXX	0,96
3. Örnek cevap diyalogları uygun mu?			XXX	XXXX	0,89
4. Örnek olayın analizinde kullanılacak yönlendirici sorular uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
5. Örnek olaydan çıkarılan önemli bilgiler uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
6. Örnek olay senaryo içerikleri ve analizler çocukların yaş dönem özelliklerine uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
7. Örnek olay analizi çocuğun aktif katılımını destekleyen özellikte mi?			X	XXXXXXX	0,96
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,92
2. Örnek Olay					
1. Örnek olay senaryo içeriği amacına uygun mu?			X	XXXXXXX	0,96
2. Konu hedefler ile sınırlandırılmış mı?			X	XXXXXXX	0,96
3. Örnek cevap diyalogları uygun mu?			XXX	XXXX	0,89
4. Örnek olayın analizinde kullanılacak yönlendirici sorular uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
5. Örnek olaydan çıkarılan önemli bilgiler uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
6. Örnek olay senaryo içerikleri ve analizler çocukların yaş dönem özelliklerine uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
7. Örnek olay analizi çocuğun aktif katılımını destekleyen özellikte mi?			X	XXXXXXX	0,96
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,93
3. Örnek Olay					
1. Örnek olay senaryo içeriği amacına uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
2. Konu hedefler ile sınırlandırılmış mı?			X	XXXXXXX	0,96
3. Örnek cevap diyalogları uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
4. Örnek olayın analizinde kullanılacak yönlendirici sorular uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
5. Örnek olaydan çıkarılan önemli bilgiler uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
6. Örnek olay senaryo içerikleri ve analizler çocukların yaş dönem özelliklerine uygun mu?			XX	XXXXXX	0,92
7. Örnek olay analizi çocuğun aktif katılımını destekleyen özellikte mi?			X	XXXXXXX	0,96
Kapsam Geçerlik İndeksi					0,93

Ek-31. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne Uygunluğu Uzman Görüşü Formu

Değerlendirme Kriteri	Uygun Değil	Biraz Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun
1.Program başlığının içeriğe uygunluğu				
Öneriniz:				
2. Program akışının Kişiler Arası İlişkiler Modeline uygunluğu				
Öneriniz:				
3.Oryantasyon - Tanılama sürecinin içeriğinin ve hedeflerinin uygunluğu				
Öneriniz:				
4.Tanılama - Planlama sürecinin içeriğinin ve hedeflerinin uygunluğu				
Öneriniz:				
5. Yararlanma - Uygulama sürecinin içeriğinin ve hedeflerinin uygunluğu				
Öneriniz:				
6. Çözülme - Değerlendirme sürecinin içeriğinin ve hedeflerinin uygunluğu				
Öneriniz:				
7. Diğer:				
Öneriniz:				

Ek- 32. Akran Zorbalığı Danışmanlık Programı'nın Kişiler Arası İlişkiler Modeli'ne Uygunluğu Uzman Görüşü Formu – Kapsam Geçerlik İndeksi

Değerlendirme Kriteri	Uzman Görüşü Uygunluk Derecesi				Madde KGO
	Uygun Değil	Biraz Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun	
1.Program başlığının içeriğe uygunluğu			X	XXXXXX	0.96
2. Program akışının Kişiler Arası İlişkiler Modeline uygunluğu			XX	XXXXXX	0.92
3.Oryantasyon - Tanılama sürecinin içeriğinin ve hedeflerinin uygunluğu			XX	XXXXXX	0.92
4.Tanılama - Planlama sürecinin içeriğinin ve hedeflerinin uygunluğu			X	XXXXXX	0.96
5. Yararlanma - Uygulama sürecinin içeriğinin ve hedeflerinin uygunluğu			XX	XXXXXX	0.92
6. Çözülme - Değerlendirme sürecinin içeriğinin ve hedeflerinin uygunluğu			X	XXXXXX	0.96
Kapsam Geçerlik İndeksi					0.94

